

Egy jegyző orra.

Regény

Írta
About Edmund.

Francziából fordította
Beöthy Leo.

Pest, 1865.

Hartleben Adolf sajátja.

Nyomatott Emich Gusztáv, magy. akad. nyomdásznál, Pesten, 1865.

TARTALOM

Egy jegyző orra.

- I. Kelet és nyugot véres küzdelme.
- II. Macskavadászat.
- III. A jegyző sikerrel védi bőrét.
- IV. Romagné Szebesztyén.
- V. Derű és ború.
- VI. A szemüvegek története és a nátha következményei.

Egy szerelmi történet a mult századból.

(Franczia elbeszélés.)

Egy jegyző orra.

I. Kelet és nyugot véres küzdelme.

L'Ambert Aladár mester azon fájdalmas csapás előtt, mely orrának megváltoztatására kénytelenítette, minden kétségen kívül egyike volt Franciaország legragyogóbb jegyzőinek. Ez időben harminczkét éves volt; termete nemes, szemei nagyok és szépmetszetűek; homloka, mint egy görög istenségé, szakála és haja pedig a legszebb szőke volt; orra (első orra) hajlott volt, mint a sasé, (ha nem hiszik, nem tehetek róla); de fehér nyakkendője valóban igen jól állott neki; nem tudom azért-e, mert leggyengébb kora óta viselte, vagy mert jó helyen vásárolta. Ugy hiszem, hogy e két ok egyenlőn közreműködött.

Más: ha az ember nyakába egy kötéllel összecsavart zsebkendőt, és ismét más: ha finom fehér batistból egy szép csokrot köt, melynek két egyenlő vége anélkül hogy feszes volna, szép szimetriával terjed el jobbra balra. Egy szép fehér nyakkendő, ha jól van kötve, valóban diszül szolgálhat; így tartják legalább a hölgyek. De nem elég azt felkötni; jól is kell viselni, és erre csak a tapasztalás taníthatja meg az embert. A munkások lakadalmaikon mért látszanak oly ügyetleneknek? mert fehér nyakravalót merészkedtek kötni, anélkül, hogy e tárgyat és kivitelét előlegesen tanulmányozták volna.

Igen rövid idő alatt hozzászokhatik az ember a legfurcsább és legtúlzottabb fejdíszekhez; mint például a koronához. Egy Bonaparte nevű katona felszedte azt, melyet a francia király ejtett el XV. Lajos terén. És Bonaparte maga helyezte fejére, anélkül, hogy ennek módját valakitől tanulta volna; Európa úgy vélekedett, hogy e főveg nagyon illik neki. Sőt csakhamar divatba hozta Bonaparte a koronát családjának és legkedvesebb barátainak körében. Körülötte minden ember azt viselte, vagy akarta viselni. Nyakravalóját ellenben, e rendkívüli férfiú, csak igen közönszerűen kötötte.

C*** vicomte ur, ki prózában több költeményt irt, tanulmányozta volt a diplomaticát, vagy azon mesterséget, hogy a nyakravalót mint lehet szép eredménnyel megkötni.

C*** vicomte ur 1815-ben jelen volt utolsó hadseregünk szemlélén, néhány nappal a vaterlooi hadjárat előtt, és tudják kegyetek, hogy e hősi ünnepélyen, hol egy nagy nemzet kétségbeesett lelkesedése tört ki, őt mi lepte meg leginkább? az, hogy Bonaparte nyakravalója nem jól volt kötve.

E téren nem sok ember mérkőzhetett volna L'Ambert Aladár mesterrel. L'Ambertnek irom és nem Lambertnek: az álladalmi tanács határozta így. L'Ambert mester, atyjának utóda és követője, születésénél fogva gyakorolta a jegyzői teendőket. Harmadfél század óta e fényes nemzetségben fíról fíra szállott a Verneuiel utczai jegyzői hivatal, melynek kliensei legnagyobbbrészt Saint-Germain külváros magas születésű tagjai voltak.

Hivatala soha ki nem ment családjából; de az utolsó öt évi jövedelem után nem lehetett azt kevesebbre becsülni háromszázezer tallérnál, ugyanis az évi jövedelem egyremásra kilencz-venezer frank volt.

Több mint harmadfél század óta a család első szülöttei a fehér nyakravalót oly könnyedén, oly természetesen viselték, mint a holló fekete szárnyait, a részeges ember veres orrát, s a költő kopott ruháját. Az ifju Aladár tehát, ki tekintélyes név és vagyon örököse volt, helyes elvek közt neveltetett. Annak rende szerint megvetette mindazon politikai ujításokat, melyeken Franciaország az 1789-ki események óta keresztül ment. Az ő véleménye szerint a francia nemzet három osztályból állott: papság, nemesség és közrend. Tiszteletreméltó nézetek, melyeket napjainkban még néhány szenátor oszt. Ő szerényen a közrendhez számította magát,

amellett azonban titkon némileg igényt tartott a törvény embereinek osztályához, a nemességhez is.* Emellett mély megvetéssel viseltetett a franczia nemzet zöme, a parasztok és napszámosok iránt, melyeket népnek, vagy silány tömegnek szokás nevezni. Kerülte őket mennyire lehetséges, saját szeretetreméltó személye iránti tekintetből, melyet szenvedélyes gonddal szokott ápolni. Nyulánk, egészséges és erőteljes volt, mint a csuka, és másrészt meg volt győződve, hogy ama emberek a fehér hal ikrájából fejlődtek, melyet pedig a gondviselés csak azért teremtett, hogy a csukának tápul szolgáljon.

Egyébiránt igen szeretetreméltó volt, mint általában minden önző ember; becsülték a nagy urak palotáiban, a közjegyzők hivatalaiban, ájtatos czélokra alakult társulatokban, valamint a vivó termekben is; a kardot ügyesen forgatta; a bort győzte; nők iránt nemes magaviseletű, addig míg szívét birták; saját rendjebeli férfiaknak igaz barátja; igen kedélyes hitelező, addig míg a kamatot rendesen fizették; izlése finom volt, öltözetére sok gondot fordított, mindig tiszta volt, mint az ujonnan vert pénz, vasárnap rendesen eljárt misére, hétfőn, szerdán és pénteken pedig az operába; mindezeknél fogva tehát külsőleg, valamint erkölcsi tekintetben, egyike lett volna kora legtokéletesebb gentlemanjainak, ha nem lett volna oly rövidlátó, és nem lett volna kénytelen szemüveget viselni. Alig szükség megjegyezni, hogy szemüvegei aranyba voltak foglalva, és hogy azoknál finomabbakat, könnyebbeket és elegánsabbakat soha sem gyártottak Paris legügyesebb optikusai.

Nem mindig viselte azonban e szemüvegeket, csupán hivatalában, vagy midőn valamely megbízójánál irományokat kellett olvasnia. Természetesen hétfőn, szerdán és pénteken, midőn az operaház előcsarnokába lépett, jó eleve levette az üveget szép szemeiről, melyeknek ragyogását akkor sem domboru, sem homoru üveg nem korlátolta. Igaz, hogy ilyenkor semmit sem látott, és gyakran idegeneknek köszönt, míg ismerőseit észre sem vette; de oly határozottnak és bátornak látszott, mint Nagy Sándor, midőn Babylonba tartotta bevonulását. A tánczkar apró növendék leányai, kik szeretnek gúnyneveket osztogatni, ez oknál fogva elnevezték „Győzőnek.” Egy török követségi tag „Csendes” melléknevet nyert; egy álladalmi tanácsos „Mélabus” czimet viselt; és egy miniszteri titkár, kinek viselete eleven és heves volt, Turlou név alatt volt ismeretes. Innen származott azután, hogy a kis Champagne Eliz Turlurettének neveztetett el, midőn a tánczkar tagjai közül magasabb rangra emeltetett.

Vidéki és külföldi olvasóim (ha ugyan ez elbeszélés valaha Párison kívül is fog olvastatni) egy két perczig talán tünődni fognak a megelőző cikkelyen. Szinte hallom az ezer meg ezer kérdést, melyet szerzőhöz intéznek szellemileg. „Mi az az operaház előcsarnoka? és a tánczkar, és annak növendékei, és azon miniszteri titkárok, kik e világba tévednek, s ott gúnyneveket nyernek? egyáltalában hogyan lehet, miszerint oly rendes és szilárd elvekkel bíró ember, mint L'Ambert Aladár mester, hetenként háromszor az operaház előcsarnokában, sőt szinfalai mögött jelent meg?”

Hiszen épen azért, mert rendes és szilárd elvekkel bíró ember volt, járt oda. A tánczkar csarnoka terjedelmes négyszegletű terem, régi piros bársony kerevetekkel, és rendesen Páris legtekintélyesebb embereivel tömve. Nem csupán pénzemberek, államtanácsosok, miniszteri titkárok fordultak meg ott, hanem hercegek, grófok, képviselők, kerületi főnökök, sőt még azon szenatorok is, kik a pápa világi hatalmának legbuzgóbb védői; épen csak, főpapok nem voltak. Miniszterek, kik családdal birtak, szintén láthatók voltak itt. Midőn azt mondom, hogy láthatók voltak, ezzel nem állítom, hogy magam láttam őket; mert hiszen szegény journalistának ott semmi dolga. E paradicsomnak kulcsát egy miniszter őrizte, s engedélye nélkül senki

---

* Noblesse de Robe magyarul ki nem fejezhető.

oda be nem hatolt. Volt is azután vetélkedés, féltékenység és cselszövény! hány miniszteri kabinet lőn megbuktatva különböző ürügyek alatt, de valósággal tisztán csak azért, mivel minden államférfi uralkodni akar a tánczkar csarnokában! valahogy azt ne higgye valaki, hogy ez egyéneket tiltott élvezetek utáni vágy vontat oda! csupán egy arisztokratikus és politikai művészetnek kívántak bátorítást nyújtani.

Az évek talán mindezt megváltoztatták, mert L'Ambert mester kalandjai nem a múlt héten történtek. De nem is épen a legrégebbi idők mese-világában. Gyöngéd tekintetek tiltják, hogy megnevezzük azon évet, melyben hősünk sasorrát egyenes orral cserélte föl. Ezért irtam így „azon időben” mint a meseköltők. Legyen elég annyit tudnunk, hogy a következő események, Trojának a görögök által, és pekingi nyári palotának az angol had által való felgyújtása, az európai civilizáció e két emlékezetes meghazudtolása közt, történtek. Egy kortárs, ki L'Ambert mesternek kliense volt, egy este így szólt a Café Anglaisban: Bennünket közönséges emberektől a táncz iránti szenvedélyes előszeretet különböztet meg. A köznép bolondja a zenének. Rossini, Donizetti és Auber operáiban dühösön tapsolnak, úgy látszik, hogy ama millió apró hangnak keverékében van valami, mi az emberek fülét csiklandozza. Nevetséges szenvedélyükben még saját rekedt hangjukkal is énekelnek, és a rendőrség nem tiltja, hogy bizonyos termekben összegyűljenek, s néhány dalt megcsúfoljanak. Válgják egészségökre! Én részemről nem hallgatni, hanem csupán nézni megyek az operába, akkor érkezem, mikor a ballet kezdődik; mikor vége van, odébb állok. Nagyanyám beszélte, hogy az ő idejében nagyvilági hölgyek csupán a ballet kedvéért jártak az operába. A tánczosokat buzditottak, mennyire tőlök telt. Most a férfiak kora érkezett el; a tánczosnőket pártoljuk, és jaj annak, ki rosszat mer gondolni!

A kis Bietry hercegnő, ki fiatal és szép volt és férje által elhanyagoltatott, tapasztalatlanságában szemére hányta ennek tulszámu látogatásait a tánczkar csarnokában.

- Ön páholyomban hagy engem barátaival, és addig Isten tudja hol kóborol; nem szégyenli magát? kérdé tőle.

- Asszonyom, felelt férje, midőn az ember követségre vágyik, akkor a politikát kell tanulmányoznia.

- Megengedem; de amannál, úgy hiszem, jobb iskolák is akadnának Párisban.

- Ne higgye azt. Tanulja meg édes gyermekem, hogy a táncz és politika ikertestvérek. Tetszelegni, a közönségnek udvarolni, a karmestert mindig szemmel tartani, idegen arcot öltetni, minden perczen színt és ruhát változtatni, jobbról balra, és balról jobbra ugrálni, szüntelen forogni, mindig talpra esni, mosolyogni, mikor szemünk könnyel teli; nem ezekből áll-e a táncz, valamint a politika művészete?

A hercegné mosolygott, megbocsátott és udvarlót fogadott.

Nagy urak, mint Bietry herceg, államférfiak, mint F. báró, nagy milliomosok, mint a kis St., és egyszerű jegyzők, mint ez elbeszélés hőse, képezték a tánczkar csarnokának és a színpalánknak társaságát. Ők mindnyájan egyenlők ama nyolczvan ártatlan teremtes tapasztalatlan szemében, kikből a tánczkar áll. Őket ott abbonenseknek nevezik, a mosolyt ingyen kapják; a tánczosnék hol egyikkel, hol másikkal beszélgetnek, tőlök édességeket, sőt gyémántokat is fogadnak el, mint afféle apróságokat, melyek azt, ki elfogadja, semmire nem kötelezik. A világ azt képzei, és csalódik, hogy az operaház élveik vásárpiaza és kicsapongás iskolája. Pedig ott több az erény, mint Párisnak bármely más színházában; és mért? mert az erény ott drágább, mint bárhol másutt.

Nem érdekes tanulmányt nyújtanak-e a fiatal leányok, kik majd kivétel nélkül igen alacsony származásuak, és kiket a tehetség, vagy a szépség rövid idő alatt elég magasra emelhet? E leányok többnyire tizennégy, tizenhat évesek, száraz kenyérrel, és éretlen almával élnek, valamely padlás szobában laknak, és durva szövetben, rongyos cipőben jönnek a színházba, hol suttyomban felöltözködnek, mire aztán egy negyedóra múlva belépnek a csarnokba, ragyogón, selyembe és gázba öltöztetve, virágokkal diszítve - az állam költségén; szóval fényesebbek a tündéreknél, angyaloknál és huriknál, kik álmainkban jelennek meg. A miniszterek és hercegek kezeiket csókolják, és fekete ruháik ujjait a tánczosné karját borító fehér krétával mázolják be. Füleikbe régi és új szerelmes verseket sugdosnak, melyeket ezek olykor meg is értenek. Egynémelyiknek van természetes esze és tud társalogni; az ilyen persze nagyon kapós.

A csengetyű hangja hirtelen szinpadra szólítja a tündéreket; az abbonensek sokasága követi őket a szinpad határszéléig, és ott a szinfalak megett igyekszik őket visszatartani és elfoglalni.

Ó erényes látogató, ki daczolsz a hirtelen fejedre ereszkedő diszitményekkel, a mécsek olajfoltjaival, és sok mindenféle illattal, csupán hogy e vékony rekedt hangon mormogott kedves szavakat halljad:

- Az ördögbe, de fáj a lábom!

A függöny felemelkedik, és nyolczvan pünkösdi királyné vigan repked a lángra gyúlt közönség látcsövei előtt.

Nincs közöttük egy sem, ki a teremben két, három, vagy tiz ismeretlen, vagy ismert imádót ne sejtene. Mily diadalmasak, egész a függöny leszálltáig! Szépek, ékesek, bámultatnak, és nincs mit tartaniok a kritikától és a füttyöktől.

Most éjfél üt az óra; egy varázsütésre minden megváltozik, mint a tündér mesékben. Hamupipőke anyjától, vagy nénjétől kísérve, visszatér a távol és olcsó külvárosba. Kissé sántit szegény, és hamuszín harisnyáit sárral fecskendi be. A jó és bölcs családanya, ki minden reményét a gyermekbe helyezte, útközben tanításokat ad lányának:

- Járj mindig egyenes úton, oh leányom, nehogy valaha elbukjál! vagy ha a végzet kérhetetlenül elhatározta volna, hogy szerencsétlenség történjék meg rajtad, úgy vigyázz, ha elbukol, hogy legalább rózsafából készült ágyra bukjál!

A bölcs tapasztalás e tanácsait nem mindig követik. A sziv is szól olykor; van eset rá, hogy tánczosné tánczoshoz ment nőül; voltak esetek, hogy fiatal leányok, szépek, mint a szerelem istennője, megtakarítottak százezer frankot ékszerekben, s azután valami két ezer frank évdíjas hivatalnokkal léptek oltár elé. Mások a véletlenre bízta, hogy gondoskodjék jövőjükről, és az ilyeneken kétségbeesik családjuk. Egyik bevárja april 10-két, mikor szive felett rendelkezni fog, mert felfogadta, hogy tizenhét éves koráig az erény útján marad; amannak pártfogója akad; de a leány nem meri bevallani, mert egy előadó tanácsos bosszujától fél, ki megesküdött, hogy őt, s azután önmagát fogja megölni hűtlenség esetében. Az előadó tanácsos természetesen tréfált, de e kis világban minden szót komolyan vesznek. Milyen tapasztalatlanok és tudatlanok mindnyájan! mondják, hogy egykor két felnőtt 16 éves leány, származásának nemessége és családjának rangja felett vitatkozván, az egyik így szólott:

- Lám csak, kisasszony! szólt a nagyobbik, ön anyjának fülbevalója ezüstből van, míg anyám aranyból valót visel!

L'Ambert Alfréd mester, miután sokat lebegett, ingadozott szőkék és barnák között, végre is egy fekete hajuba szeretett, kinek szeme kék volt. Tompain Victória kisasszony erényes volt, a tánczosnék módja szerint, vagy is addig, midőn megszűnt az lenni; egyébiránt jól volt

nevelve, és szülőinek beleegyezése nélkül komolyabb lépésre határozni magát képtelen. Közel félesztendő óta udvaroltak neki elég hevesen a szép jegyző és Ayvaz Bey, ama vastag huszonöt esztendőös török, kit csendesnek szoktak nevezni. Egyik is, másik is komolyan szólott hozzá, és a leány jövőjének kérdését pendítette meg. A tiszteletreméltó Tompaigné leányát bölcsen középített tartotta a két vetélytárs között, addig, míg valamelyik arra határozza magát, hogy komolyan szóljon vele. A török jó becsületes fiu, nyugodt és tartózkodó volt. Mindamellettt azonban nyilatkozott, és meg lőn hallgatva.

Ez esemény hire csakhamar általánosan elterjedt, csupán L'Ambert mester, ki akkoriban egy nagybátyja temetésére Bitouba utazott, nem tudott arról semmit. Midőn visszatért az operaházba, Tompain Victória kisasszony gyémántos karpereczet, gyémántos függőket, és szívalaku gyémánt nyakéket viselt, mely úgy ragyogott, mint a csillár. A jegyző rövidlátó volt; ezt, úgy hiszem, már elmondtam kezdetben. Nem látott tehát semmit mindazokból, miket látnia kellett volna; még a gonosz mosolyokat sem vette észre, melyek érkeztekor üdvözölték. Sürgött, forgott, csevegett és ragyogott, mint rendesen, türelmetlenül várva a ballet végét és a tánczosnők eltávoztát. Ő már mindent kiszámított volt: Victória kisasszony jövője biztosítva volt ama kedves nagybátya halála által, ki épen jókor ment a másvilágra.

A mit Párisban az opera átjárójának neveznek, széles, vagy keskeny, kivilágított, vagy homályos folyosók hálózatából áll, melyek a Boulevardot, a Lepeltier utcát, a Drouot utcát és a Rossini utcát kötik egybe. Egy hosszú folyosó, mely legnagyobbbrészt fedetlen, a Drouot és Lepeltier utca közt terjed el, függőlegesen a barométer és a toronyóra galériája közt. Ennek legalsóbb részében, két lépésnyire Drouot utcától, egy rejtek ajtó nyílik, melyen a művészek éjjel szoktak ki- s bejárni. Minden másodnap éjfél tájban három, négyszáz ember zajosan hullámszik erre, a jó Mouge apó, e paradicsom kapusának, szemei előtt el; gépészek, statisták, karénekesek, tánczosok és tánczosnők, tenoristák és sopránénekesnők, írók, zeneszerzők, igazgatók, rendezők és látogatók tarka vegyületben. Egyrészők lemegy a Drouot utca irányában, a többi felmegy a lépcsőn, mely egy fedetlen folyosón keresztül a Lepeltier utcába vezet.

E fedetlen folyosó közepe táján, a barométer galéria végén, várakozott L'Ambert Alfréd egy szivart szíva. Tőle mintegy tiz lépésnyire egy kis, gömbölyű, piros főveget viselő ember szintén szivarozott, egy török dohányból készült tekercsből bocsátva nagy füst föllegeket. Husz más arslány, ki hasonlóképp érdekelve volt, szintén ott járt föl s alá körülöttük, anélkül, hogy szomszédjára a legkevésbé is figyelne. Az énekesek dúdolva mentek el közöttük, a sylphidek himjei sántitva, nehéz léptekkel, és olykor olykor egy feketébe burkolt női alak haladt el mellettök a félhomályban, melyet a ritka gázlángok nem voltak képesek földeríteni, fel nem ismertetvén, csupán a szerelem szemei által.

Itt találkoznak, megszólítják, vagy kikerülik egymást, anélkül, hogy a társaságot üdvözlőnék. De most egyszerre különös és szokatlan zaj keletkezik; két könnyű árny suhant el, két férfi futott, két égő szivar közeledett egymáshoz, s egy rövid és hangos szóvita szakította meg a csendet; a járók s kelők egy pontra gyűltek; de már nem találtak ott senkit. És L'Ambert Alfréd mester magányosan tér vissza kocsijához, mely a boulevardon várta. Vállait vonogatja, és meredt tekintettel néz egy látogató jegyet, melyre nagy vércsepp feccsent; a látogató jegyen e szavak olvashatók:

Ayvaz Bey
török követségi titkár
Saint-Germain, Grenelle utca, 164.

A jegyző e szavakat mormogta fogai közt:

- Mily ostobaság! az ördög tudta, hogy ama leány már jogokat adott a töröknek!... mert ő az... mért is nem tettem fel szemüvegemet?... ha nem csalódom, öklömmel orrára koppintottam! Igen, látogatási jegye véres, valamint keztyűm is, és most meggyül a bajom e törökkel, tisztán csak mert ügyetlenséget követtem el; hisz én nem sokat gondolnék az egész dologgal... ama kis leány igen közönyös volt előttem... legyen a törökké. Nem sokat gondolok vele. Két jóra való ember bizony csak nem menne hajba egymással Victória kisasszony miatt. Csak az orrára ne ütöttem volna!

A jegyző ezt mormogta fogai közt, ama harminczkét fog között, mely fehérebb és hegyesebb volt a fiók farkasénál. Haza küldte kocsisát, és gyalog, lassu léptekkel haladt klubbja felé. Ott két barátjával találkozott, s elbeszélte nekik kalandját. Az öreg Villemaurin marquis, nyugalmazott testőr százados, és a fiatal Steinburg Henrik egyhangulag azt határozták, hogy az ökölcsapás komoly szint ad a dolognak.

II. Macskavadászat.

Egy török bölcselő azt mondta, hogy „minden ökölcsapás kellemetlen, de az, melyet orrára kap az ember, legkellemetlenebb valamennyi között.”

Ugyanazon bölcs a következő fejezetben ezeket írja:

„Ha ellenségünket, azon nő szemeláttára, kit szeret, ütjük meg, ez annyi, mintha kétszer ütnénk. Testét és lelkét bántjuk.”

Ezért Ayvaz Bey is dult-fult mérgében, midőn Tompain kisasszonyt és anyját hazavezette lakásukra, melyet számukra ő butorozott be.

Kapujokhoz érve jó éjszakát kívánt nekik, bérkocsiba szállott, és barátjához Ahmet követségi titkárhoz vitette magát, mialatt orra folyvást vérzett.

Ahmet aludt, s mellette hű szerecsen szolgája virasztott; de irva van „Ne költsed fel barátodat, midőn alszik” de az is irva van: „költsed fel, ha őt, vagy téged veszély fenyeget.” Felköltötték tehát a jó Ahmetet. Ez mintegy harminczöt éves, sovány, szálas török volt, hosszú, kifelé hajló lábszárakkal. Egyébiránt kitűnő és nagyon szelleműs férfi, ez emberekben, bármit mondjanak is rólok, sok jó tulajdon lakik. Ahmet is, midőn barátja vérző arcát meglátta, rögtön vízzel teli hozatott egy nagy medenczét; mert irva van: „Ne tanakodj minekelőtte véredet le nem mostad volna, mert az gondolataidat zavarná és tisztátalanná tenné.”

Ayvaz arcza csakhamar megvolt mosva, de nyugalma azért nem tért vissza. Rendkívül dühösen beszélte el kalandját. A szerecsen, ki szintén jelen volt ez elbeszélésnél, arra ajánlkozott, hogy handzsárjával rögtön felkeresi L'Ambert urat és megöli. Ahmet akként köszönte meg szívességét, hogy a szobából kirugta.

- És most, szólt Ayvazhoz, mit tegyünk?

- Ezen nincs mit tanakodni, felelt ez: holnap reggel levágom orrát, mert a Koránban irva van, hogy: „Szemet szemért, fogat fogért, és orrot orráért!”

Ahmet bebizonyítani igyekezett barátjának, hogy a Korán, bár igen jó könyv, de kissé elavult. A becsület elvei sokat változtak Mahomed ideje óta. Egyébiránt feltéve is, hogy Ayvaz a Koránt szószerint követné, kénytelen lenne bosszúját egy ökölcsapásra korlátozni.

- Mi joggal vághatnád le orrát, mikor ő nem vágta le a tiedet?

De a mely fiatal embernek orrát, szeretője szemeláttára bezúzták, attól alig lehet várni, hogy magát kapacitáltassa. Ayvaz vért kívánt, és Ahmet kénytelen volt neki vért ígérni.

- Legyen, szólt Ahmet. Mi hazánkat képviseljük ez idegen országban; sértést nem szabad elszenvednünk, visszatörles nélkül. De mint verekedhetnél te meg L'Ambert urral, ez ország szokásai szerint, mikor egyenes karddal vívni soha nem tanultál?

- Mit is tehetnék egyenes karddal? én orrát akarom levágni, mondom, le akarom vágni orrát, s ezt egyenes karddal tenni lehetlen.

- Bár legalább jól lőnél!

- Megbolondultál? Pisztolylyal csak nem vágatom le orrát! Ah... Igen így lesz! Rögtön menj hozzá és rendezz el vele mindent holnapra! Görbe kardra verekszünk.

- De szerencsétlen! hisz nem tudsz te a kardforgatáshoz? Nem kételkedem ugyan bátorságodban, de annyit mondhatok, bár megsérteni nem akarlak, hogy igen gyenge vivó vagy.

- Mit bánom én! Menj gyorsan és mond meg neki, hogy orrát rendelkezésemre tartsa holnap reggel!

A bölcs Ahmet átlátta, hogy itt hiába minden okoskodás, hogy nem lesz képes barátját kapacitálni. Minek is prédikálna ez embernek, ki úgy ragaszkodik eszméjéhez, mint a pápa világi hatalmához? Hirtelen felöltözött tehát, magával vitte Ozman Beyt, az első dragomárt, ki épen ekkor tért haza. A két török L'Ambert mester lakására hajtatott. Az óra ugyan szokatlan volt, de Ayvaz egy percet sem akart veszíteni.

A hadisten sem engedte a dolgot halasztani; legalább minden erre mutat: azon pillanatban, midőn a követségi első titkár L'Ambert kapujánál csöngetett, érkezett oda az ellenfél is, ki, két barátjával beszélgetve, gyalog tért haza.

L'Ambert mester, midőn a vörös fővegeket megpillantotta, rögtön megértett mindent, üdvözölte őket, és bizonyos büszkeséggel szólott:

- Uraim, szólt az érkezőkhöz, miután én e házban egyedül lakom, okom van következtetni, hogy önök látogatásukkal engem szándékoznak megtisztelni. Én L'Ambert Alfréd vagyok, lépjenek be hozzám.

L'Ambert csengetett, feltárta az ajtót, és négy éjjeli látogatójától követve áthaladt az udvaron, dolgozó szobájába vezette őket. Ott a két török elmondta nevét, a jegyző bemutatta őket barátainak, és azután magára hagyta a négy segédet.

Országunkban párbaj csak hat ember akaratával, vagy legalább beegyezésével történhetik. Már pedig itt öten voltak, kik a párbajt sehogy sem kívánták. L'Ambert mester bátor volt, de amelletten igen jól tudta, hogy az ily botrány-párbaj egy kis tánczosné miatt, nagyon rossz befolyással lenne pályájára. Villemaurin marquis, mint a régi világból való ember, igen tapasztalt volt az efféle dolgokban, ő úgy vélekedett, hogy a párbaj nemes játék, melynek elejétől végig a legilletelmesebb módon kell történnie. Már pedig egy ökölcsapás, Tompain Victória kisasszony miatt, a legneveltségesebb kezdet volt, melyet csak képzelhetni. Egyébiránt a marquis becsületére állítá, hogy L'Ambert ur Ayvaz Beyt nem látta, hogy sem őt, sem mást megütni nem akart. L'Ambert ur két hölgyet vélt fölismerni s hirtelen közeledett hozzájuk; köszönvén nekik.

Midőn kezét kalapjához emelte, véletlenül, anélkül hogy ez távolról is szándoka lett volna, egy más irányból érkező egyént megütött. Ez szerencsétlenség, vagy legfeljebb is ügyetlenség volt; de szerencsétlenség, vagy még ügyetlenség miatt is, sem szokás elégtételt adni. L'Ambert ur rangja és nevelése nem engedik föltételezni, hogy képes lenne Ayvaz Beyt arczon ütni. Mindenki tudja, hogy a jegyző mily rövidlátó, és így az egész baj a folyosó félhomályának tulajdonítandó; végre L'Ambert ur, barátai tanácsának következtében, kész volt kinyilatkoztatni Ayvaz Bey előtt, hogy nagyon sajnálja, miszerint őt véletlenül megütötte.

Ez okoskodás, mely már magában véve is elég helyes volt, a szólónak egyéni jelleme által még több nyomosságot nyert. Villemaurin ur egyike volt ama régi nemeseknek, kiket, úgy látszik, közöttünk felejtett a halál, hogy a mostani elsatnyult nemzedéket a letűnt lovagkorra emlékeztessék. Keresztlevele szerint ugyancsak hetvenkilenc éves volt; de szokásainál, testi és lelki alkatánál fogva a 16-ik századba tartozott. Ugy gondolkodott, beszélt és cselekedett, mint oly ember, ki a Ligue seregében szolgált, és a navarrai király embereit ketté hasogatta. Dühös rojalista, buzgó katolikus lévén, gyűlöletében és barátságában szenvedélyes, a legnagyobb mértékben tulzó volt. Bátorsága, becsületessége, egyenessége, sőt bizonyos neme a

lovagias hóbortosságnak, a jelenkori álhatatlan ifjúság bámulatának tárgyává tették. Ő soha senkit ki nem nevetett, tréfát nem értett, és egy szó, legcsekélyebb tisztelethiány által is sértve érezte magát. Kevésbé szeretetreméltó, de becsületreméltóbb öreg embert alig lehetne képzelni. A juliusi napok után Skótszágba kísérte volt X. Károlyt; de csakhamar ott hagyta Holy Roodot, mert megbotráncozott a francia udvar viseletében, mely szerencsétlenségét, véleménye szerint, nagyon is könnyedén vette fel. Ekkor adta be lemondását és vágta le bajszát, melyet soha többé meg nem növesztett; a levágott bajszot szekrénybe zárta, melyen e felírás volt olvasható: „Testőrségi bajuszom.” Alárendeltjei, tisztek, valamint közkatonák, félve tisztelték. Azt beszélték róla, hogy e hajthatlan ember egyetlen fiát, 22 éves fiatal tisztet, börtönbe záratott fegyelmetlenség miatt. A fiatal ember, atyjának méltó fia, makacsságában nem akart engedni, a börtönben megbetegedett és meghalt. E második Brutus megsiratta fiát, szép siremléket emeltetett neki, és azt rendesen kétszer hetenkint meglátogatta; e kötelességében őt soha sem kora, sem más akadály nem gátolhatta meg, de azért nem nehezedett reá lélekfurdalás. Most is oly egyenesen, büszkén és feszesen járt még; sem a kor sem a fájdalom nem görnyesíték meg széles vállait.

Alacsony, zömök, és erőteljes ember volt a marquis, ki ifjúkori testgyakorlatait még mindig folytatta; ezeknek, nem pedig az orvosoknak tulajdonította, és köszönhette is valóban, rendíthetetlen egészségét. Hetven esztendősen megházasodott másodszor; szegény családból való nemes leányt vett nőül; ettől két gyermeke lett, s a marquis nem mondott le azon reményről, hogy unokáit ismerhesse. Az élethez való ragaszkodás, mely korabeli férfiaknál oly gyakori, őt nem nagyon foglalkodtatta, bárha boldog volt. Utolsó párbaját hetvenkét éves korában vívta. Ellenfele öt láb, hat hüvelyk magas, szép ezredes volt; az indok némelyek szerint, politikai elvekben, mások szerint, férji féltékenységekben keresendő. Miután ily rangú és jellemű ember L'Ambertnek pártját foghatta, és kinyilatkoztathatta, hogy a jegyző és Ayvaz Bey közötti párbaj felesleges és botrányos, úgy látszott, hogy a béke meg van pecsételve.

Ez volt Steinburg Henrik véleménye is, ki sem elég fiatal, sem elég kíváncsi nem volt arra, hogy párviadal szemtanúja kívánjon lenni; a törökök értelmes emberek lévén, egy pillanatra elfogadták a magyarázatot. Mindamellett előbb szólni kívántak Ayvazzal, s mialatt ők a követségi palotába siettek, az ellenfél L'Ambert mester lakásán várta visszaérkeztüket. Reggeli négy óra volt, de a marquis még nem aludt, sőt elhatározta volt, hogy le nem fekszik, míg a dolog el nem dől.

De Ayvaz, a rettentő Ayvaz, midőn barátainak, kiegyezést ajánló szavait hallá, egész törökös dühbe jött.

- Én bolondultam meg? kiáltá hosszú török pipájával hadarászva, mely barátai távollétében időtöltéséül szolgált; azt akarjátok elhitetni velem, hogy én ütöttem orron L'Ambert urat? Nem ő ütött meg engem, különben nem kínálna engedelem kéréssel. De mit ér a sok beszéd, mikor vér folyt? felelhetem-e én, hogy Victória és anyja tanúi voltak meggyaláztatásomnak? Oh barátaim, az én számomra nem létezik egyéb, mint vagy meghalni, vagy ellenségem orrát levágni!

Akár akarták akár nem, barátai kénytelenek voltak újra kezdeni a tárgyalásokat, és némileg nevetséges alapon. Ahmet és a dragomán elég értelmesek voltak arra, hogy barátjuk hibáját belássák, de e mellett sokkal lovagiasabbak, semhogy elhagyták volna. Ha a nagy követ, Hamza basa, Párisban lett volna ekkor, ő kétségkívül meggátolhatta volna a dolgot, hatalmánál fogva. De fájdalom, ő nem csupán franciaországi, hanem egyszersmind angolországi követ is volt, és ekkor éppen Londonban időzött. A jó Ayvaz tanui tehát egész reggelig fel s alá futkostak a Grenelle-utca és a Verneuil-utca között, anélkül, hogy a dolgok sokat haladtak volna. Hét órakor L'Ambert türelmet vesztett, és így szólt ségedeihez:

- E török valóban kiálhatlan; nem éri be azzal, hogy a kis Victóriát elkapta orrom előtt, hanem még aludni sem hagy! Legyen tehát akarata szerint! Még azt találná hinni, hogy nem merek vele szembe szállni. Intézzük el a dolgot gyorsan, ha lehetséges, még ma reggel. Tíz perc alatt befogatok, kihajtatunk Paris környékére, ott az én törökömet néhány pillanat alatt észére térítem, és azután visszatérek hivatalomba, minekelőtte a kis pletyka lapok megszagolták volna a dolgot.

A marquis még egy két ellenvetést tett, de végre kénytelen volt bevallani, hogy L'Ambert kényszerítve van. Ayvaz Bey makacssága valóban illetlen, és kemény büntetésre érdemes lévén, senki sem kételkedett, hogy a harcias jegyző, kinek ügyessége a vivó termekben oly ismeretes volt, jól meg fogja leczkézni a kis törököt, ki azután talán méltányolandja a francia udvariasságot.

- Édes barátom, szólott az öreg Villemaurin a jegyző vállára ütve, állásunk kitünő, miután az igazság részünkön van. A többit bizzuk Isten kegyelmére; az eredmény nem lehet kétes; kegyed szive bátor és keze gyors. Csak ne feledje el, hogy egészen kinyulni nem szabad, mert a párbaj nem arra való, hogy a bolondokat megsemmisítsük, hanem csupán megbüntessük őket. Csak ügyetlen ember ölheti meg ellenfelét azon ürügy alatt, hogy a mit nevelése elhibázott, helyrehozza.

A fegyver választása Ayvaz Beyt illeté: de a jegyző és segédei sehogy sem voltak megelégedve, midőn hallottak, hogy a kardot választja.

- Ez a katonák fegyvere, szólt a marquis, és azon civilistáké, kik nem akarnak megverekedni. Egyébiránt, ha kegyetek épen úgy kívánják, hát legyen meg akaratok.

Ayvaz Bey segédei kinyilatkoztatták, hogy igen is úgy kívánják. Egy közeli kaszárnnyába küldtek s onnan két kardot hozattak, és reggeli tíz órára, a sceauxi uton levő Parthenay falu mellett tüzték ki a találkozást. Ekkor félkilenczre volt.

Minden párisi ismeri ama kétszáz számból álló csinos házcsoportot, melynek lakói gazdagabbak, tisztábbak és tanultabbak, mint falvak lakói rendszeren lenni szoktak. Ők a földmivelést inkább mint kertészkedést üzik, és községük határa minden tavasszal kis földi paradicsomhoz hasonló. Itt egy szép eperföld terül, amott köszméte bokrok sorai nyúlnak el, vagy málna bokrokból egy kis berek. Másutt nagy tábla földek a szeder éles illatát lehellik, melyet a kapusok annyira szeretnek. Páris aranyáért becseréli Parthenay termését; azon jó földmivesek, kik lassu léptekkel haladnak a gyümölcs termő mezők közt, locsolót tartva kezükben, kevés kivétellel kis tökepénzesek, kik kétszer hetenkint esznek hust, a főtt tyukot megvetik, de annál inkább szeretik a sült csirkét. Közköltségen tartanak egy tanítót és egy községi orvost, templomot és községházat építenek, anélkül hogy kénytelenek lennének kölcsönt venni; midőn pedig a törvényhozó testületbe kell választaniok, szellemdus barátomra, Veron orvosra, szavaznak. Leányaik csinosak, ha ugyan nem csal emlékezetem. A híres régiségbuvár Cubaudet, levéltárnok a sceauxi alfőnökségnél, azt állítja, hogy Parthenay görög gyarmat, és hogy neve e szóból származik: Parthenos, mi annyit tesz, mint fiatal leány, vagy szűz. E tárgy azonban nagyon eltávolítana bennünket Ayvaz Beytől, kihez most visszatérünk.

Ő volt első, ki, folyvást határtalan dühben, a találkozás helyére érkezett. Mily nagy léptekkel járt föl s alá a falu terén, ellenségét várva! köpenye alatt két játágánt rejtegetett, kitünő damaskusi aczélokat, de mit mondok damascusi, két valódi japáni fegyvert, olyanokat, melyek a vasrudat oly könnyen metszik, mintha csak egy szál spárga volna, feltéve, hogy jó kézben vannak. Ahmet Bey és a hú dragomán követték barátjukat, és bölcs tanácsossal tartották: támadjon óvatosan, tartsa magát mindig védve; ha vissza kell vonulnia, azt ugorva tegye;

szóval mindazt mondták el neki, mit tökéletes ujoncznak lehetne mondani, ki soha vivni nem tanult.

- Nagyon köszönöm tanácsaitokat, felelt a makacs Ayvaz, de hogy az ember valakinek orrát levágja, ahhoz nem szükségeltetik annyi czeremonia!

A követségi titkár haragjának tárgya csakhamar megjelent, két szemüveg kerete által beárnyalva; a jegyző orra egy úrifogat kocsiablaka megett jelent meg. L'Ambert mester nem szállott ki, csak köszönt. A marquis azonban kilépett a kocsiból, és a nagy Ahmethez közelítve, következőleg szólt:

- Mintegy húsz percznyi távolban, hatalmas küzdter létezik; legyenek tehát szívesek ismét kocsiba szállni és bennünket követni.

A két ellenpárt dülő utat választott, és egy kilométernyi távolságban a falutól, mindnyájan megállapodtak.

- Uraim, szólt a marquis, ama kis erdőcskét, amott látható, könnyen elérhetjük gyalog; a kocsisok itt fognak bennünket bevárni. Seborvost ugyan nem hoztunk magunkkal, erről elfelejtkeztünk, de inasom, kit Parthenayban hagytam, azalatt fölkeresi a helység orvosát, és hozzánk fogja őt vezetni.

Ayvaz Bey kocsisa egyike volt ama korhely párisi bérkocsisoknak, kik éjfél után járművek számát más hamis számmal cserélik fel. Ayvaz Tompain kisasszony kapujánál fogadta volt fel őt, és megtartotta egész Parthenayig. A vén kocsis ravaszul mosolygott, midőn látta, hogy a mező közepén az urak kiszállanak, kardokat rejtegetve a köpeny alatt.

- Sok szerencsét uram! szólt a derék Ayvazhoz, oh ön semmit sem koczkáztat, a kit én viszek ki, az rendesen jó egészségben tér vissza. Még esztendeje sincs, hogy egy urat szállítottam ide és vissza, ki ellenfelét szerencsésen leterítette. Ez aztán adott is nekem 25 frank borraivalót; olyan igaz, a minthogy élek.

- Én tölem ötvenet kapsz, szólt Ayvaz, ha Isten engedi, hogy bosszútervem teljesüljön.

L'Ambert igen ügyes vivó volt, de ép ez ügyessége miatt, mely a vivó termekben nagyon ismeretes volt, soha nem akadt párbaja. E tekintetben tehát csak olyan volt, mint Ayvaz Bey; azért bárha vígyakorlatokban néhányszor lovasezredek vivómestereit is legyőzte, mégis bizonyos izgatottságot érzett, nem ugyan félelmet, hanem olyast, mi körülbelül ugyanazon küljelekben nyilvánul. A kocsiban élénk társalgást folytatott volt, és tanui előtt vidornak mutatta magát; jókedve nem volt ugyan tettetett, de kissé lázas, útközben három, vagy négy szivart égetett el, dohányzás ürügye alatt. Midőn mindnyájan kiszálltak, ő szilárd léptekkel haladt barátai között, talán kissé tulszilárd léptekkel. Lelke mélyében bizonyos felindulást érzett, mely azonban valóban férfias és valódi francia érzés volt: idegrendszerében nem bizott, és azt tartá, hogy nem fog elég bátornak látszani.

Ugy látszik, hogy a szellemi tulajdonok, az emberi élet komoly perczeiben megkettőződnek. Igy például L'Ambertnek figyelmét kétségkívül nagyon elfoglalta ama kis dráma, melyben neki főszerep jutott; mind a mellett a külvilág legjelentéktlenebb tárgyai is, melyekkel rendes körülmények közt legkevesebbet sem gondolt volna, magukra vonták és ellenálhatlan erővel tartották magokon figyelmét. Az ő szemében teljesen új világításban tűnt fel a természet, a tárgyak tisztábban, élesebb körvonalokban tűntek fel előtte, mint a napsugár világában szoktak. Izgatottsága, úgy szólván, mindent aláhúzott, mi szemei előtt felmerült. Egy ösvény kanyarodásánál macskát vett észre, mely lassú léptekkel haladt két köszméte sor között. Olyan macska volt, a hányat fálvakban temérdekét látni, nagy sovány macska; szőre fehér, verhenyes pettyekkel; egyike volt ez azon fél vadállatoknak, melyeket gazdájok nagylelkűn táplál mind-

azon egerekkel, melyeket ők megfogni képesek. E macska kétségkívül úgy vélekedett, hogy gazdájának házában már nagyon megritkult a vad, és ennél fogva táplálékát szabad ég alatt kereste. L'Ambert mester szemei, miután sokáig cél nélkül tévelyegtek ide-oda, végre mintegy megbüvölve akadtak meg a macskán. Figyelmesen vizsgálta az állat természetét, bámulta izmainak ruganyosságát, álkapczáinak aránylag nagy erőre mutató alakját, és azt hitte, hogy állattani fölfedezést csinált ez észrevétellel, hogy a macska tulajdonkép nem egyéb, mint tigris, kicsiben.

- Ugyan mit néz kegyed oly figyelmesen? kérde a marquis a jegyző vállára ütve.

L'Ambert rögtön magához tért elmélyedéséből.

- Ez állat valamit juttatott eszembe. Alig hinné el ön, marquis ur, hogy e hunczvtok a vadászoknak mennyi kárt tesznek. Többet megesznek ők a fogoly fiókjaiból, mint mi a nagygyából. Hej, ha puskám volna.

És e szavakat mondva, olyas mozdulatot tett, mintha valóban puskát emelne vállához, ujjával a macskára célozva, mit ez észrevett, és rossz szándokot sejtve, félre ugrott a bokrok közé, hol eltűnt.

Mintegy kétszáz lépéssel távolabb egy repczeföld közepette ismét látni lehetett a macskát, amint első lábaival fülét mosva, mintegy bevárni látszott a párisi vendégeket.

- Te mindig előttünk jársz? rivallott rá a jegyző, fenyegető mozdulatát ismételve.

Az óvatos állat ismét megugrott; de újra megjelent azon tisztás szélén, mely a párbaj színhelyéül volt kitűzve. L'Ambert, ki babonás volt e perczen, mint a kártyás, ha valami nagy tételt kockáztat, el akarta üzni e baljóslatú lidérczet; felfogott egy követ és felé hajított, de nem találta; a macska fára szökött és ott meghúzta magát.

A segédek már kiválasztották a vitért, és sorshuzás által határozták meg az ellenfelek helyeit. L'Ambertnek jobb hely jutott, mint a töröknek. A sors még abban is kedvezni látszott neki, hogy az ő fegyvereit jelölte ki s nem a japáni játágánokat, melyek talán zavarba hozták volna.

De Ayvazot mindez nem hozta zavarba. Ő nem bánta, bármely karddal vágja le a jegyző orrát, melyet már oly szemmel nézett, mint a halász a horgán viczkándo-zó potykát. Gyorsan levetette nélkülözhető ruháit; piros nadrágát, és zöld felöltönyét a fűre vetette, és ingujjait felgyűrte könyökig. Valóban azt kell hinnünk, hogy még a legálmosabb török is feléberedik a kardcsörgésre. E kövér ficzkó, kinek arczata csupa szelid tulajdonokat fejezett ki, tökéletesen átváltozott; vonásai kiderültek és szeme szikrázott; elkapta a kardot, melyet a marquis nyújtott neki, két lépést tett hátrafelé, és török nyelven költői rögtönzést kezdett, melyet barátja Ozman Bey volt szíves lefordítani, és az utóvilág számára megőrizni.

- Fegyvert ragadtam és harczba megyek; jaj a hitetlennek, ki megsértett! vérével fogja megadni vérem árát. Te kezded csaptál rám; én Ayvaz, a Rusdi fia, kardommal fogok rád csapni; a szép nők nevetni fognak eltorzított arcodon: Schlosser és Mercier, Thibert és Savile megvetően fognak elfordulni tőled. Izmir rózsáinak illatát élvezni többé nem fogod. Adj nekem erőt Mahomet; erőt, mert bátorságot senkitől sem kérek. Rajta! felfegyverkeztem és harczba indulok.

Alig hogy e szavakat kimondta, ellenségére rohant. Kardja villogott jobbra balra oly sebesen, hogy sem L'Ambert, sem a tanuk szemei nem voltak képesek annak járását követni. Már a következő pillanatban vér áztatta a fegyver végét; a szemüveg lehullott a fű közé; és a jegyző könnyebbnek érezte fejét, épen annyival könnyebbnek, a mennyit orra nyomott. Egy kis darab ugyan még ott maradt arcza közepén, de oly kicsike, hogy igazán említésre is alig méltó.

L'Ambert visszahanyatlott, de csaknem ugyanazon pillanatban már ismét fel is emelkedett, és futni kezdett, mint a ki nem lát, vagy esztét veszítette. Ugyanazon pillanatban, villámgyorsan szökött le valami egy tölgynek ágáról. Ekkor a vitéren egy kis sovány ember jelent meg, kalapját kezében tartva, és bérúras inástól követve. Ez Triquet ur volt, Parthenay helységének községi orvosa.

- Isten hozta. Isten hozta drága Triquet ur. Páris legjelesebb közjegyzőjének roppant szüksége van ön segélyére. Tegye fel kalapját kopasz fejére, törölje le a verejtékcseppeket, melyek piros orcáin ragyognak, mint a harmatcsepp ragyog, a mezők pipacsán; gyűrje fel hirtelen tiszteletre méltó fekete kabátjának fényes ujjait!

De a jó ember sokkal inkább meg volt indulva, sem hogy rögtön munkához foghatott volna; csak beszélt, beszélt vékony reszkető hangon, lelkendezve és fulladozva.

- Szent isten! szólt az orvos. Alázatos szolgálók uraim, legalázatosabb szolgálók; legmélyebb tisztelettel üdvözlöm önöket. Az istennek szent szerelméért, keresztyén emberhez illő dolog-e, ily állapotba juttatni magát; mily rémitő eltorzítás; de már tisztán látom, hogy miben van a dolog! Kétségkívül kibékítést kísérteni itt már nem lehet; ez elkészt, a baj megtörtént. Ah uraim, uraim, a fiatalság csak soha meg nem gondolja, hogy mit tesz. Én is egyszer, alighogy rá nem hagytam magam venni, hogy felebarátomat megöljem, vagy megcsönkítsam. 1826-ban történt ez. De tudják-e, hogy én mit tettem. Szépen, illedelmesen bocsánatot kértem. Igen, bocsánatot kértem, és büszke vagyok rá; annyival is büszkébb, mivel a sértett fél én voltam. Önök tehát nem olvastak ama szép értekezést, melyet Rousseau írt a párbaj ellen? ez értekezés nem szenved ellenvetést; valódi remekmű, erkölcsi és irodalmi tekintetben. Megjegyzendő még, hogy Rousseau nem mondott el mindent; ha Rousseau tanulmányozta volna az emberi testet, a természet remekét, melyet isten saját képére teremtett, ha tanulmányozta volna, mondom, bebizonyította volna, hogy mily vétek ily tökéletes teremtményt megcsönkítani. Nem azért mondom ezt, hogy szemrehányást tegyek azon urnak, ki e sebet ejtette; az isten mentsen; ez ur kétségkívül tudta, hogy mit tesz. De ha az emberek tudnák, hogy nekünk szegény orvosoknak mennyi bajt okoz a legcsekélyebb seb begyógyítása is! Igaz, hogy mi a sebek és a betegségek után élünk; de mit gondolok én ezzel! Jobb szeretném, ha kenyérrel és szalonnával kellene élnem, csak ily szenvedéseknek ne lennék tanúja.

A marquis félbeszakította e siránkozást.

- Manóba, doctor ur, kiáltott a marquis, nem azért vagyunk itt, hogy bölcséleti előadást hallgassunk. Nem látja ön, hogy ez ember vérzik. Mindenek előtt állítsa el a vért.

- Igen uram, felelt élénken az orvos, a vért kell elállítani! helyesen mondja ön. Szerencsére mindenről gondoskodtam; itt egy üveg vérzést szüntető tinktura. Brocchierri készítménye; sokkal jobbnak tartom a Lechelle félénél.

E szavak után az orvos, kezében tartva az orvosságos üveget, L'Amberthez közeledett, ki egy fatövénél ülve, szomorúan nézte vére folyását.

- Uram, szólt az orvos, mélyen meghajolva, higgye el, hogy véghetetlenül sajnálom, miszerint nem volt szerencsém önt ismerni e szomorú esemény előtt.

L'Ambert ur fölemelte fejét és bánatos hangon szólt:

- Doctor ur, el fogom-e veszteni orromat?

- Nem uram, ön nem fogja azt elveszíteni. Ah! ön már, nem veszítheti el, tisztelt uram, mert már elveszítette.

E szavakat mondva, a Brocchierri féle nedvet összehajtott zsebkendőre tölté.

- Szent ég! kiáltott most az orvos, egy szerencsés eszmém keletkezett. Én visszaülleszthetem helyére ama hasznos, kedves tárgyat, melytől a balsors önt megfosztotta.

- Szóljon, az Istenért! egész vagyonomat önnek adom! Ah doctor! inkább, semhogy így eltorzítva éljek, inkább meghalok.

- Igen, igen, az emberek így szoktak beszélni. De lássuk! hol a leszelt darab? Én ugyan nem vagyok elsőrendű seborvos, mint Velpeau, vagy Hugier; de meg fogom kísértetni ön orrának visszahelyezését.

L'Ambert hirtelen felugrott és a csatatérre futott. A marquis és Steinburg követték, míg a törökök, kik elég busan jártak fel s alá, (mert Ayvaz dühe már régen eloszlott) szintén közeledtek előbbi ellenségeikhez. Csakhamar fölismerték a helyet, melynek pázsitát a küzdők összetapodták volt; és csakhamar megtaláltak az aranykeretű szemüveget; de a jegyző orra már sehol sem volt, de ott volt a macska, a rettentő tarka macska, mely irtózatossággal nyalogatta véres szája szélét.

- Ördög és pokol! kiáltott a marquis, az állatra mutatva.

Mindenki megértette e felkiáltást s e mozdulatot.

- Valjon még nem késő? kérde a jegyző.

- Talán még nem, szólt az orvos.

Most mindnyájan a macska után futottak. De ennek nem volt kedve magát elfogatni, s ő is megfutott.

A parthenay-i kis erdő soha nem volt, és valószínűleg nem is lesz többé soha, ehez hasonló vadászat színhelye. Egy marquis, egy váltóügynök, három diplomata, egy falusi orvos, egy bérruhás inas, és egy jegyző, kinek vére foly, rohantak, mintha eszüket veszítették volna, egy sovány macska után. Futva, kiabálva, köveket, száraz ágakat, és mindent, mi kezök ügyében volt, hajigálva a macska után, metszették át a tisztásokat s utakat, és törtek át a legsűrűbb bozóton. Hol egy csoportban futva, hol szélylyel, hol lánczolatban haladva, mint az agaraszok, olykor közbe fogva az ellenséget; átkutatva a sűrűket, megrázva a kisebb fákat, és felmászva a nagyobbakra, czipőiket és ruháikat összeszaggatva, gyökereken és töviseken rohantak, mint a szélvész; de az ördögös macska még a szélvésznél is gyorsabb volt. Kétszer sikerült őt közbefogniok, de a vadállat mindannyiszor kiment és újra tért nyert. Egy perczig úgy látszott, mintha a fájdalom és a fáradság elkábították volna; a mint egyik fáról, mókusok módja szerint, a másikra akart szökni, lebukott a földre. L'Ambert inasa néhány szökéssel mellette termett és farkon csipte. De a kis tigris karmainak egy csapására visszanyerte szabadságát, és kivágtatott az erdőből.

Most a sikon üldözték. Messze, nagyon messze voltak már a kiindulási ponttól; s a vad és vadászok előtt most roppant sikság terült el, buza, repce és más földekkel.

A lég tikkasztó meleg volt; a láthatáron barna fellegek tornyosultak, vadászaink arczairól gyöngyözött az izzadság, de semmi sem volt képes e nyolcz férfi tüzeit mérsékelni. L'Ambert, bár vérezett, mindig legelől járt, szóval és cselekedeteivel buzditá társait. Azok, kik még soha sem láttak közjegyzőt orra után futni, lehetetlen, hogy elképzeljék, mily szenvedélyesen folytatta vadászatát. Jaj tinéktek eprek és málnák! Jaj tinéktek köszméte és ribiszke bokrok! a hol e szilaj sereg elvágtat, ott megsemmisült a bőtermés reménye; nem maradt ott egyéb összezúzott virágoknál, megtört ágaknál, a földbe taposott indáknál. A falu lakói, meglepetve e második tatárjárás által, elhajigálták locsolóikat, segélyül hívták szomszédaikat, és a csőszöket, daczosan követelve a kár megtérítését a vadászoktól, kiket most ők vettek üzőbe.

Diadal! a macska el van fogva. Szerencsétlen állat! kutba szökött. Hágcsókat ide! köteleket hamar! most már mindenki meg van győződve, hogy L'Ambert mester orra megkerül, ha tán nem is egészen ép állapotban. De ah! e kut nem olyan, mint más kut. Elhagyott kőbánya bejárása volt az; s e kőbánya valóságos labirintus, tiz mértföldre terjedő alagutak hálózata, mely a párisi katakombákkal van összefüggésben.

Mindenekelőtt Triquet ur fáradságait jutalmazták meg; azután a falusiaknak adták meg a követelt kártérítést, és végre, megeredvén a zápor, bőrig ázva tértek vissza Parthenaybe.

Minekelőtte kocsiba ültek volna, Ayvaz Bey, kiről a víz csorgott, s ki már most egészen ki volt békítve, kezét nyújtva L'Ambertnek, szólott:

- Uram, én valóban véghetetlenül sajnálom, hogy makacsságom következtében a dolog ily fordulatot vett. Az a kis tánczosnő valóban nem érdemes arra, hogy csak egy csepp vér is folyjon érte; rögtön szakítani fogok vele, mert valahányszor látnám, mindig eszembe juttatná e szerencsétlen esetet, melynek ő egyedüli oka. Ön láthatta, hogy én, ez urakkal együtt, mindent elkövettem, visszaszerzendő, mit ön elveszített. És most engedje remélnem, hogy a baj nem orvosolhatatlan. A községi orvos nem hiába emlékeztetett arra, hogy Párisban nálánál ügyesebb sebészek is találkoznak; úgy hallottam, hogy a jelenkori sebészet képes a megcsonkított, vagy megsemmisített testrészeket helyreállítani.

L'Ambert nem valami rendkívül nyájasan fogadta a felé nyújtott kezét, és haza hajtattott Saint-Germain külvárosi lakásába.

III. A jegyző sikerrel védi bőrét.

Ayvaz Bey kocsisa boldog ember volt, kinek örömébe egy csepp keserűség sem vegyült. E korhely vén párisi, talán még kevésbé örvendett az ötven frankos borraivalónak, mint annak, hogy csakugyan az lett a győztes, kit ő vitt ki.

- Bocsánatot uram! szólt a derék Ayvazhoz, de nem hallgathatom el, miszerint nagyon örülök, hogy tudom, ön mint szokott elbánni az emberekkel. Ha valaha lábára találnék lépni, nem késnék a bocsánatkéréssel. Ama szegény jó ur, már nem is tubákolhat többé. Csak én előttem valaha mondja még valaki, hogy a törökök halvérű emberek, majd tudom én, hogy mit felelnék. Mondtam önnek ugy-e, hogy szerencsés lesz, mert én vittem ki! Lássa uram, én ismerek egy vén kocsist, ki e tekintetben tökéletes ellentétem. Utasai mind pórul járnak. A hányat kivisz a vitérre, egy sem tér vissza ép kézláb. Gyi deres! ma diadal szekeret húzol, s nem cserélnél a circus-lovakkal sem!

E némileg kegyetlen tréfálódás azonban nem volt képes a három törököt földeríteni, s a kocsis maga nevetett rajta.

Egy más sokkal fényesebb és jobb fogatu kocsiban a jegyző sopánkodott kétségbeesetten barátai előtt.

- Végem van, szólt L'Ambert, akár a sirba tegyenek, többé nem járhatok a világba, minden társaságot kerülnöm kell, nem mehetek többé az operaházba. Csak nem mutathatom az emberek előtt ez eltorzított arcot, mely hol nevetést, hol szánalmat gerjesztene irántam, tekintete által!

- Ne higgye, szólt a marquis, a világ mindenhez hozzászokik, és végre, ha fél az ember a világtól, hát szépen otthon marad.

- Szépen otthon maradjak! gyönyörű egy jövő! azt hiszi ön, hogy az asszonyok majd én hozzám fognak eljárogatni, hogy meglátogassanak szép állapotomban?

- Házasodjék meg! Ismertem egy vértés hadnagyot, ki fél karját, fél lábát és fél szemét vesztette el; igaz, hogy nem is volt kedvencze a nőknek; de azért mégis kapott feleséget; elvett egy derék leányt, ki sem szép, sem rut nem volt, férjét valóban szerette és tökéletesen boldoggá tette.

L'Ambert valószínűleg úgy vélekedett, hogy a jövő, melyet barátja ecsetel, nem épen irigylendő, mert kétségbeesés hangján kiáltott föl:

- Oh a nők, a nők, a nők!

- Manóba! felelt a marquis, ön mindig csak a nőkre gondol, mintha rajtok kívül semmi nem léteznék a világon; pedig higgye el, hogy sok van rajtok kívül. Gondoljon kegyed másvilági üdvére! térjen magába, legyen jobb keresztyén; a mellett mivelje szellemét, tegyen jót felebarátival, teljesítse állampolgári, keresztyéni és jegyzői kötelességeit. Mert higgye el, hogy lehet az ember jó keresztyén, jó hazafi, és jó közjegyző, ha valamivel rövidebb is az orra, mint kegyedé volt ennekelőtte.

- Közjegyző! felelt L'Ambert palástolatlan keserűséggel, közjegyző! valóban még mindig az vagyok, de tegnap ezenkívül még ember is voltam, a nagy világ fia, valódi gentleman, ki, elmondhatom szerénytelenség nélkül, a legúrabb társaságban is szívesen látott vendég volt. De ma már nem vagyok egyéb közjegyzőnél. De ki tudja, hogy ez is meddig leszek? Mily

könnyen elárulhatja a dolgot valamely fecsegő szolga. Ha valami hirlap azután megemlíti, a törvényszék kénytelen lesz ellenfelemet, tanuit, sőt önöket is uraim, vizsgálat alá venni. S ekkor ott állanánk azután a bíró és a közönség előtt, elbeszélve, hogy hol és miért jártam Tompain Victória kisasszony után! hiszi ön, hogy ily rettentő botrány után a közjegyző a világ számára nem lenne éppen úgy halott, mint a gentleman?

- Édes barátom, felelt a marquis, ne ijedjen meg képzelt bajoktól. A mi világunkból való emberektől, s ön is ezek közé tartozik, nem lehet megtagadni azon jogot, hogy egymást kényők kedvök szerint szúrják, vágják. A hatóság a mi párbajainkra nézve szemet huny, és jól teszi. Igen természetesnek találom, ha a journalistákat, művészeket és más alárendeltebb osztályu embereket szemmel tartják, midőn vivni merészkednek; ez embereknek eszébe kell juttatni, hogy azért van öklük, hogy azzal verekedjenek, és hogy a becsület azon nemének védelmére, melyet ők birnak, e fegyver tökéletesen elegendő. De hogy nemes ember úgy viseli magát, mint nemes emberhez illik, ez ellen a törvényszéknek sem lehet kifogása. Nekem, mióta a katonaságot ott hagytam, tizenöt vagy husz párbajom volt, közöttük néhány, mely az ellenfélre nézve igen szomorú kimenetelű volt. És mégis olvasta-e ön valaha nevemet a törvénykezési lapokban?

Steinburg kevésbé bizalmas viszonyban állott L'Amberthez, mint Villemaurin marquis; az ő családja nem székelte néhány száz év óta a Verneuil utczában, mint L'Amberté közjegyzői irodájában. Ő e két urral csak a klubban és a vhist asztal mellett ismerkedett meg; a jegyzővel talán üzleti összeköttetésbe is jutott néhányszor. De azért igen jó fiú volt, s e mellett értelmes ember; ennél fogva ő is igyekezett némileg a szerencsétlen közjegyzőt vigasztalni; véleménye szerint Villemaurin ur nagyon is setét színben tüntette fel a dolgot; ő hitte, hogy a bajon még segíteni lehet; bizott a tudományban, melynek talán sikerülnie fog L'Ambert arcának visszaadni régi alakját.

- Mit érnénk azzal, hogy a XIX-ik században születünk, ha a legcsekélyebb véletlen is orvosolhatatlan bajt vonhatna maga után? Mi előnyünk lenne az aranykor emberei felett? Ne vétsünk a haladás szent neve ellen. A műsebészet, hála istennek, jelenleg sokkal inkább virágzik Ambroise Pare hazájában, mint előbb bármikor. A parthenay-i orvos néhány nagy művészt idézett, kik az emberi test csonkulásait helyrehozni képesek. Im itt vagyunk Páris kapui előtt, elküldünk a legközelebbi gyógyszertárba, s ott meg fogják mondani Velpeau vagy Hugier lakását; ön szolgája majd elmegy e nagy emberek valamelyikéért. Ugy hiszem, hallottam, miszerint a sebészek képesek mesterséges ajkat, szempillát, vagy fülhegyet készíteni; mért ne készíthetnének mesterséges orrhegyet is?

E remény nagyon kétes volt, de mégis felderíté némileg a szegény közjegyzőt, ki mintegy félóra óta már nem vérezett. Azon eszme, hogy ismét azzá lehet, mi volt, és az életben ugyanazon állást fogja elfoglalhatni, mint eddig, benne egy nemét a boldog örjögésnek költötte. Annyi igaz, miszerint a boldogságot tökéletesen csak akkor tudjuk megbecsülni, mikor elvesztettük.

- Oh barátaim, kiáltá kezeit tördelve, egész vagyonomat annak adom, ki engem meggyógyít; bármi kinokat kellessék is kiállanom, örömmel elszenvedek mindent, csak sikere legyen; sem gyötrellemmel, sem költséggel nem gondolok!

Ily érzelmek között érkezett haza a Verneuil utczába; inasa pedig ez alatt elment a híres sebészek lakásait meg tudakolandó. A marquis és Steinburg szobájába kísérték őt, s ott elváltak tőle; egyik haza ment feleségét és leányait megnyugtatni, kiket tegnap este óta nem látott, a másik pedig a börtörére futott.

L'Ambert tehát magában maradt; oda állott a nagy velencei tükör elé, mely irgalom nélkül mutatta neki eltorzított arczát. A jegyző a legmélyebben kétségbeesett. E szilárd férfi, ki a színházban soha sem sirt, mert ezt csak a nép szokta tenni, ez aczélszívű gentleman, ki atyját, anyját derült nyugalommal temette el, sirt csinos egyéniségének eltorzításán, s önző könnyekkel árasztotta magát.

Inasának érkezte félbeszakította keserves fájdalmának némaságát; az inas jelenté, hogy rövid idő alatt megérkezik Bernier ur, a Hotel-Dieu sebésze, a sebészeti társulat és a gyógyászati academia tagja, a klinika tanára stb. stb. Az inas a legközelebbi gyógyszerárba, a Bac utcában, sietett volt, s a véletlen jó helyre vezette; mert Bernier ur, ha nem is épen egyenlő fokon áll Velpeauval, Maneccel, vagy Hugierrel, de közvetlenül utánnok igen tiszteletreméltó rangot foglal el.

- Hadd jöjjön! kiáltá L'Ambert. Mért nincs még itt? hisz én nem várhatok; minden percnyi késedelem orvosolhatlanná teheti bajomat!

Ismét sirni kezdett keservesen. Sirt cselédei előtt! lehetséges-e, hogy egy kardvágás képes legyen az ember szokásain ennyit változtatni? Ugy látszik, mintha a derék Ayvaz kardja, midőn az orrot metszette keresztül, a köny mirigyeket is megsértette volna. A jegyző letörülte könnyes szemeit, melyeket most egy vastag tizenkettedrétű kötetbe vetett. E könyv, melyet Steinburg küldött volt nagy sietve, Reinguet „Műsebészete” volt, kitűnő kézikönyv háromszáz rézmetszettel. Steinburg a bőrzére sietvén, könyvkereskedés mellett haladt el, s ott megvette e könyvet, valószínűleg azon szándokkal küldvén el azt a jegyzőnek, hogy bizalmát felébressze. De a hatás egész más volt, mint a minőt a váltóügynök várt. L'Ambert, miután kétszáz oldalon át lapozott, s a legrémítőbb műtéteknek sorozatán ment végig, félredobta a könyvet, s karszékbé vetve magát, behunyta szemeit. De, bár szemei be voltak hunyva, még is látta a félre vont bőrt, a helyökből kimozdított izmokat, a késsel szétyel szeldelt tagokat, a láthatatlan sebészek által fűrészelt csontokat. A beteg arczát is úgy látta, a mint a könyvben rajzolva volt, nyugodt, egykedvű arczok, melyek fájdalmat nem tükröznek; L'Ambert azon töprenkedett magában, hogy ennyi erő és bátorság lakhatik-e emberi lélekben. Mindenekelőtt a 89. lap kis, feketébe öltözött sebésze, feketebársony galléros ruhájával tűnt fel előtte. E phantastikus lény, melynek feje gömbölyű és kissé nagy, homloka kopasz, arczkifejezése komoly, figyelmesen fűrészeli szét egy élő ember czombját.

- Szörnyeteg! kiálta L'Ambert. Ugyanazon pillanatban a szörnyeteg valóban belépett a szobába: Bernier urat jelentették.

A jegyző hátrafelé haladva a szoba legvégső zugába vonult, merev szemekkel bámészkodva a jövevényre, és kezét mintegy védelmül emelve maga elé; fogai vaczogtak, és fojtott hangon suttagá e szavakat, mint Montepin Xavier ur regényében szokás:

- Ó, ó, ó!

- Uram, szól az orvos, nagyon sajnálom, hogy önt váratnom kellett, kérem legyen nyugodtabb. Tudom, hogy mi történt önnel, és nem hiszem, hogy a baj orvosolhatlan volna. De ha ön fél tőlem, úgy minden hiába, és nem remélhetünk sikert.

Fél! e szó kellemetlen hangzásu minden franczia előtt. L'Ambert lábával toppantott, és emelt homlokkal közeledett az orvoshoz; nevetve, nem természetesen, hanem izgatottan nevetve szólott:

- Ah doktor ur! mit gondol felőlem, olyan embernek tart, ki félni szokott? ha gyáva volnék, nem tettem volna ki magam e különös megcsonkításnak. De mialatt önt vártam, sebészeti könyvben lapozgattam, és ott egy arczot láttam, mely önéhez nagyon hasonlít; ön úgy tűnt föl

előttem, mint valami kisértet. Ehhez járul még a ma reggeli felindulás, és talán egy kis láz; ennél fogva bocsássa meg, hogy oly különös módon fogadtam.

- Már ez más! szólt Bernier kezébe véve a könyvet; ah ön Reinguet munkáját olvassa! a szerző jó barátom. Emlékszem, hogy valóban levétetett a könyvbe, Leveillének egy rajza után. De üljön le kérem.

A jegyző kissé lecsillapult, és elbeszélte a nap eseményeit; a macska epizódját sem felejtve ki, e szerencsétlen esetet, mely úgy szólván másodszor fosztotta meg őt orrától.

- Szerencsétlenség, szólt a seborvos; hanem egy hónap alatt helyre lehet mindent hozni; miután ön Reinguet könyvecskéjét olvassa, van némi fogalma a sebészetről?

L'Ambert bevallotta, hogy nem jutott el azon fejezetig.

- Néhány szóval megfejem önnek, felelt Bernier, rhinoplasticának nevezik azon művészetet, mely mesterséges orrok előállításával foglalkozik.

- Tehát csakugyan igaz doctor ur, e csoda lehetséges?! A sebészet talált módot arra, hogy...?

- Három módot is talált. De a francia módot nem is emlitem, mivel a jelen esetben nem alkalmazható. Ha kevesebb veszett volna el ön orrából, úgy a seb széleit lemetélve és felelevenítve, összeilleszthetném és összeragaszthatnám azt. De erről itt szó sem lehet.

- És ennek nagyon örülök, felelt a sebesült, ön alig hinné, hogy e szavak „lemetélve és felelevenítve” mily kellemetlenül hatottak idegeimre. Halljuk a szelidebb és kellemesebb módot.

- A sebészek működése ritkán szokott szelid és kellemes lenni. De azért ön mégis választhat indiai és olasz methodus között. Az előbbi szerint a homlok bőréből egy háromszög alaku darab kivágatik, úgy, hogy a hegye áll lefelé és bázisa fölfelé. Ez anyagból készül az orr. E bőr-darab elválasztatik a homlokcsonttól, csupán alsó keskeny része által maradván azzal összefüggésben. E bőr azután akként fordítatik ki, hogy a külbőr kívül essék s belső véres részével azután a sebre varratik. Más szóval, elég tiszteséges orrot készíthetek önnek, de homlokának rovására. A műtét sikere nagyon biztos; de a homlokon mindig megmarad a nagy sebhely.

- De nem szeretném, ha új sebhelyem támadna. Semmi áron nem akarom. Sőt (legyen elnéző e gyengeségem iránt) egyáltalában nem szeretnék semmiféle műtéten keresztül menni; egyet már kiállottam ma, azt, melyet ama átkozott török vitt véghez rajtam; másodszor nem szeretnék ilyet érezni; ha csupán rágondolok, már megfagy a vérem, pedig csak oly bátor vagyok, mint bárki más; de azért érző idegeim mégis vannak. A haláltól nem félek, de a szenvedéstől irtózom. Öljön meg, ha akarja; de az istenért, ne vagdaljon rajtam!

- De uram, felelt az orvos némileg gúnyosan, ha ön oly ellenszenvvel viseltetik a műtétek iránt: úgy nem sebészt kellett volna hivatnia, hanem homeopathát.

- Kérem ne gúnyolódjék. Én nem voltam képes erőt venni magamon ama indiai műtét hallatára. Az indusok vadak és sebészetük hozzájuk méltó. De ha jól emlékszem, ön olasz methodust is emlegetett? Politikában ugyan nem szeretem az olaszokat. Hálátlan egy nép, mely törvényes uralkodói ellenében csalárdul viselte magát. De tudomány dolgában kevésbé rossz fogalmam van ama népről.

- Legyen, fogadja el ön az olasz methodust. Néha sikerül, de rendkívüli türelmet és mozdulatlanságot igényel, melyre ön talán nem lesz képes.

- Ha csak türelem és mozdulatlanság kívántatik hozzá, úgy felelek magamról.

- Lenne önnek annyi türelme, hogy 30 napig nagyon kényelmetlen helyzetben maradjon?
- Igen.
- Orrához varrott karral is?
- Igen.
- Jó tehát; karjából fogok önnek egy tizenöt, vagy tizenhat centiméternyi hosszúságú, és tiz, vagy tizenegy centiméternyi szélességű darabot kivágni, és -
- Karomból fogja ezt kivágni?
- Kétségkívül.
- De hiszen ez borzasztó! ön elevenen meg akar nyuzni! szíjját akar vágni eleven embernek a bőréből! Mily barbár eljárás, valóban középkori; Shylockhoz, a velencei zsidóhoz méltó.
- A karon ejtendő seb magában csekélység. Legfőbb nehézség, hogy harmincz napig önmagával összevarrva kell maradnia.
- Én pedig egyedül csak a vagdalástól félek. A ki egyszer a hideg vasat érezte eleven husában, soha el nem felejtí az, édes doctor ur!
- Ha ön így gondolkodik uram, úgy nekem itten semmi dolgom, és ön egész életén orratlan lesz.

Az ekként kimondott ítélet, a legnagyobb rémületbe ejtette a szegény jegyzőt, ki szép szöke haját tépve, mint a bolond futott fel és alá szobájában.

- Megcsonkítva! kiáltá sirva, örökre megcsonkítva! és semmi többé meg nem változtathatja sorsomat! ha léteznék valamely titkos gyógyszer, melynek ereje képes lenne az orrot ismét megnövesztetni, megvenném vagyonom árán, elküldenék érte a világ tulsó végére! Igen, hajót indítanék el, különösen e célra, ha másként nem lehetne megszerezni. De hiába! mit érek a gazdagsággal? mit ér nekem ön nagy tudománya és ügyessége, miután sem ez, sem vagyonom feláldozása nem képesek a semmisüléstől megmenteni! gazdagság, tudomány, üres szavak!

Bernier ur időről időre tökéletes hidegvérűn válaszolgatott neki:

- Engedje, hogy karjából kivágjak egy darabot, és uj orrot csinállok önnek.

Egy pillanatig úgy látszott, mintha L'Ambert elhatározta volna magát. Levetette kabátját és ingujját felgyűrte. De midőn a sebész felnyitá műszekrényét, és vagy harmincz kinzó eszköznek ragyogó aczéla csillogott a jegyző káprázó szeme előtt, ez elhalaványodott, és tántorogva, ájultan rogyott egy székre. Néhány csepp eczetes víz viasszaszerezte neki eszméletét, de nem határozottságát.

- Erre többé ne is gondoljunk, szólt a jegyző. A jelen nemzedék a bátorságnak minden nemét birja, csak a fájdalomtól fél. Ez szülőink hibája, kik oly elkényeztetve neveltek bennünket.

Néhány pillanattal később e fiatal ember, ki a legvallásosabb elvek közt neveltetett, átkozni kezdé a gondviselést.

- Mondhatom, hogy gyönyörű remek mű a világ, s az Isten valóban kitüntette magát teremtése által! nekem kétszázezer frankom van évenként, és azért még sem lesz orrom, s úgy fogok kinézni, mint a halálfé, míg portásom, kinek zsebében nincs több tiz tallérnál, talán görög orral büszkélkedik! a gondviselés, mely mindent lát és mindent tud, persze nem láthatta előre, hogy egy török le fogja vágni orromat, azért, mert Tompain Victória kisasszonynak köszön-tem! Franciaországban létezik vagy három millió nyomorult koldus, kiknek egész személye

nem ér tiz garast, és én vagyonom árán sem vásárolhatnám meg e nyomorultak valamelyikének orrát! de ki tudja, talán mégis!

Reménysugár deríté fel a jegyző arczát, ki szelidebb hangon folytató:

- Bátyám, ki nem rég Paitierban halt meg, utolsó betegsége alatt száz nehezék bretagnei vért bocsátatott ereibe! a vért egy hű szolgálja adta. Néném, Giromaguyné, azon időben, mikor még szép volt, legcsinosabb szobaleányának egy szemfogát huzatta ki, hogy azt saját kihullott foga helyébe tétesse. A kölcsönzött fog tökéletesen meggyökerezett, s az egész nem került többbe, három louisdornál. Doktor ur, ön úgy mondta, hogy ha ama nyomorult macska el nem vitte volna orromat, ön azt még visszavarrhatta volna arczomra. Mondta ön, nemde?

- Igen, és még most is azt mondom.

- És ha valami szegény ember orrát megvenném, azt is képes lenne ön arczomra varrni?

- Igen, azt is megtehetném.

- Éljen!

- De tenni nem fogom, és egy sebész sem teendi.

- És mért ne tenné?

- Mert ép egészséges embert megcsonkítani véték, habár az illető annyira ostoba, vagy annyira kiéhezett volna is, hogy beléegyezzék.

- De doktor ur! ön valóban nem képes az igazságot megkülönböztetni az igazságtalanságtól? A katonaságtól is akkint menekültem, hogy száz Lajos aranyért helyettesítőt vásároltam. És emberemnek (mert valóban enyém volt) 1849-ben április 30-kán egy ágyugolyó vitte el fejét; miután a kérdéses golyót a sors, minden kétségen kívül, nekem szánta, elmondhatom, hogy helyettesítőm fejét és egész személyét, száz vagy száznegyven Lajos aranyon vásároltam meg. Az állam nemcsak megengedte, de helyben is hagyta e szerződést; úgy hiszem, önnek sem lenne ez ellen kifogása; sőt talán önmaga is ugyanazon áron vásárolt meg egy embert, ki ön helyet halt meg. És mégis most, midőn én kétannyit akarok adni valami nyomorultnak nem életéért, hanem tisztán csak orra hegyéért, ön azt nem akarja túrni!

A doktor egy perczig hallgatott, feleletet keresvén ez okoskodásra, de nem találván olyat, minőt kívánt, következőleg szólt:

- Ha lélekismeretem nem engedi is, hogy önnek kedvéért egy embert eltorzítsak, úgy hiszem, hogy talán nem vétkezném, ha valamely szerencsétlennek karjáról venném ama néhány hüvelyknyi bőrt, mely ön arczából hiányzik.

- Igen, édes doctor ur, vegye ama bőrt ahonnan akarja, csak állítsa helyre orromat! keressünk gyorsan egy embert, ki önként rááll; éljen az olasz methodus!

- De ismétlem, hogy egy hónapig igen kellemetlen helyzetben lesz ön.

- Ah mit gondolok én ezzel, ha egy hónap múlva ismét az operaház előcsarnokában lehetek!

- A mint tetszik. Szemelt már ki ön valakit e célra? ama portás, kiről az imént beszélt, talán ráállana?

- Helyesen! ez embert száz talléron meg lehet vásárolni feleségestől, gyermekestől. - Midőn Barbereau, előbbi portásom, kilépett a szolgálatból, és megtakarított pénzének jövedelméből kezdett élni, egy kliensem a jelenlegit ajánlotta, ki éhenhaló félben volt.

L'Ambert csengetett szolgájának, és felhivatá az új portást, ki néhány pillanat múlva be is lépett, és urának arcát pillantva meg, rémülten kiáltott fel.

E portás valódi, legtökéletesebb típusa volt a szegény párisinak, a világ legszegényebb emberének: alacsony termetű, mintegy 35 éves ember, kiről azonban vonásai után ítélve, azt lehetett volna hinni, hogy hatvan éves, annyira száraz, sovány és redős volt.

Bernier, miután figyelmesen megvizsgálta a portást, kiküldte őt.

- Ez ember bőre nem arra való, hogy egészséges ember viselje, szólt az orvos. Tudhatja ön, hogy a kertészek, mikor oltanak, a legszebb és legegészségesebb fákról metszik az oltóágakat; válaszszon ki ön cselédei közül valami erős, egészséges embert; csak lesz közöttük ilyen?

- Minden bizonynyal; de csak nem adják el bőrüket; az én szolgálaim mind uri emberek, kik tőkék felett rendelkeznek és értékpapirokat tartanak tárcájukban, a bőrén játszanak, mint minden uri háznál szolgáló cseléd. Nem hiszem, hogy legyen közöttök, ki vére árán kívánná megvásárolni ama sárga fémet, mely a bőrén oly könnyen nyerhető.

- De talán akadna közöttük, ki ura iránti szeretetből...

- Ne keressen szeretetet ez emberek közt! hova gondol ön, doktor ur! apáink korában léteztek hű cselédek, de a mostaniak, mind hunczvutok, és ezzel tán nem is sokat veszítünk. Apáink tudván, hogy cselédek szeretettel viseltetnek irányukban, ennek viszonzására kötelezetteknek képzeltek magokat, ennél fogva szenvedték hibáikat; ha betegek voltak, ápolták, és vénségükben táplálták őket; ez nagyobb baj volt a mostaninál. Én részemről fizetem cselédeimet szolgálataikért, és ha kötelességeiket nem teljesítik, szükségtelen vizsgálnom, hogy ez rossz akarat, kor- vagy betegség következménye-e: elcsapom őket.

- Ugy ön házában nem találunk olyan embert, minőre szükségünk van. Nem tudna ön senkit?

- Én? senkit sem. De majd akad; p. o. valamely hordár, vagy e vízhordó, ki éppen most kiált ablakom alatt.

A jegyző kivette szemüvegeit, félrevonta a függönyt, és kitekintett a Beaurce utcába.

- Ime, amott halad egy egészségesnek látszó ficzkó. Legyen szives neki inteni; mert én nem merem arcomat a járó-kelőknek mutatni.

Bernier kinyitá az ablakot, ép azon pillanatban, midőn az áldozatul szemelt ember teli torokkal kiáltá:

- Víz, víz, víz!

- Hé, barátom, kiáltott az orvos, hagyja lenni hordóját, és jöjjön fel ide! pénzt szerezhet.

IV. Romagné Sebesztyén.

A vízfordót Romagnénak hitták, mint atyját.

Keresztapja és keresztanyja Sebestyén nevet adtak volt neki; de mivel ő Contal departementnek Frognac les Maurias helységében született, hol a kiejtés nem a legtisztább, ő magát Sebesztyénnek nevezte. Valószínűleg úgy is írta volna nevét, de írni szerencsére nem tudott. A hegyes Auvergne e fia huszonhárom, huszonnégy esztendősen lehetett; termete herkulesi; nagy, széles, zömök, csontos, piros pozsgás volt; erős, mint a bika, jámbor, mint a bárány. Teste a legszilárdabb, legdurvább és legjobb anyagból készült.

Apjának tíz gyermeke közül, kik, fiúk valamint leányok, mindnyájan életben voltak, és jó egészségben éltek a szülői háznál, ő volt a legidősebb. Atyjának összes birtoka, egy kis kunyhóból, pár darab földből, néhány gesztenyefából és vagy hat disznóból állott; ehhez járult még két izmos karja, melylyel a földet kapálta. Anyja kendert szokott fonni, a kis fiúk apjuknak segítettek, a kis leányok pedig anyjuknak; egyik nevelte a másikat; az idősebbek dajkáltak a kicsinyeket.

Az ifju Sebestyén nem birt valami fényes elmével, sem kitűnő emlékezettel, s egyáltalában nagy szellemi tulajdonokkal nem dicsekedhetett; de annál jobb volt a szíve. Az iskolában bemagoltatták vele a katekizmus néhány fejezetét, úgy, mint a rigót szokták betanítani valami nótára; de azért érzelmei keresztényiek voltak mindig. Roppant erejével soha vissza nem élt, sem emberekkel, sem állatokkal szemben; került minden verekedést, s ha megesett is, hogy őt ütlegelték, ezt nem igen szokta viszonzni. Ha a kerületi főnöknek eszébe jutott volna, hogy ezüst érmet szerezzen számára, ezt igen könnyen tehetné volna; mert Sebestyén többeket mentett meg a haláltól, saját életét veszélyeztetve; névszerint két csendőrt, kik lovastól már már belevesztek volna a Saumaise sebes vizébe. De mindezt oly természetesnek találták az emberek, ő ezt oly ösztönszerűleg tette, hogy senkinek eszébe nem jutott őt megjutalmazni, oly kevésbé, mintha a mentő valami új-funlandi kutya lett volna.

Husz éves korában, katonaköteles lévén, sorsot húzott, és pedig jó számot, mit ő és családja imáiknak tulajdonítottak, ekkor elhatározá, hogy az auvergneiek régi szokása szerint, Párisba menend, egy kis pénzt szerezni, s azzal atyját, anyját segélyezni. Szülői egy rendbeli ruhát adtak rá s kezébe husz frankot; ez ama kerületben még tekintélyes összeg. Sebestyén egy barátjához csatlakozott, ki egyszer már volt Párisban, s ennél fogva már tudta az utat; gyalog utazott s tíz nap múlva jó egészségben érkezett meg; zsebében még tizenkét frank és ötven centime volt; cipőit kezében hordta s ezért nem koptak el az uton.

Két nappal később hordóját a Saint-Germain külvárosban hengergette egy barátja társaságában, ki már nem volt képes a vizet emeletekre hordani. Fáradalmainak jutalmául lakást és táplálatot nyert; mostak is reá, havonként egy inget; ezenkívül társa hetenként harmincz garassal díjazta szolgálatait, miből esztendő alatt megtakarított annyit, miszerint fordót vásárolhatott s azontúl maga folytatta üzletét.

A siker fölülmulta reményeit. Gyermekes udvariassága, fáradhatlan szívesége és becsületessége által csakhamar megnyerte az egész városrész kegyét. Eleinte csak kétezer lépcső fokon járt föl s le naponként, de később ezek száma hétezerre emelkedett. Így aztán havonként hatvan frankot küldhetett haza szülőinek, kik őt áldottak, s minden reggel és este imádkoztak érte; a kis fiuknak új nadrágok voltak, és a szülők már arról beszéltek, hogy a két legkisebbiket iskolába küldjék!

Az, kinek mind e változásokat köszönhatték, maga semmit nem változtatott életmódján, hálni valami fészerbe járt, hol hordója mellé feküdt szalmára, melyet évenként négyszer cserélt fel ujjal. Öltönye tarka-barka foltokkal volt kitoldva. Ruházata valóban igen kevésbe is került volna, csak czipőt ne kellett volna viselnie; ezekben havonként egy félfont szeg kopott el. Csupán testi táplálását illetőleg nem fukarkodott; naponta négy font kenyeret fogyasztott el, sőt néha egy-egy darab sajttal, vagy foghagymával, máskor néhány almával örvendezteté meg gyomrát. Vasár- és ünnepnapokon annyira ingyencz volt, hogy nem sajnált levesre és tehén-husra költeni; ennek ize aztán egész héten szájában maradt, ha egyébként nem, legalább mint kellemes emlékezet. De sokkal inkább kívánta gondját viselni szüleinek és testvéreinek, sem hogy valaha bort ivott volna. „Bor, szerelem és dohány” számára mesés élvezetek voltak, melyeket csak hirőkből ismert. Természetesen a színház élveiről, melyek különben a párisi munkások előtt oly kedvesek, fogalma sem volt. Sebestyén jobb szeretett esteli 7-kor lefeküdni ingyen, mint Dumainenek tapsolni tizgarasért.

Ilyen volt testi és erkölcsi tekintetben ama vízfordó, kit Bernier orvos az udvarból felhítt, azon szándékkal, hogy L'Ambert számára egy darab bőrt kérjen tőle.

A cselédek parancsot kapván, rögtön bevezették őt. Sebestyén félénken közeledett, kalapját kezében forgatva; a mint lépett, lábait oly magasra emelte, mint csak tudta, s aztán alig merte visszatenni a drága szőnyegre. Igaz, hogy szegény sáros volt, csak nem nyakig.

- Ha vizet parancsolnak, szól az orvosnak köszönve, rögtön...

Bernier szavába vágott.

- Nem, barátom, most nem erről van szó. -

- Ugy hát bizonyosan valami másról?

- Igen, egészen másról. Ez urnak ma reggel levágták orrát -

- Ejnye, szegény ember! ki tehetett vele ilyet?

- Egy török; de ez nem tartozik a dologra.

- Török! tehát vadember! hallottam én már, hogy a törökök vadak, de nem tudtam, hogy Párisba isz elszabad jönniök. Czak várjanak egy kicsikét; mindjárt czendőröket hívok.

Bernier visszatartóztatá a jó auvergneit, ki buzgalmában el akart sietni; megmagyarázta neki, hogy mi fajta szolgálatot várnak tőle. Sebestyén eleinte azt hitte, hogy bolonddá akarják tenni, mert lehet az ember igen jeles vízfordó, anélkül, hogy a rhinaplasticáról legcsekélyebb fogalma lenne. A doctor azonban megérteté vele, hogy életéből egy hónapot, és bőréből néhány hüvelyknyit akarnak megvenni.

- A műtét magában csekélység, szól az orvos, fájdalmat nem sokat fog ön szenvedni, de előre megmondom, hogy e műtét roppant türelmet igényel, mert egy hónapig, míg karja ez urnak orrához lesz varrva, mozdulnia sem szabad.

- Türelmem lesz a mennyi csak kell, felelt Sebestyén; nem azért születtem én Auvergneben, hogy türelmetlen legyek. De ha egy hónapot e szegény uri ember szolgálatában kellend töltenem, ezt csak úgy tehetem, ha megfizetik, mit ez idő alatt veszítek.

- Természetesen. Mennyit kíván ön?

Sebestyén egy perczig gondolkozott s azután felelt:

- Bizony Iszten négy frankot egy napra megérdemlek.

- Nem, barátom, felelt a jegyző, ön egy hónapra megérdemel ezer frankot, vagy is harminczhárom frankot naponként.

- Nem, vágott közbe az orvos határozott hangon, megérdemel két ezer frankot.

L'Ambert fejével bólintott, és nem tett kifogást.

Romagné csupán azt kívánta, hogy engedjék neki, miszerint napi munkáját bevégezze, hordóját visszahengergesse a fészerbe, és valamely társát megbizhassa, hogy azon hónap alatt, melyet L'Ambertnél töltend, helyette ismerős házához vizet hordjon.

- Egyébiránt, monda Sebestyén, nem is érdemes már ma hozzáfogni, ezért a fél napért.

Bernier azonban megmagyarázta neki, hogy a dolog sürgős; a vízhordó e szerint intézkedett. Egy társát felhívták, s az megígérte, hogy egy hónapig helyettesíteni fogja.

- Minden este hozzá a számomra négy font kenyeret, szólt Romagné a másik vízhordóhoz.

Azonban fölvilágosítottak, hogy erről gondoskodnia felesleges, mert a háznál tápláltatni fog.

- De nem kerül-e sokba?

- L'Ambert ur ingyen ad önnek ebédet.

- Ingyen! már ugy elfogadom, itt a bőröm vágják bele bátran.

Sebestyén, mint férfihoz illik, türte a mütétet; meg sem sziszszent.

- Valóságos gyönyörűség, monda. Ugy mondják, hogy egy auvergnei valami forrásban kővé hagyta magát változtatni, húsz garasért óránként. De én jobb szeretem, ha darabokra vágnak. Ez nem olyan kellemetlen és többet jövedelmez.

Bernier a vízhordó karját L'Ambert orrához varrta, s e két ember egy hónapig maradt egymáshoz lánczolva. Ama két sziámi testvér, ki egy időben annyira felköltötte Európa kíváncsiságát, nem volt elválhatatlanabb, mint ezek. De a sziámiak testvérek voltak, gyermekkoruktól egymáshoz szokva, és egyenlő nevelésben részesültek. Ha egyikük vízhordó, míg a másik közjegyző lett volna, testvéri szeretetük talán nem lett volna oly példás.

Romagné soha nem panaszkodott semmiért, habár helyzete igen szokatlan volt előtte. Rabszolgailag, vagy helyesebben keresztényileg engedelmeskedett azon embernek, ki bőrét megvásárolta. Akkor állott fel, ült és feküdt le, fordult jobbra, vagy balra, mikor és ahogy szeszélyes ura kívánta. A delejtű sem hivebb az éjszaki sarkhoz, mint Romagné volt L'Amberthez.

Ez önmehtagadás teli jámborság meghatotta a jegyző szívét, ki pedig nem volt lágyszivű. Mintegy három napig egy nemét a háladatosságnak érezte áldozata iránt, de csakhamar megutálta, s utóbb gyűlölte azt.

Fiatál, tevékeny és egészséges ember csupán nagy lemondással szokhatik hozzá a legtökéletesebb mozdulatlansághoz. Hát még mikor egy alárendelt állású, tisztátalan és nevetlen egyén közvetlen szomszédságában kell maradnia! De hiába, a koczka el volt vetve. L'Ambertnek vagy örökre le kellett mondania orráról, vagy el kellett szenvednie a vízhordó közellétét, minden kellemetlen következményeivel együtt; együtt ettek, együtt háltak, és együtt végezték el, a lehető legkézenléltebb helyzetben, mindazt, mit egy hónapig elhalasztani nem lehet.

Romagné igen derék és jeles fiatal ember volt; de hortyogott, mint a duda. Családját bálványozta, és felebarátját szerette; de soha életében nem fürdött volt, nem akarván azt, mit áruczik gyanánt tekintett megrontani. Érzelmek a lehető leggyöngédebbek voltak, de azért nem volt képes mindenre ügyelni, s uralkodni maga felett, mint a civilizatio ezt kívánja. Szegény

L'Ambert! szegény Romagné! minő napok, s minő éjek! mily ütések és rúgások adtak és fogadtak itt. Felesleges megjegyeznünk, hogy Romagné ezeket a legcsekélyebb panasz nélkül tűrte: attól tartott, hogy valami helytelen mozdulat meggátolhatná Bernier kísérletének sikerét.

A jegyzőnek sok látogatója járt. Barátai szerettek a vízhordóval mulatni, és sok roszra megtanították őt; rákapatták a szivarra, borra és pálinkára. Szegény Sebestyén, ez előtte eddig ismeretlen élvezetnek csakhamar hozzá szokott. L'Ambert látogatói leitatják, és tul vitték őt azon korláton, mely az embert az állattól választja el. Szegénynek nevelése annyira el volt hanyagolva, hogy a jegyző barátai nem álhattak ellent a vágynak, miszerint azt helyrehozzák. Előttük szokatlan és kellemes multság volt, egy vízhordó erkölcsait megrontani.

Egyszer azt kérdezték tőle, hogy mit szándékozik tenni azon száz Lajos arannyal, melyet L'Ambert urtól szolgálatáért nyerend.

- Kiadom ötös kamatra, felelt a vízhordó, és lesz száz frank évi jövedelmem.

- Mit érsz ezzel? kérde tőle egy szép fiatal milliomos. Azt hiszed, hogy gazdag leszel? vagy hogy boldogabb leszel azontul? lesz hat garas napi jövedelmed! ha megházasodol, s ezt nem hiszem, hogy elkerüld, mert te tökéletesen férjnek való vagy, lesz legalább is tizenkét gyermeked.

- Már az meglehet.

- És a polgári törvénykönyv rendeleténél fogva, mely a császárság egyik gyönyörű találmánya, gyermekeid mindegyikére két fillér napi jövedelmet fogsz hagyni. Míg ellenben kétezer frankkal egy hónapig gazdag ember módjára élhetnél, megismerkedhetnél az élet örömeivel, mit nem minden vízhordó mondhat el magáról.

A szegény vízhordó igyekezett e rosz tanácsoknak ellentálni; de azok mindig és annyszor megújultak, hogy végre fogni kezdtek rajta, és a romlás csirája behatolt lelkébe.

L'Ambert-et hölgyek is látogatták; a jegyzőnek számos és minden rendű nő-ismerőse volt.

Romagné sok különös jelenetnek volt tanuja; szerelmet és valószínűtlen hűséget esküdöztek füle hallatára. L'Ambert nemcsak hogy nem átalott előtte hazudni, hanem még feladatául is tűzte ki, hogy őt beavassa mindazon csalárdságokba, melyek a nagy világi életnek ugyszólván elemei.

Hát még az üzleti világ! Romagné azt hitte, hogy annak ismeretével nagy felfedezést csinált, mivel neki addig fogalma sem volt róla.

A jegyző kliensei ép oly szabadon és őszintén beszéltek a vízhordó előtt, mintha őt siketnek tartanák. Ekkor tapasztalta Romagné, hogy léteznek családapák, kik fiukat szeretőjük kedvéért örökségétől megfosztani igyekeznek; fiatal emberek, kik a fölött tanakodnak, hogy mint lehesen egy fiatal leányt házassági szerződés segélyével vagyonától megfosztani; tőkepénzesek, kik első helyen betáblázott pénzüktől tiz százalékot kívánnak, és kölcsönzők, kik biztosítékot adnak a holdban.

Sebestyénnek elmebeli tehetségei nem sokkal magasabb fokon állottak egynémely négylábu állaténál; de ezért lélekismerete néhányszor fellázadt. Ugy vélte, hogy igen bölcsen cselekszik, midőn L'Amberthez így szólt:

- Én az urat nem becsülhetem.

Erre változott azután a jegyző ellenszenve gyűlöleté.

Kényszerített együttlétök utolsó hete, viharok hosszú sorozata volt. De végre Bernier kijelenté, hogy a bőrdarab teljesen odaragadt a jegyző orrához, daczára a számnélküli huzavonásnak, rángatásnak. A sebész elválasztotta egymástól a két ellenséget, és azon bőrből, mely többé nem a vízhordóé volt, kikerekíté a jegyző orrát. És ekkor a Verneuil utczai szép fiatal milliomos két ezres bankjegyet dobva a vízhordónak, szólott:

- Nesze gazember! e pénzt nem sajnálom tőled; de inkább fizetnék százszor ennyit, minthogy még egy hónapot borzasztó társaságodban töltsék; hordd el magad, és soha többé be ne tedd a lábad hozzám. Akkor lássalak, mikor a hátam közepét.

Romagné büszkén köszönt; a komornyiktól elbúcsúzva, megivott azzal egy palaczk bort, a portásnál két pohárka pálinkát, s aztán tántorogva tért vissza régi lakására.

V. Derű és ború.

L'Ambert diadalmasan, sőt lehetne mondani, dicsőségesen tért vissza a nagy világba. Segédei azt állítottak, hogy párbajában bátornak mutatta magát, mint az orosz lány. Még a vén jegyzők is felelevenítve érzék magokat ifjú társuk bátorsága által.

- Lám, lám! ilyenek vagyunk mi, ha türelmünket veszítjük; lehet az ember jegyző s azért ember, még pedig bátor ember. L'Ambert mesternek a hadiszerecsene nem kedvezett, ő csatát vesztett, de az ily veszteség dicső; valódi Waterloo. Csak nem jó velünk tréfálni!

Ekként szólott a tiszteletre méltó Clopineau mester, a becsületes Labrique mester, és a derék Bontoux mester, s a jegyzői osztály vénei mindnyájan. A fiatal jegyzők is ilyenformán beszéltek, leszámítva a vetélykedés által előidézett változatokat.

- Semmi esetre ki nem tagadjuk magunk közül L'Ambert mestert, ő becsületünkre válik, habár némileg kompromittál is bennünket; én azt hiszem, hogy minden jegyzőben volna ennyi bátorság, és egynémelyikben talán több ügyesség. Kétségkívül jegyzőnek nem szabad semmit eltérnie, de még kevésbé szabad mást megsértenie, s párbajra okot adnia; egyáltalában csak komoly és becsületbe vágó ügyek elintézésére való a párbaj. Ha családapa volnék, inkább biznám gyermekeimet valami békeszerető bölcsre, mint kalandkereső hősre.

De a nők véleménye, és ez döntő, a parthenayi hős mellett nyilatkozott. Talán kevésbé egyhangú lett volna az, ha tudták volna, hogy a macskának minő szerep jutott a kalandban; az igazságtalan szép nem talán elítélte volna L'Ambert-t, ha ez bátorkodott volna orr nélkül visszatérni a világba. De a párbaj tanui ama nevetséges eseményt elhallgatták; másrészt pedig L'Ambert a helyett, hogy megrútult volna, még nyert a változás által. Egy báróné úgy nyilatkozott, hogy arcának kifejezése sokkal szelidebb, mióta egyenes orrot visel. Egy furfangos, gúnyos agg szűz azt kérdezte B. hercegtől, hogy nem szándékozik-e valami törökbe belekötni? B. herceg saszorra ugyanis rendkívüli terjedelméről volt híres.

Némelyek talán kételkednek, hogy nagy világi hölgyek érdekeltethetnek oly veszélyek által, melyeknek nem ő érettek tette ki magát az illető.

L'Ambert mester szokásai ismeretesek voltak ama világban, hol élt; itt tudták, hogy ideje nagy részét az operaházban tölti, és szívét ott tartja. De a világ az efféléket könnyen megbocsátja azoknak, kiknek még egyébre is marad idejük. A világ oly kevéssel megelégszik! Becsülték L'Ambert-t, mivel csak félig romlott meg, míg más korabeli emberek egészen. Ő nem hanyagolta el a tisztas házakat, koros özvegyekkel és családayakkal társalgott, fiatal leányokkal tánczolt, s ha szükség volt, meglehetősen zongorázott is; lovokról, kutyákról nőtársaságban nem igen szokott beszélni. Ez érdekem, melyekkel Saint-Germain ifjú arslánai ritkán dicsekedhetnek, L'Ambert számára kivívták a hölgyek rokonszenvét; sőt úgy mondják, hogy közülök nem egy vélte, miszerint jó cselekedet volna L'Amberttel az operaházat és csábjait tökéletesen feledtetni. Egy szép fiatal és igen ájtatos hölgy három hónapig azon meggyőződést tartotta fenn L'Ambertben, hogy nem botrány és korhelység a legnagyobb élvezetek.

Mind a mellett L'Ambert soha sem szakított tökéletesen a tánczkarral; kellemetlen kalandja nem volt képes vele meggyűlöltetni ama száz bájos fejű sárkányt. Midőn kijárni kezdett, egyik legelső látogatását a tánczkar csarnokában tette, hol ekkor Tompain Victória kisasszony ragyogott teljes fényben. A jegyző igen kitűnő fogadtatásban részesült! Mily barátságosan és kíváncsian futottak elébe, édes kedves jegyző urnak nevezve őt. Mily szívélyesen szorítottak vele kezét! sőt voltak, kik piros ajkaikat egy baráti, tisztán csak baráti, csókra nyujtották! A

jegyző arcza fénylett az örömtől, barátai, azok, kiknek társaságában szokott gyönyöröket hajhászni, a tánczkar csarnokának látogatói egytől-egyig szerencsét kívántak csodás kigyógyulásához. Egy balletnek első és második felvonása között ő volt e fényes világ királya. Mindnyájan hallani kívántak történetét; elbeszélteték vele Bernier műtétét, és bámulták a varrótű szúrások finomságát, melyek már alig látszottak!

- Képzeljék csak önök, szólt a jegyző, e derék Bernier egyéniségem hiányzó részét egy vízfordó bőréből egészítette ki, és mily vízfordó! Szent Isten! az Auvergne legbutább és legpiszkosabb fia! Testének azon darabja, melyet tőle megvettem, nem adhat fogalmat egész egyéniségéről. Borzasztó kellemetlen órákat töltöttem társaságában! A hordárok hozzá képest urfiak. De hála istennek, végre megmenekedtem tőle! Az nap, melyen őt kifizettem és házamból kikergettem, nagy tehertől szabadultam meg. Neve Romagné, gyönyörű név nemde! kérem ne ejtsék ki előttem e nevet sohasem. Ne szóljanak előttem Romagnéről, ha nem akarják, hogy meghaljak! Romagné! brrr!

Tompain Victória kisasszony részéről is igen kedvezően fogadtatott hősünk. A hűtlen Ayvaz Bey ott hagyta volt a tánczosnőt miután adott neki vagy négyszerannyi pénzt, mint a mennyit személye ért. A szép jegyző kegyesnek mutatkozott irányában.

- Én egy cseppet sem neheztelek önre, szólt L'Ambert a tánczosnőhöz, valamint hogy Ayvaz Beyre sem neheztelek. Nekem az egész világon csupán egy ellenségem van, egy vízfordó, kinek neve Romagné.

És L'Ambert e nevet Romagné, oly bohókás hangon ejtette ki, hogy azzal igen jó hatást csinált. Sőt, úgy hiszem, hogy ama hölgyek vízfordóikat mai napig is így nevezik: „az én Romagném.”

Három hónap múlt el; három nyári hónap. Az időjárás általában szép volt; s az elegáns világ falura költözött. Az operaházat külföldiek és vidékiek foglaltak el; L'Ambert ez időben ritkábban járt oda.

Ő majd mindennap, esteli hat óra tájban, ott hagyva jegyzői hivatalát s ezzel együtt hivatali komolyságát, kihajtatott Maisons-Lafittebe, hol nyári lakot bérelt. Ide jártak látogatói, barátai, sőt olykor barátnéi. A kertben mindenféle falusi játékokat játszottak, s a többi közt igen kedvelt volt a hinta, és az ördögmozgó.

Vendégei között egyik leggyakoribb és legvigabb volt, a fiatal Steinburg. A jegyző párbaja e két férfi között bensőbb viszonyt hozott létre. Steinburg kikeresztelt, jó izraelita családból származott; váltóügynöki hivatala két millió frankot ért, s ennek ő egy negyedét maga bírta. Viszonyai tehát olyanok voltak, hogy vele barátságot lehetne kötni. A két barát barátnői is jól összeegyeztek, az az legfeljebb is egyszer hetenkint veszekedtek. Mi szép, ha négy sziv között ily öszhangzás uralkodik! a férfiak lovagoltak, a „Figarót” olvasták, vagy városi pletykát beszéltek; a hölgyek kártyát vetettek, és abból igen szellemdusan jósolgattak egymásnak; úgy látszott, mintha e társaság számára az aranykor tért volna vissza!

Steinburg szerencsésnek érezte magát, midőn barátját családjának bemutatathatá. Elvitte őt Biévill-be, hol idősb Steinburg ur csinos kastélyt birt. L'Ambert igen szívélyesen fogadtatott az egész család által, mely egy jó erőben levő öreg úrból, egy ötvenkét éves asszonyságból, ki még tetszeni akart, és két igen kaczer fiatal leányból állott. L'Ambert rögtön észrevette, hogy nem valami elmaradt emberek közé jutott. Ellenkezőleg, ujkori divatos családok legtökéletesebb típusával találkozott. Apa és fiu mintegy bajtársak voltak, kik egymásnak tréfásan hányták szemére apró kalandjaikat. A két fiatal leány mindent látott, mit a színházban játszani szokás, és olvasott, mi könyvekben található. Alaposan ismerték a párisi körök titkos történetét; látásból ismerték Páris minden szépségét, bármely világhoz tartoznának is azok.

Szülőikkel eljártak a nagy ingósági árverésekre, és nagy lelkesedéssel szólottak X. kisasszony gyémántjairól, és Z. kisasszony gyöngyeiről. Steinburg Irma kisasszony, az idősbik testvér, Fargueil kisasszony öltözeteit szokta utánózni; míg az ifjabbik egy barátját Figeac kisasszonyhoz küldte volt, megtudakolandó, hogy mely divatárusnénál dolgoztat. A két leány gazdag volt. Irma megtetszett L'Ambertnek. A közjegyző úgy vélekedett, hogy félmillió menyasszonyi hozomány, és azon kitűnő képesség, melynek Irma öltözködési módjában jeleit adta, nem megvetendő tulajdonok. L'Ambert gyakran, csaknem hetenkint eljárt Steinburgékhoz, egész a tél beálltaig, mely a kellemes és lágy ősz után egyszerre hirtelen beköszöntött. Ez a mi éghajlatunk alatt nem ritkaság; de L'Ambert orra ez alkalommal rendkívüli érzékenység jeleit adta. Veresedni kezdett, eleinte keveset, aztán mindig jobban; lassankint feldagadt, és roppant nagyra nőtt. Egy vadászaton töltött nap estéjén, miután L'Ambert orra sokat szenvedett az éjszakai szélről, a jegyző kiálthatatlan viszketést érzett e testrészében. Tükörbe nézett, s orrának színe nagyon visszatetszett neki.

L'Ambert azzal biztatta magát, hogy jó meleg szobában, kandalló mellett, majd visszanyeri orra természetes színét; és valóban ez így is történt. De másnap megújult a viszketés, orra még jobban feldagadt, és még véresebb lett, sőt még violaszínűnek is látszott. Most egy hetet kellett szobájában, kandallója előtt tölteni, míg orrának pirossága elmúlt. De a mint legelőször kiment, a baj megújult, dacára annak, hogy a jegyző igen melegen öltözködött.

Ekkor L'Ambert komolyan megijedt, és rögtön előhivatá Berniért. Az orvos megérkezett, úgy találta, hogy az orr kissé meg van gyuladva, és jeges borogatást rendelt. A jegyző orra, e felfrissítés dacára, sem nyerte vissza természetes színét. Bernier nagyon csodálkozott a baj makacsságán.

- Utoljára is, szólta az orvos, nem lehetetlen, hogy Dieffenbachnak igaza legyen. Szerinte az odavarrt bőrdarab, ha nagyon sok benne a vér, elhalhat, s ez esetben pióczázni kísérsük meg!

A jegyző pióczát függesztett orra hegyére. Midőn ez jóllakott vérrel, és leesett, helyébe ujat tettek, s aztán megint ujat, és ez így ment két nap és két éjjel. A daganat és a veresség egyidőre megszűntek; de a javulás nem volt tartós. Más szert kellett tehát keresni. Bernier huszonnégy órai időt kért a tárgy megfontolására, és gondolkodott negyvennyolcz óráig.

Midőn visszatért a jegyzőhöz, nyugtalannak, sőt elfogultnak látszott. Nagy önmegtagadásába került L'Amberttel véleményét tudatni, de erőt vett magán és szólta:

- A gyógyászat nem ad számot minden természeti jelenségről; az elmélet is, melyet önnel közölni fogok, nem bir tudományos jelleggel. Orvostársaim talán kigúnyolnának, ha azt állítanám, hogy egy emberi testből kivágott darab, régi tulajdonosának befolyása alatt maradhat. Önvére az, és önszívéből szökken fel és tódul ily szerencsétlenül orrába. És mégis kénytelen vagyok azt hinni, hogy ama buta vízholdó idézte elő e bajt.

A közjegyző hevesen ellentmondott. Hogy is lehet állítani, miszerint ama nyomorult ember, kinek bőréért megfizettek, kinek ő semmivel nem volt adósa, gyakorolhasson titkos befolyást egy tekintélyes egyénnek, egy közjegyzőnek orrára. L'Ambert ezt csaknem sértésnek tekintette.

- Ha csak sértés volna, felelt az orvos, de kénytelen vagyok megvallani, hogy valódi absurdum. És mégis engedje ön, hogy Romagnét felkerestessék, ha egyébért nem, csak hogy önmagamat győzzem meg tévedésemről. Felírta ön adressét?

- Dehogyan irtam!

- Jó, tehát keresni fogom mindenütt, maradjon ön szobájában, és most ne bántsa többé orrát.

Bernier két hétig kerestette Romagnét. A policzia segédkezet akarván neki nyújtani, három hétig vezette tévutakon; vagy hat Romagnét találtak, kik közül egy sem volt a valódi. Egy tapasztalt csendőrügynöknek sikerült feltalálni Páris minden Romagnéit, kivéven azt, kit kerestek.

Talált egy rokkant katonát, egy nyúlőrkereskedőt, egy ügyvédet, egy tolvajt, egy kereskedő segédet, egy csendőrt és egy milliomost. L'Ambert folyvást kandallója mellett ülve, kezét-lábát ette türelmetlenségében, és kétségbeesetten nézte biborszinű orrát. Végre feltalálták a vízhordó lakását, ki azonban már nem lakott ott. Szomszédai beszéltek, hogy vagyonhoz jutván, eladta hordóját, s csak az élvezeteknek élt.

Bernier átfürkészt minden korcsmát és más mulatóhelyet, mialatt betege határtalan bánatba merült.

Február 2-án reggeli 10 órakor a szép jegyző szomoruan melengeté lábait, és szemeit olykor olykor a tükörbe vetve, nézte a pipacsot, mely orra közepén virított; midőn, egyszerre nagy zaj támadt odakint, mely az egész házat mozgásba hozta; az ajtó zajosan megnyílt, és a bámuló szolgálótól kísérve, belépett a doktor, kezén fogva Romagnét.

Ez ugyan a valódi Romagné volt, de a régítől nagyon különbözött! Szennyes, elbutult, csuf, bábész tekintetű volt, lehelle szagos, ruháiból dohány és bor illat terjedt; veres volt tetőtől talpig, mint a főtt rák, többé nem embernek, hanem inkább élő orbáncznak látszott.

- Szörnyeteg! szólt Bernier, szégyenletedben a föld alá kellene sülyedned! Alábbvaló az oktan állatnál! bár vonásaid még olyanok, mint emberé; de bensőd már nem az; mire fordítottad ama kis vagyont, melyet általunk szerezhettél? A kicsapongások sarában fetrengtél, s ott találtalak meg, Páris erődein túl, hol a legszennyesebb korcsma küszöbén hevertél, sertés módjára.

A vízhordó bábész szemekkel nézett az orvosra, és szokott hibás kiejtésével, melyhez most még a párisi köznép hangsúlyozása is járult, szólt:

- No ugyan nagy baj, egy kiczikét mulattam! Ezírt mond az ur nekem ilyen gorombaszágokat.

- Ki szól hozzád gorombaszágokat? Elvetemedettségedet hányom szemedre. Mért nem adtad ki pénzedet kamatra, ahelyett hogy megittad volna?

- A jegyző ur mondta, hogy mulasszak.

- Gazember! kiáltott a jegyző, én tanácsoltam volna neked, hogy undok korcsmákban pálinkával és rossz borral idd agyon magad?

- Hát csak úgy mulat az ember, a hogy tud... a jó barátaimmal voltam.

Az orvos mérgében felugrott.

- Gyönyörű barátaid vannak, mondhatom! Mit! a legcsodálatosabb műtétet vittem véghez, mely híremet egész Párisban kiterjesztette, és mely egykor akadémiánk kapuit fogja számomra megnyitni, és te néhány korhely tivornya-társaddal megrontod legremekebb művem! Ha csak rólad volna szó, bizony nem sokat gondolnánk veled. Mert, habár phisikai és erkölcsi öngyilkosságot követsz is el, a társadalomra nézve nem bir fontossággal, hogy egy korhely vízhordóval több, vagy kevesebb van-e a világon, hanem tudod ficzkó, hogy itt egy gazdag, nagyvilági férfiúnak, jóltevődnek és az én betegemnek sorsáról van szó? Te őt is beszennyezted, elcsufítottad, utálatos viseleted által. Nézzed, mily szomorú állapotba juttatád ez urnak arcát.

A szerencsétlen vízhordó oda bámult a testéből készült orra, és sirva fakadt.

- Jaj, bizony nagyon szajnálom, Bernier uram; de Iszten boczá, nem az én hibám. Az ur orra magától romlott el; Iszten bizony! Beczületes ember vagyok; eszközöm, hogy hozzá szem nyultam a nagyszágosz ur orrához!

- Ostoba! szólt L'Ambert, nem érted, hogy... egyébiránt nem is szükséges, hogy megértsed a dolgot! Hanem azt mondd meg tisztán, világosan, hogy lemondasz-e eddigi viseletedről, e kicsapongó életről, melynek visszahatása engem megöl? Előre megmondom, hogy lesz annyi hatalmam miszerint ha makacsul megmaradsz kicsapongásaidban, biztos helyre tétesselek.

- Tömlöczbe?

- Tömlöczbe.

- Tömlöczbe, a gazsemperek közsé? irgalmazzik ides L'Ambert ur! ez szégyent hozna családomra!

- Fogsz-e még többet inni?

- Én istenem! ugyan hogy ihatnám, mikor egy garasom sincs? Én már mindent elköltöttem; biz ugy édes L'Ambert ur. Megittam azt a kétezer frankot, megittam a hordómat, megittam mindenemet, és már most többé egy korcsmáros sem akar hitelezni, mert valamennyit végig jártam!

- Annál jobb, gazember, annál jobb.

- Már moszt csak kénytelen leszek lemondani a korhelyszégről. Moszt majd nyomoruszágoszan kell élnem!

- Ugy kell neked!

- Idesz L'Ambert ur!

- Mi kell?

- Ha ön oly kegyesz volna, hogy visszavászárolná számomra hordómat, hogy nyomoruszágosz életemet tengethesszem, én eszközöm, hogy ismét jóra való ember lennék!

- Ugy ám! ismét meginnád a hordódat.

- Nem én L'Ambert uram, beczületemre mondom, hogy nem.

- Részeges ember esküjére mit sem adok!

- De hát azt akarja ön, hogy éhen szomjan haljak! csak száz frankot, idesz jó L'Ambert ur!

- Egy garast sem! Ellenkezőleg, hálás vagyok a gondviselésnek, hogy többé nincs pénzed, így talán visszanyerendi orrom természetes színét. Igyál vizet, egyél száraz kenyeret, nélkülözz mindent, és halj éhen, kívánom! Ekként tán visszanyeri orrom régi jellegét, és ismét az leszek, a ki voltam!

Romagné lecsüggeszté fejét, és alázatosan köszönve távozott el.

A jegyző arcza sugárzott az örömtől, az orvosé pedig a diadaltól.

- Nem akarom önmagamot dicsérni, szólt Bernier szerényen, de valóban Leverier, midőn tisztán számítás által egy bolygót fedezett fel, nem tett nagyobb csodát, mint én ezzel. Kitalálni, csupán ön orrának színe után, hogy egy távollevő, Páris kocsmáiban fetregő vízfordó korhelységre vetemedett, ekkint következtetni a hatásból az okot, ez oly szédelygős ut, minőre az emberi ész még soha nem lépett. Mi pedig ön bajának gyógyítását illeti, ennek módját a körülmények világosan tüntetik ki. Ön egyedül csak Romagné koplalása által gyógyulhat ki. A

véletlen valóban kedvezett önnek, midőn ez embert utolsó garasától megfosztotta. Jól tette, hogy nem adott neki semmit; hiába lenne minden tudomány; ön orra veres maradna addig, míg ez ember iszik.

- De doktor ur, vágott közbe L'Ambert, hátha bajom nem innen származik? Hátha csak a véletlen játéka ez? nem ön maga mondta-e, hogy az elmélet...?

- Én mondtam és most is azt mondom, - hogy a tudománynak jelenlegi foka nem képes ez esetet megmagyarázni. Ez oly tény, melynek elméleti bebizonyítására képes nem volnék. Azon öszhang, melyet ön orrának állapota és a vízhordó viselete között tapasztaltunk, új láthatárt nyit meg előttünk, mely talán csalhat, de mindenesetre roppant kiterjedésű. Várjunk még néhány napig; ha ön orra meggyógyul, Romagné erkölcsi javulásának következtében, elméletem új bizonyítékot fog nyerni. Nem felelhetek semmiről, hanem új, eddig ismeretlen fiziológiai törvényt sejtsek, melyet ha megállapíthatnék, valóban boldog volnék. A tudomány világában hemzsegnék az oly jelenségek, melyek ismeretlen okokból származnak. Így p. o. kimondhatná meg, hogy L.-nének, kit mindketten ismerünk, vállára mint került ama folt, mely színére és alakjára nézve tökéletesen olyan, mint a cseresznye. Talán onnan származik, hogy anyja, midőn jó reményben volt, a gyümölcs kiállításon egy kosár cseresznyét látott, melyet nagyon megkívánt? ki azon ismeretlen művész, ki a hat hetes phoetus testére e gyümölcsöt rajzolta? mint lehessen megmagyarázni a gondolatnak e különös befolyását a testre? És ki magyarázhatná meg, hogy L.-né cseresznyéje mért fájul meg minden évnek ápril havában, mikor a cseresznyefa virágzik? ez is bizonyos eltagadhatlan tény, melyről mindenki meggyőződhetik, s mely ép oly magyarázhatlan, mint ön orrának dagadtsága és pirossága; de csak türelem!

Két nappal később L'Ambert orrának daganata apadni kezdett, de pirossága megmaradt. A hét vége felé a terjedelem már csak egy harmadrésznyi volt. Két hét múlva rémitőn hámlani kezdett; a régi bőr helyébe új nőtt, és az orr visszanyerte régi alakját és színét.

Az orvos diadalmaskodott.

- Csak azt sajnálom, szolt Bernier, hogy Romagnét nem tartottuk magunknál, valami kalitkába zárva őt, hogy figyelemmel kísérhessük új életmódjának befolyását. Meg vagyok győződve, hogy vagy egy hétig úgy hámlott egész teste, mint a kérész.

- Vigye őt az ördög! tevé hozzá L'Ambert keresztyéni szeretettel.

E naptól kezdve L'Ambert ismét régi szokásai szerint élt: járt kocsin, lóháton, gyalog, tánczolt a Saint-Germain külváros báljaiban, és jelenlétével a tánczkart is boldogítá. A nők, nagy- és másvilágbeliek, egyenlőn jól fogadták.

Azoknak egyike, kik leggyöngédebben kívántak neki szerencsét felgyógyulásához, volt Steinburg barátjának idősebb nővére.

A szeretetre méltó teremtesnek azon szokása volt, hogy a férfiaknak egyenesen szemök közé nézett; észre kellett tehát vennie, hogy L'Ambert utolsó baja után még szebb volt, mint eddig; valóban úgy volt; úgy látszott, mintha ama két három havi szenvedés e jegyző vonásainak addig nem létezett tökélyt adott volna. Orra főkép, ez egyenes szép orr, mely most visszalépett régi határai közé, ama természetellenes kiterjedés után finomabbnak, fehérebbnek és arisztokratikusabbnak látszott, mint valaha.

Ez volt a szép jegyző véleménye is, ki mindig megújuló bámulattal szokta képét a tükrökben szemlélgetni. Gyönyörűség volt látni, a mint ott állott szemközt önmagával, kaczeron kacsingatva saját orrára.

De a jövő tavasszal, martius 2-dik felében, mikor a természet új életre ébredt, az ágak és virágok nedvvel teltek meg, s az ibolyák virítani kezdtek, úgy látszott, mintha egyedül csak L'Ambert orra nem részesülne a természet, a tavasz jótéteményeiben. Mialatt mezőkön és kertekben új élet csirázott, a jegyző orra sárgulni kezdett, mint ősszel a falevél; megvékonyult, és mintegy láthatatlan déli szél által hervasztott czimpái mind összébb húzódtak, úgy, hogy nyílás alig maradt közöttük.

- Ördög és pokol! szólt a jegyző kellemetlen megütődéssel tekintve tükrebe, a *distinctio* igen szép dolog, de ebből, valamint az erényből, nem jó, ha kelletnél több van. Orrom valóban tulságosan arisztokratikus kezd lenni, s nemsokára csak árnya lesz régi orromnak, ha képes nem leszek egészségét helyreállítani.

A jegyző pirosítót tett orrára. De ez csak arra szolgált, hogy annak rendkívüli vékonyságát még jobban kitüntesse; arcza a egyenes vonal, ugynevezett „*Linea insecabilis*” által kétfelé választottnak látszott. Oly egyenes és éles volt ez orr, mint egy középkori lovag kardja; szóval, a jegyző orra valóban kísértetiesé vált.

A Verneuil utca dúsgazdag lakója a legtáplálóbb étkekkel igyekezett baját gyógyítani, azt vévén tekintetbe, hogy nagy táperővel bíró étkek, ha jó gyomor által emésztetnek meg, a test minden részeinek egyenlőn egészségére válnak. L'Ambert kedves feladatául tűzte ki nagy mennyiségű angolos beafsteakkal és más hasonlókkal tölteni meg gyomrát, és a tápszereket a legfinomabb borokkal termékenyíteni. Ha azt állitanánk, hogy e válogatott étkek semmi hatással nem voltak, a legszentebb igazságokat tagadnánk, és a szakács művészet ellen vétkeznénk. L'Ambert arcza rövid idő alatt szépen kikerekedett és kipirosodott, nyaka megvastagodott, annyira, hogy guta ütéstől lehetett őt féltetni, és hasa megnőtt. De orra, úgy látszik, nem vett részt a közös jóllétben, mintha osztályrészéről lemondott volna.

Az oly beteget, ki sem enni, sem inni nem képes, tápláló fürdők által, melyek a bőrön át hatolnak be a testbe, szokás életben tartani. L'Ambert tehát úgy bánt orrával, mint az oly beteggel, kit minden áron táplálni kell. Porcelánból kis fürdőkádat készíttetett számára. Naponkint hatszor mártogatta és tartotta orrát, hol tejben, hol burgundiai borban, sőt olykor huslében és tápláló mártalékokban is. De mindez hiába volt; a fürdők daczára a beteg sápadt és sovány maradt.

Már már reményt vesztek, midőn egyszer Bernier homlokára ütve kiáltott fel:

- Roppant hibát követtünk el! valódi baklövést! s a hibás én vagyok... mikor pedig a tények oly világosan bizonyítottak elméletem helyességét!... Kétkednünk sem lehet többé, hogy a vízholdó beteg, s ha ön orrát meggyógyítani akarjuk, őt kell ápolnunk.

Szegény L'Ambert haját tépte; keservesen megbánta, hogy Romagnét elkergette, s megtagadta tőle a kért segítyt; még lakását sem kérdezte! Most feltűnt képzeletében a szegény vízholdó, betegágyon sinlődvé, talán éhezve és szomjazva. E gondolatra majd megszakadt szíve. A jegyző osztozott a szegény vízholdó szenvedéseiben, s talán először életében indult meg a más szerencsétlenségén!

- Doktor ur, édes doktor ur! kiáltott Bernier kezét szorongatva, képes volnék fél vagyonomat feláldozni, hogy ama derék fiatal embert megmentsem.

Öt nap telt el, s a baj folyvást növekedett. A jegyző orra vékony bőröcskévé apadt össze, mely már a szemüveget sem bírta meg, midőn Bernier belépett s jelenté, hogy sikerült a vízholdót feltalálnia.

- Éljen! kiáltott L'Ambert.

A sebész vállait vontatta s azt felelte, hogy még nincs miért örülni.

- Elméletem, szólt a sebész, tökéletesen bebizonyult, és mint fiziológus tökéletesen meg lehetek elégedve, de mint orvos nem; mert önt kellene meggyógyítanom, és a szerencsétlen Romagné állapota alig enged reményt.

- Oh ön meg fogja őt menteni!

- Nem tudom: először is nem én gyógyítom, egy orvostársam ápolja Romagnét, kinek állapotát kíváncsian tanulmányozza.

- Le fog róla mondani! megvesszük betegét.

- Hová gondol! az orvosok nem szokták betegeiket eladni; néha ugyan megölik őket, a tudomány érdekében, hogy testük belsejét megvizsgálhassák. De kereskedelmi czikk gyanánt nem tekintik őket! Egyébiránt meglehet, hogy Fogatier barátom átengedendi betegét; de szegény Romagné valóban nagyon beteg, és mi ennél még nagyobb baj, megunta életét annyira, hogy gyógyítani sem engedi magát. Orvosságot nem akar szedni. Mi pedig az ételt illeti, hol azért panaszkodik, hogy keveset kap, és nagyobb adagot követel, hol semmit nem eszik, éhen akarván halni.

- De hisz ez valóságos véték! majd beszélék én vele az erkölcs és a vallás nyelvén! hol találhatom?

- A Hotel-Dieu kórházban, szent Pál termében 10. sz.

- Kocsin jött ön?

- Igen.

- Ugy menjünk. Ah ama nyomorult meg akar halni! Nem tudja, hogy mindnyájan testvérek vagyunk és egymás sorsában részt veszünk!

VI.

A szemüvegek története és a nátha következményei.

Soha még keresztyén szónok, sem Bossuet, sem Massillon, sem Fenelon vagy Flechier, sőt Mermilliod sem mutattak oly fényes és ihletett rábeszélő tehetséget, mint L'Ambert Alfréd, midőn Romagné betegágya mellett állott. Megpendíteni igyekezett betegében, hol az ész, hol a lélekismeret, hol a szív hurjait. Idézett az egyházi és a világi irodalomból, idézte a szentek és bölcselők mondásait. Egyiránt szilárd és szelid, szigorú és szívélyes volt; előhordott mindent, mit a logika, sőt még a humor is szolgáltathatnak. Bebizonyítani igyekezett, hogy az öngyilkosság minden vétkek közt a legrutabb, és hogy csak gyáva ember ölheti meg magát szándékosan. Többek közt, egy igen merész és egészen új hasonlítást is koczkatott; szökött katonához, ki helyéről a káplár engedelve nélkül távozik, hasonlítván az öngyilkost.

A vízhordó azonban, ki huszonnégy óra óta mitsem evett, makacsul ragaszkodott szándokához. A jegyző legmeghatóbb szavaira szeliden, de szilárdul felelt:

- Kár a szok szép szóért, L'Ambert uram. Nagyon nyomoruságos az illet!
- De barátom, édes jó barátom, a nyomort a gondviselés rendelte, csak azért, hogy a gazdagok szivei megindulhassanak, és hogy a szegények megadásra képeseknek mutathassák magokat.
- A gazdagok? igen ám; kírtem én munkát, ész szenki nem adott. Kírtem elemozinát, ész ekkor a policzájval fenyegettek.
- De mért nem ment barátaidhoz? Például hozzám! Én hozzám, ki javát kívánom, én hozzám, kinek ereiben az ön vére foly!
- Ugy ám! hogy ismét elkergessen, mint akkor.
- Házam mindig tárva lesz ön számára, valamint erszényem is, valamint szívem is!
- Bár csak legalább ötven frankot adott volna az ur, hogy valami óczka hordót vászárolhattam volna!
- De számár!... akarom mondani, kedves számaram; engedd meg, hogy olykor ily czimeket osztogassak neked; ez azon boldog időre emlékeztet, midőn elválhatatlanok voltunk! Nem ötven frankkal kinállak én most, hanem ezerrel; két ezerrel, tiz ezerrel; megosztom veled egész vagyonomat... aránylag szükségleteinkhez. De néked élned kell! élned kell boldogul! Ime közeledik a tavasz, hoz magával virágokat és madárdalt, és te képes lennél e szép világot itt hagyni? Gondold meg, mily fájdalmat okoznál jó szülőidnek, öreg atyádnak, ki otthon vár reád, kis testvéreidnek, kik úgy szeretnek! És anyád, szegény jó anyád, ez nem élné túl haláloadat. S te viszont láthatnád mindnyájokat! De nem, neked Párisban kell maradnod, az én házamban, hogy folyvást legeltethessem rajtad tekintetemet. Te neked boldogul kell élned; boldogul, mint egy jó kis menyecske férje és néhány szép gyermek atyja. Mosolyogsz? Edd meg kérlek e levest.
- Köszönöm szépen L'Ambert uram. Nem kell nekem levesz; nem kell nekem többé szemmi szem, nagyon nyomoruságos az illet!
- De mikor mondom, hogy túl vagy minden nyomoruságon! Mikor mondom, jegyzői becsületemre, hogy jövődről gondoskodni fogok! Nem fogod többé ismerni a szenvedést, nem lesz szükség dolgoznod; számodra háromszázhatvanöt vasárnap lesz egy évben.
- Hát hétfő nem lesz?

- Hétfő nem lesz, ha úgy kívánod. Egész nap eszel, iszol, harmincz garasos szivarokat szísz, velem egy asztalnál eszel, egy szobában hálsz, így fogod tölteni életedet. Szólj édes Romagné, akarsz élni?

- Nem biz én! ha már neki indultam a meghalásnak, hát meg nem állok.

- Ugy! Tehát meg akarsz halni? Ostoba számár! Tudod, hogy mi vár reád? Nem csupán, hogy öngyilkosságod bűnéért lelked örökké a pokolban fog égni, hanem e világon is, holnap, talán még ma, minekelőtte a kórházban meghaltak közös sirjába vetnék hulládat, a boncsterembe fogják azt vinni. Ott majd kiterítenek egy kőasztalra, és testedet darabokra fogják metélni. Ezt a nagy vastag makacs fejedet baltával fogják szélyel hasogatni; melledet bonczkéssel fogják felvágni, és szivedet ki fogják szakítani; csontjaidat...

- Irgalom, irgalom, édes L'Ambert ur! Ha szélyel metélik testemet, úgy inkább eszem egy kis levest.

Romagné levest evett, és három nap multával veszélyen túl volt, mit erős testalkatásának köszönhetett. Ekkor aztán kocsin a Verneuil utcába, L'Amberthez szállították. A jegyző anyailag gondoskodott, hogy semmije ne hiányozzék. Komornyikjának szobájába lakásolta el őt, csak hogy közel lehessen hozzá. Egy álló hónapot töltött mellette, mint betegápoló, sőt még éjelente is mellette virasztott.

De mind e fáradoalmak, ahelyett, hogy a jegyző egészségének ártottak volna, arcának visszaadták régi természetes frissességét. Minél inkább fáradozott a szegény vízfordó ápolásában, orra akkint nyerte vissza egykori színét és terjedelmét. Életét irodája, a vízfordó, és a tükör között osztotta meg. Ez időben történt az is, hogy szórakozottságból egy jószágeladási szerződés hátára e szavakat írta: „Szeresd felebarátodat.” Ez elv ugyan már igen régi, de a jegyző számára tökéletesen új volt.

Midőn Romagné állapotának javulása már kétségtelen volt, megmentője, ki annyi beafsteaket vágott volt fel számára, így szólt hozzá:

- E naptól kezdve mindig együtt fogunk ebédelni. Mindamellet, ha jobb szeretnél a cselédek asztalánál ebédelni, ott ép oly jól fogsz enni, s emellet talán jobban fogsz mulatni.

Romagné értelmes ember lévén, a cselédek asztalát választotta.

Viselete olyan volt, hogy csakhamar, az egész cselédség rokonszenvét kinyerte. Ahelyett, hogy az uraság által íránta tanusított barátság elbizottá tette volna, szerény és jámbor maradt, oly szerény, mint a legkisebb kukta. Szolgája volt L'Ambert szolgálainak, kik mindnyájan felhasználtak jószágát, s amellet kiejtésén nevettek, és barátságos élceik tárgyává tették. Fizetést azonban nem húzott senkitől. L'Ambert látván néhányszor, hogy Romagné vizet húz a kútból, nehéz bútorokat hord egy helyről a másakra, vagy a koczkázatot keféli, ilyenkor kegyesen meghúzogatta fülét és szólott:

- Dolgozzál, ha ez mulattat, nem bánom; de vigyázz, hogy nagyon meg ne erőltess magad!

Szegény fíu, azt sem tudta, hogy ily jószágot mikép háláljon meg; ilyenkor visszavonult szobájába, hol megindulásában könnyeket hullatott.

De e csinos és kényelmes szobát, mely ura szobáival volt szomszédos, nem sokáig lakhatta.

L'Ambert gyöngéden értésére adta, hogy komornyikját nagyon nélkülözi, s ekkor Romagné maga kívánta, hogy nyissanak neki szobát a padláson. E kívánatának rögtön eleget tettek, és beszállásolták egy kis lyukba, mely a szolgálóknak sem kellett.

Egy bölcse állította, hogy: „Boldogok azon népek, kiknek nincs történetük.” Romagné Sebestyén három hónapig boldog volt, és életének ekkint félbeszakadt története, június elején kezdődött meg újra. Szívén, mely mindeddig sérthetetlen volt, végre sebet ejtett a szerelem. Az egykori vízfordó nem is igyekezett ez emésztő szenvedélynek ellentállani. Ugy történt, miszerint zöldséget tisztítván a konyhában, észrevette, hogy a szakácsnének szép kis szürke szemei és szép nagy piros arcjai vannak. Romagné szenvedélyének első jele egy sohaj volt, mely majd elhordta az asztalokat. Nyilatkozni akart, de a szó torkán akadt. Alig volt annyi bátorsága, hogy imádját megölelni és megcsókolni merészkedjék, annyira szerény volt szegény fiú.

De a szakácsné igen tapasztalt személy volt; e jelekből is megértett mindent. Hét, nyolcz évvel idősebb s a szerelem országában nem oly járatlan volt, mint Romagné.

- Látom, hogy mi baja, szólt a szakácsné, ön engem nőül kívánna venni; jól van, édes barátom, megérthetjük egymást, ha önnek van mire támaszkodnia.

Romagné azt válaszolta, hogy mindenesetre van mire támaszkodnia, tudniillik két erős munkához szokott karja. Jeanette kisasszony szeme közé nevetett, és ezután világosabban fejezte ki magát. Erre meg Romagné nevetett a szakácsné szemei közé és szeretetreméltó bizalommal szólt:

- Ugy! Hát csak pénz a bökkenő? Mért nem mondta ezt mindjárt? Pénzem van a mennyi csak kell! Mit gondol, mennyire lenne szükségünk, mondjon valami összeget. Például L'Ambert ur vagyonának a fele, ez csak elég lenne?

- Urunk vagyonának fele?

- Mindenesetre. L'Ambert ur nem egyszer mondta, hogy vagyonának fele enyém, csak hogy még eddig meg nem osztottunk rajta; nála hagytam pénzemet.

- Bolond beszéd!

- Bolond beszéd? Nézze csak, itt jön L'Ambert ur. Rögtön kikérem osztályrészemet, és visszajövén hozok magának egy zsák garast.

Szegény ártatlan! L'Ambert, a helyett, hogy pénzt adott volna, a társadalmi magasabb nyelvtanból tartott neki előadást. Bebizonyította előtte, hogy az ígéret, és annak beváltása között nagy a különbség; sőt annyira kegyes volt (véletlenül jó kedvében lévén), hogy megmagyarázta neki a szónoki műformák, többek közt, a tulzások szabályait. S végre szeliden, de ellenvetést nem szenvedő szilárdsággal szólt:

- Romagné, én sok jót tettem önnek; és még többet is teendek azáltal, hogy házamból el fogom távolítani. Azt ön maga is beláthatja, hogy itt nem mint uraság szerepel; de másrészt azt sem engedhetem, hogy szolgává legyen. És végre, úgy hiszem, hogy nem válnék önnek javára, ha ily határozatlan állásban maradna házamnál, miáltal erkölcsi és esze talán megromolnának. Ha még egy évet így tölt, tétlenül, soha nem lesz többé kedve dolgozni. És ekkor azután nem tartozna sem egyik, sem másik osztályhoz; az ily emberek pedig valóságos csapásai a jelenkornak. Gondolja meg jól, fontolja meg lélekismeretében, hogy lenne-e képes a jelenkor csapásává válni? Szegény szerencsétlen! Nem bánta meg már is, hogy elvesztette e szép címet: munkás, mely nemességgel ér fel? Mert hiszen azokhoz tartozik, kiket az Isten azért teremtett, hogy termékeny verejtékük által nemesbítsék magukat; ön a munka arisztokraciájához tartozik. Dolgozzék tehát, nem úgy mint eddig, nélkülözések közt, és biztos kenyér nélkül, hanem tökéletes biztosságban, és aránylag, tekintve szerény szükségleteit, bőségben. Elhelyezéséről én gondoskodni fogok; a költségeket fedezendem, és munkát szerzendek. Ha, mi ugyan nem valószínű, egy, vagy más oknál fogva nem lenne képes kenyerét

megkeresni, jöjjön hozzám; segélyezésemre bizton számolhat mindenkor. De mondjon le e szerencsétlen tervről, hogy szakácsnémat nőül vegye; ön nem kötheti sorsát egy nőcseléd sorsához; és én gyermekeket nem tűrök házamnál.

Szegény Romagné sűrű könnyeket hullatott, és forrón megköszönte urának kegyességét. Egyébiránt nem hallgathatjuk el, hogy L'Ambert ez alkalommal valóban tisztességesen viselte magát. Ellátta Romagnét ruhával és egyéb szükségesekkel, bebutorzott számára valami régi ház ötödik emeletében egy kis szobát, s adott neki ötszáz frankot, hogy legyen miből élnie, míg munkája akad. De alig telt el egy hét, L'Ambert már szerzett volt számára munkát a Sévres utca egy tükör gyárosánál.

Ez alkalommal sokáig, talán félévig nem mutatkozott a jegyző orrán semmi sem, miből a régi tulajdonos állapotára nézve következtetni lehetett volna. Egyszer azonban, midőn a jegyző első őrök társaságában egy gazdag nemes család régi irományaiban fürkészett, megtörtént, hogy szemüvegének arany kerete középett eltört, s a szemüvegek az asztalra hullottak.

E kis esemény azonban nem igen zavarta meg a jegyzőt. Aczél rugóju szemüveget tett orrára, s ezt viselte addig, míg új szemüvegei elkészültek. Luna ur, a szemüvegek készítője, ezer bocsánatot kért, és rögtön küldött egy pár új szemüveget, melyek azonban 24 óra múlva szintén középett törtek ketté.

Hasonló sorsa volt egy harmadik pár szemüvegnek; a negyedik ugyanazon helyen tört ketté. Az opticus nem tudta, mint mentse magát. Lelke mélyében meg volt győződve, hogy L'Ambert a hibás.

A látszerész következőleg szólt feleségéhez, a négy összetört szemüveget mutatván neki:

- Ez uri ember valóban nincs eszén; ő 4 szamu szemüveget visel, melyek természetesen igen nehezek; csupa hiuságból azt kívánja, hogy a keret vékony legyen, mint a czérna; meg vagyok győződve, hogy ugy hányja veti szemüvegeit, mintha kalapált vasból volnának. De ha bátorkodnám őt figyelmeztetni, kétségkívül megharagudnék; most azonban legerősebb keretű szemüvegeimet fogom neki elküldeni.

A látszerész neje, férje okoskodását helybenhagyta; azonban az ötödik szemüveg épen azon sorsra jutott, mint a négy első. Ekkor L'Ambert komolyan megharagudott, habár a látszerész nem is tett előtte semmi észrevételt. A jegyző más látszerésznél, az előbbinek versenytársánál tett megrendelést.

Azt kellett hinni, hogy Páris minden látszerészei összeesküdtek a jegyző ellen, hogy annak orráról minden szemüveg törötten hulljon alá. Már tiz, tizenkét pár szemüveg ment tönkre. S a dologban legkülönösebb az volt, hogy az aczél rugóju üveg, melyet a jegyző addig szokott viselni, míg új szemüvegei elkészültek, jól kiállotta a sarat. Régen tudjuk, hogy a türelmesség nem volt L'Ambert Alfréd urnak kedvencz erénye. Most is egy pár szélyeltört szemüvegen toporzikált, sarkával zuzván szét azokat, midőn Bernier doktor jelentetvé be magát nála.

- Jó hogy jön kegyed! kiáltott a jegyző, épen jókor érkezik. Fejtse meg e boszorkányságot, különben mérgemben még a guta üt meg!

Az orvos tekintete természetesen L'Ambert orrára irányozódott. De Bernier ugy vélte, hogy művészetének e remeke a legjobb, legszebb állapotban van.

- De hiszen ugy látom, hogy önnek semmi baja.

- Nekem? valóban semmi; de ez átkozott szemüvegek sehogy sem akarnak megmaradni orromon!

A jegyző elbeszélte történetét, és Bernier mély gondolkozásba merült.

- Ezt is csak Romagné befolyása okozhatta. Nem volna itt egy összetört keret?

- Itt van egy a lábam alatt.

Bernier felvette az összetört szemüveget, és görcsövön nézve azt, úgy vélte látni, mintha a törés táján az arany meg lenne ezüstölve.

- Mi az ördög! szólt Bernier; Romagné, ugylátszik, ismét valami ostobaságot követett el!

- Mi ostobaságot követhetett volna el?

- Még mindig magánál tartja ön?

- Nem; már jó ideje, hogy eltávozott házamból; a városban dolgozik.

- Remélem, hogy ezuttal feljegyezte ön lakását.

- Minden bizonnyal. Látni kívánja?

- Minél hamarább.

- Azt hiszi ön, hogy ismét veszély fenyeget? pedig én igen jól érzem magamat.

- Mindenekelőtt menjünk Romagnéhoz.

Egy negyedórával később kocsijuk a Sévres utczában állapotott meg, s a jegyző és Bernier Taillade és társ. urak kapuja előtt szállottak ki. Nagy, tükörüvegből metszett felirat mutatta az arra menőknek, hogy e házban az iparnak mely nemét üzik.

- Itt volnánk; szólt a jegyző.

- Mit! a vízhordó e gyárban dolgozik?

- Ugy van, én szereztem neki ez alkalmazást.

- Ugy csekélyebb a baj, sem mint gondoltam. Egyébiránt mindegy, ön mégis nagy vigyázatlanságot követett el!

- Hogy, hogy?

- Mindenek előtt lépjünk be.

A műhelyben legelső, kivel találkoztak, Romagné volt, ki ingben, könyökig felgyürt ujjakkal rakott higanyt egy tükörrre.

- Ime! szólt az orvos, tudtam, hogy mi van a dologban.

- De hát mi?

- A tüköröket úgy készítik, hogy az üveg és az ón levél közé vékony higany réteget tesznek. Érti ön most?

- Még nem.

- Láthatja pedig, hogy ön embere könyökig, de mit mondok könyökig, ő nyakig van a higanyban.

- Semmi összefüggést nem látok.

- De hát nem látja be ön, hogy orra az ő karjának alkatrésze lévén, az arany pedig a higanynyal igen könnyen egybekötven magát, lehetetlen lesz ezentul arany keretű szemüveget viselnie.

- Ördög és pokol!

- De viselhet ön azért aczél keretű szemüveget.

- Nem barátom.

- Ez esetben szemüvegeire nézve többé nincs mit tartani. Igaz ugyan, hogy a higany rosz befolyással lehet egészségére. -

- Mit! rosz befolyással egészségemre? de ugy csak szerezzünk Romagnénak más foglalkozást. Romagné, jer ide! hadd itt munkádat, és rögtön jer velünk; de hagyd abba már szerencsétlen! Ha tudnád, hogy mily veszélynek teszel ki!

Az ekkint támadt zajra elő sietett a műhely tulajdonosa. L'Ambert fontos hangon mondta meg nevét, és megemlíté, hogy Romagnét, kárpitosának közbenjárásával, ő ajánlotta. Taillade ur azt felelte, hogy erre tökéletesen emlékszik. Sőt, mint mondá, épen csak azért, hogy L'Ambert ur iránti tiszteletét bebizonyítsa, és jó akaratát kiérdemelje, tette Romagnét, ki elébb közönségesebb munkákat végzett, higanyozóvá.

- Valami két hét óta? kiáltott L'Ambert.

- Igen uram. Ön tudta ezt?

- Fájdalom, nagyon is tudom! Ah! uram, mint lehet az ember legszentebb dolgaival ily játékot üzni?

- Én játékot...?

- Nem, semmi. De saját érdekemben s az ön érdekében, és az egész társadalom érdekében kérem önt, végeztesse Romagnéval ismét előbbi munkáját! vagy nem, még jobb lesz, ha őt elviszem. Engedje, hogy rögtön magammal vigyem; a mi hátrányt eltávoztása okoz, szívesen megfizetem, de csak siessünk. Orvosom rendelte így. Romagné barátom jöjjön velem. Szerencséje meg van alapítva! minden vagyonom az öné!... Az az nem! de azért csak jöjjön; becsületemre mondom, hogy meg lesz velem elégedve!

L'Ambert alig engedett Romagnénak időt arra, hogy felöltözzék. Taillade és a munkásai azt hitték, hogy a jegyző megzavarodott. Szegény Romagné az égre emelte szemeit, és a felett tűnődött, hogy most meg ismét mit fognak tőle kívánni.

Mialatt az egykori vízfordó a bakon ülve gondolkodott jövője felett, addig a jegyző és az orvos ugyan-e tárgyalgaltak a kocsiban.

- Édes jegyző ur, szólt az orvos a milliomoshoz, e ficzkót mindig szem előtt kell tartani. Igen természetesnek találom, hogy ön eltávolította őt magától, mert társasága nem igen kellemes; csak az kár, hogy oly távol helyet szerzett neki, és hogy annyi ideig nem tudakozódott iránta. Helyezze el őt szomszédságában a Beaune utczában, vagy az egyetem utczában. Szerezzen neki más foglalkozást, mely önre nézve kevésbé veszedelmes, vagy inkább, ha a költséggel nem gondol, adjon neki egy kis nyugdíjat, hogy dolgoznia ne kellessék. A munka által kifárad, sőt veszélynek is tétetik ki; nem ismerék kézimunkát, melyben az ember élete többé kevésbé kockáztatva ne lenne; szerencsétlenség oly könnyen történik. Adjon tehát neki annyit, a mennyiből élélhet, de ne többet, mint a mennyire szüksége van; mert ismét az italnak adná magát, és ennek, tudja hogy mi következményei szoktak lenni. Lakbérén kívül adjon neki vagy száz frankot havonként, ennél több neki nem kell.

- Ez talán sok is... nem mintha a pénzt sajnálnám, de azt szeretném, hogy legyen mit ennie, a nélkül, hogy ivásra való maradjon.

- Ugy adjon neki négy Lajos aranyat, mely négy részletben fizettetik ki; hetenkint egy egy.

Nyolczvan frank havi nyugdíjat ajánlottak tehát Romagnénak; de ez alkalommal a vízfordó kevésbé szerénynek mutatkozott, mint eddig.

- Ennyi az egész? szólt megvetőn, ezért bizony kár volt olyan nagy lármát ütni; miért nem hagytak a tükörgyárban, hol naponként három frankot és tíz garaszt keresztem, és e pénzből családomnak is küldhettem. Vagy boczásszon vissza a gyárba, vagy adjon 3 frankot 10 garaszt naponként.

Mit volt mit tenni, Romagné ura volt a helyzetnek, s a jegyző beleegyezett követelésébe.

L'Ambert csakhamar észrevette, hogy most cselekedett leghelyesebben. Egy egész év múlt, a nélkül, hogy a jegyző orrán legcsekélyebb változás tapasztaltatott volna. Romagnénak minden héten fizetett, és e mellett folytonos felügyelet alatt tartotta. Az egykori vízhordó becsületes jámbor életet élt; csupán egy szenvedélye volt, s ez is ártatlan: a kuglijáték. S ez alatt Steinburg Irma kisasszony szemei gyakran észrevehető gyönyörrel függöttek a boldog jegyző gyenge fehér és rózsás orrán.

Ők a farsang minden tánczait együtt tánczolták. A világ szemében már régen össze is voltak adva. Egy este, mikor az olasz operából jöttek ki, az öreg Villemaurin marquis megállítá L'Ambert-t az előcsarnokban.

- Nos, mondá, mikor lesz a menyegző?

- De marquis ur, tudtommal ennyire még nem vagyunk.

- Hát azt várja ön, hogy a kisasszony kérje meg kezét? A férfi kötelessége, hogy annak idejében nyilatkozzék. A kis Lignaut herczeg, ki valódi nemes, és pedig a javából, bezzeg nem várta, hogy én kínáljam meg leánnyal. Ő bemutatá magát házamnál, megtetszett leánnyal, és most jegyben járnak. Mához egy hétre aláírjuk a szerződést. Tudja édes barátom, hogy e dolog önt illeti; várjon egy perczig, míg nőmet és leányomat kocsijukhoz kísérem, s aztán együtt megyünk a klubba. De kérem, tegye fel kalapját! észre sem vettem, hogy kezében tartja. Meghütheti magát, rémséges náthát kaphat; vigyázzon.

Az öreg marquis és a fiatal jegyző együtt haladtak egész a boulevardig; amaz beszélt, ez hallgatta. L'Ambert azután hazatért és feltette Villemaurin kisasszony házassági szerződését. Csakhamar észrevette, hogy valóban náthát kapott. A szerződés fel lévén téve, a két jegyes ügynökei által megvizsgáltatott, és végre egy szép czimeres ivre iratott le, melyről semmi nem hiányzott, csupán az aláírás.

A kitűzött napon L'Ambert mester, ki rabja volt kötelességeinek, személyesen a Villemaurin palotába kocsizott, dacára a rettentő náthának, melytől alig látott, és beszélni is alig tudott. Az előszobában még egyszer kifújta orrát, és pedig oly erősen, hogy az ott lézengő inasok összerezzenek, mintha az utolsó ítélet harsonáit hallották volna.

L'Ambert bejelentetett. A jegyző szemüvegei fel voltak téve, és ő komolyan mosolygott, mint ily alkalommal illik.

Nyakravalója szépen volt kötve, keztyűi legcsekélyebb ránczot nem vetettek, lábain fénymázos báli cipőt viselt, kalapját hóna alatt, míg a szerződést jobb kezében tartotta.

Ekkint közeledett a marquisnéhoz, szerényen utat törve a háziasszonyt környező társaságon, s előtte megállva, magát mélyen meghajtva szólt:

- Méltóságos asszonykám, elhoztam a kiszasszonka házassági szerződését.

Villemaurin marquisné határtalan csodálkozással emelte rá tekintetét. A társaságban suttozás keletkezett. L'Ambert újra meghajolt és szólt:

- Teringettét! méltóságos asszonyom, ez ám szerenczés nap a kiszasszonkára nézve!

E pillanatban szilárd kéz ragadta meg a jegyző karját, ki akarata ellenére jobbra-átot csinált.

A jegyző erejéről is megismerte a marquist, még minekelőtte azzal szemközt állott volna.

- Jegyző ur, szólt az öreg nemes, a terem egy zugába vezetvén a jegyzőt, én igen jól tudom, hogy farsang ideje alatt fiatal emberek bohóságokat szeretnek elkövetni; de jusson eszébe kérem, hogy ki házában van, és változtassa meg modorát.

- De kérem szíven, marquis ur.

- Ismét!... Láthatja hogy türelmes vagyok; de ne éljen vissza türelmemmel. Menjen, kérjen bocsánatot a marquisenétől, olvassa fel szerződését, és azután jó éjszakát!

- De mirt kárnék bocsánatot? Mintha valami osztobaszágot követtem volna el. Mordizom!

A marquis nem felelt semmit, de szolgálinak, kik a teremben voltak, intett. Az ajtó megnyílt és odakint egy hang szólott:

- L'Ambert ur kocsija álljon elő!

A szerencsétlen milliomos jegyző szédelegve, a legnagyobb zavarban, kétségbeesetten hajtogatta magát s eltávozott. Csakhamar kocsijában ült, anélkül, hogy tudná, mint került oda, és mért ily gyorsan. Kezével homlokára ütött, haját tépte, karját csipte, hogy felköltse magát, mert azt hitte, hogy álmodik. De végre meg kellett győződnie, hogy ébren van; megnézte, hogy hány az óra, s a mint az utcákon áthaladt, a gázlángok világánál elolvasta az utcák neveit, a boltok cégfeliratait; egy hajszálra minden úgy volt, mint a valóságban; nem kételkedhetett tovább. De hát mit is mondott? Mit követett el? Mely társadalmi szabály ellen vétett, mely ostobaság, vagy ügyetlenség által érdemelte, hogy akkint bánjanak vele? Mert abban sem kételkedhetett, hogy Villemaurin marquis terméből bizony kitették a szűrét. És a házassági szerződés ott volt kezében, e szerződés, melyet oly gondosan tett fel, melynek iránya oly tökéletes volt, és melyet fel sem olvashatott!

Haza érkezett, anélkül, hogy képes lett volna e talányokat megfejteni. Portásának tekintete szerencsés gondolatot költött benne.

- Portász! kiáltá.

A kis sovány portás elősietett.

- Sázs frankot kapsz, ha megmondod az igazsságot; de sázsat veretek rád, ha elhallgatod!

Szinguet meglepetten tekintett urára, és mosolygott.

- Moszolyogsz, szivtelen! mirt moszolyogsz? rögtön mond meg az igazat!

- Ezer bocsánatot kérek, válaszolt a szegény portás, hogy moszolyogni bátorkodtam, de a nagyságos ur oly ügyesen utánozza Romagné kiejtését!

- Romagné kiejtiszit! mit, én úgy beszílek mint Romagné, mint egy oubregnat?

- Hiszen csak tudja a nagyságos ur. Már egy hete, hogy mindig így beszél.

- De nem tudom, mordizom! szót szem tudok erről.

Szinguet az égre emelte szemeit; azt hitte, hogy ura megbolondult. Pedig L'Ambert, leszámítva ez átkozott kiejtést, épen úgy eszén volt, mint máskor, s sorba kérdezte minden cselédeit, és meggyőződött, hogy valóban új szerencsétlenség érte.

- Ah! akasztani való vízfordója! kiáltott, semmi kétség, hogy ismét ő követett el valami osztobaszágot. Siesszetek, keresszétek fel! vagy nem, jobb ha magam megyek el hozzája.

A jegyző gyalog futott el Romagné lakásáig; felsietett az ötödik emeletbe, és zárva találván az ajtót, kopogtatott, de Romagnénak mély álma lévén, L'Ambert kénytelen volt az ajtót rátörni.

- L'Ambert ur! kiáltott Romagné.
- Gazsemler! felelt a jegyző.
- Mordizom!
- Mordizom!

Ketten szövetkeztek a francia nyelv megrontására. Beszélgetésük egy jó negyedóraig tartott, folyvást a legborzasztóbb kiejtéssel, anélkül, hogy a talány megfejthető lett volna. Az egyik áldozatnak állítván magát, keservesen panaszkodott, a másik ártatlanságát erősíté.

- Várj a míg visszagyűvök, szólt végre L'Ambert; Bernier ur, az orvosom, még ez eszte meg fogja fejteni, hogy mi osztobaszágot követtél el.

L'Ambert felköltötte a sebészt, és ugyanazon szép kiejtéssel beszélte el neki, hogy az estét miként töltötte. A doktor elnevette magát.

- Bizony nagy zajt ütnek e csekélység miatt; Romagné tökéletesen ártatlan; ne vádoljon mást, csak önmagát. Minap mikor a színházból kijött, egy darabig fedetlenül hagyta fejét; innen származik az egész baj. Ön náthás, és ennél fogva orrán keresztül beszél, ezért beszél auvergnei kiejtéssel. Ez igen természetes. Menjen haza, tartson orra alá aconitumot, takarja be lábait jól, és fejét kösse be; ovakodjék mindenkor a náthától, mert most tudja, hogy minő veszélylyel jár az!

A jegyző haza ment, átkozván sorsát.

- E szerint hát, szólt egész hangosan, hiába volt minden igyekezetem! Hiába látom el minden-nel ama nyomorult vízfordót, mégisz örökké bajom van miatta; ész még nem isz vádolhatom szemmivel; de ugy hát minek is költök rá annyit? Biz én többé nem fizetek neki nyugdíjat.

E szándékát a jegyző rögtön végre is hajtotta. Másnap, midőn szegény Romagné, a tegnap esteli megtámadástól még mindig ijedten, bekopogtatott a kapun, azon szándokkal, hogy hetipénzét felvegye, a portás tudatá vele, hogy többé ne várjon semmit, s azzal kitolta a kapun. Romagné könnyen vette a dolgot, habár nem is ismerte Horatius e mondását „Nil admirari.” Szinguet, ki jóakarója volt, azt kérdezte tőle, hogy ezentul miből fog élni. Romagné azt felelte, hogy munkát fog keresni. Eddigi henye élete már valóban régen terhére is volt.

L'Ambert náthája megszűnt, és a jegyző örvendett, hogy költségei Romagné nyugdíjával megkevesbedtek. Semmi többé nem zavarta boldogságát, kibékült Villemaurin marquisval s az egész arisztokratikus társasággal, mely viseletén kissé megbotránkozott volt. Nem lévén most semmi gondja, tökéletesen átengedheté magát azon bűbájnak, melyet Steinburg kis-asszony hozománya gyakorolt reá. Boldog L'Ambert! ő feltárta szívét, tökéletesen megnyitotta azt, és kimutató azon gyöngéd és lojális érzelmeket, melyeket ott táplált. A szép és eszes fiatal leány, angol divat szerint, kezet nyújtva, szólt:

- Bizonyosnak tekinthetjük a dolgot. Szüleim mindenben egyet értenek velem. A meny-asszonyi kosárt illetőleg tudatni fogom önnel ohajtásaimat. Igyekezzünk a jegybenjárás idejét minél rövidebbre szabni, hogy még tél vége előtt Olaszországba mehessünk.

A szerelem megtizsuzozása L'Ambert tevékenységét. A menyasszonyi kosár bevásárlásakor nem kimélte a költséget, házának egy részét pompásan butoroztatá be neje számára; új kocsit rendelt, két gyönyörű pejlovat vásárolt, és a kihirdetést, mennyire lehetséges volt, sietteté. A bucsuebéd, melyet barátainak a Café-Anglaisban adott, soká fog élni ezeknek emlékezetében. Eddigi szeretői bucsu szavait és bucsu ajándékait igen természetesen játszott nyugalommal fogadták.

A szétküldözött körlevelek úgy jelenték, hogy a házassági frigy Saint-Thomas d'aquin templomában, martius 3-án pontban egy órakor fog megszenteltetni. Felesleges mondani, hogy az esküvésnek a főoltárnál kellett történnie, és hogy egyáltalában a szertartás fényes módon volt véghez menendő.

Martius 3-án reggeli 8 órakor L'Ambert felébredt magától, és boldogan mosolyogva üdvözölte a reggeli napsugárt; gondolatait szellőztetendő elővette párnája alól zsebkendőjét és orrához emelte azt. De orra többé sehol sem volt, és a batiszt zsebkendő csak hült helyét találta.

A jegyző egy szökéssel tükör előtt termett. Ördög és pokol! (mint a régi regényekben szokás mondani) arcza ép úgy el volt torzítva, mint akkor, midőn Parthenayból tért vissza. Ágyához rohant és ott kereste orrát; kirángatta a lepedőket és paplanokat, összekutatta a mátráczt és a szalmazsákokat; megrázogatta a szoba minden butorát, össze-visszahányva mindent, de nem talált semmit.

Semmit! semmit! semmit!

Megragadta a csengetyű huzót s úgy rángatá, mintha harangot akarna félrevern, mire egész cselédsége berohant. L'Ambert rájuk rivallott, azzal fenyegetve őket, hogy mindnyájukat elcsapja, ha orra meg nem kerül. De hiába volt minden; az orr nyom nélkül eltűnt.

Két óra telt el így a legnagyobb izgalom, rendetlenség és zaj között; ez alatt idősb Steinburg ur felölté arany gombos kék frakkját; Steinburgné pompás selyemruhába öltözött, s az alatt felügyelt ama két komornára és három varrónőre, ki a szép Irma körül sürgött forgott. A menyasszony, ki a szó teljes értelmében rizsporba volt mártogatva, türelmetlenségében tombolt, és az egész világgal veszekedett, bámulatos részrehajlatlanságában mindenkivel egyenlőn. Ugyanazon idő alatt Páris 10. kerületének polgármestere, hivatalának ünnepi jelvényeit viselve, járt fel s alá egy nagy üres teremben, és rögtönzendő beszédét készíté elő. A Saint-Thomas d'aqui szabadalmazott koldusai két három idegen tolakodót üztek el, kik az őket jogosan megillető alamizsnában részt venni jöttek oda. Steinburg Henrik ur pedig, ki atyja dohányzó termében egy szivar végét rágva, már félóra óta járt fel s alá, nagyon csodálkozott, hogy kedves barátja, Alfréd, még nem érkezett meg.

Végre türelmet vesztett, a Verneuil utczába sietett, és jövődöbeli sógorát kétségbeesésben, könnyek közt találta. Mivel vigasztalhatta volna szerencsétlen barátját? sokáig fel s alá járt körülötte, e szót ismételve: Ördög adta! kétszer is elbeszélteté L'Ambert-tel a szerencsétlen eseményt, és néhány bölcséleti mondással fűszerezte a társalgást.

Ama átkozott sebész sem érkezett! pedig már régen elküldtek lakására, elküldtek utánna a kórházba, szóval mindenütt kerestették. Végre mégis megérkezett, és azonnal kitalálta, hogy Romagné meghalt.

- Sejtettem, szólt a jegyző, sűrű könnyeket hullatva. Haszontalan, ostoba Romagné!

Ez volt a szegény vízfordó halotti beszéde.

- És most doktor ur, mit teendünk?

- Ha kegyed kívánja, kereshetünk egy második Romagnét s a műtétet ismételhetjük; de ön tudja, hogy e rendszer mily következményeket vonhat maga után; fogadja el tanácsomat, kísértünk meg az indiai methodust.

- A homlokom bőréből? nem soha! inkább ezüstből készült orrot viselek.

- Az igaz, hogy ilyeneket is nagyon csinosakat készítenek, szólt az orvos.

- Az most a kérdés, hogy Steinburg Irma kisasszony lesz-e hajlandó ezüst orrú férjhez menni? Henrik, édes jó barátom! mit gondol ön?

Steinburg Henrik fejét rázta és nem válaszolt semmit. Hazament a szomoru eseményt családjával közlendő és Irma kisasszony határozatát megtudakolandó. E szeretetre méltó fiatal leány, midőn mátkája szerencsétlenségéről értesült, hősies elszántsággal mondá:

- Azt hiszitek, hogy arczába szerettem bele és hogy ezért megyek hozzá? Ha így gondolkodnám, inkább Rodrigue cousinomhoz mentem volna; ez nem oly gazdag, de sokkal szebb nálánál; azért nyújtottam jobbomat L'Ambert urnak, mert derék ember, mert igen szép állása van a világban, mert szeretem jellemét, házát, lovait, elméjét, szabóját, szóval mindenét. Egyébiránt fel vagyok öltözve, és hiremnek ártana, ha házasságom félbe maradna. Siessünk hozzá édes anyám. Nejévé leszek, bármint nézzen ki!

De midőn eltorzított vőlegényét megpillantotta, e nemes lelkesülés széteszlott. A fiatal leány elájult. Csakhamar sikerült azonban őt eszméletére téríteni; ekkor keserves könnyekre fakadt. Zokogása közepett e szavak, melyek lelkéből származtak, voltak hallhatók:

- Oh Rodrigue! szólt az ifjú leány, mennyire igazságtalan voltam irányodban!

L'Ambert nem nősült meg. Zománczozott ezüstből készített magának orrot, és jegyzői hivatalát első írnokának adta át. A rokkantak palotája tájékán egy kis, szerény külsejű ház volt eladó; ezt L'Ambert megvette. Néhány barátja, vig czimborák, szokta őt visszavonultságában felvidítani. Pinczéje a legkitünőbb borokkal van teli és ez fővigassza. Olykor tréfálódzva szokta mondani:

- Kiváltságom van más emberek felett: ihatom a mennyit tetszik, anélkül, hogy orrom megveresdjék!

Egyébiránt politikai nézetei azóta mitsem változtak. Most is a jóféle lapokat olvassa és Chiavonénak győzelmet kíván; de pénzt azért nem küld neki; ezt élére szokta verni, mi egyik legkedvesebb élvezetévé vált. A bor és a gazdagság folytonos mámorban tartják.

A mult héten egy estve, midőn sétabotjával kezében csendesen haladott az Elbe utca járdáján, hirtelen meglepetve kiáltott fel, úgy tetszett neki, mintha Romagné árnya tünt volna fel előtte kék blúzban.

Valjon igazán az ő szelleme volt-e? de közönségesen a szellemek nem szoktak terheket hordozni, ez pedig uti ládát vitt vállán.

- Romagné! kiáltott a jegyző.

Romagné L'Ambertre emelte tekintetét, és szokott csendes, mély hangján felelt:

- Jó esztvét kívánok L'Ambert ur.

- Te beszélni tudsz? úgy hát élsz!

- Mindenesetre hogy élek.

- Nyomorult! szólj, hová tetted orromat?

Ezeket mondva a jegyző megragadta a vizhordó galérját és erősen rázta ezt, ki alig volt képes tőle menekülni.

- Hagyjon békét; hiszen látja, hogy nem védelmezhetem magam! mordizom! láthatja, hogy csak fél karom van; mikor ön megszüntette nyugdíjamat, egy gyárban kezdtem dolgozni, s ott egy kerék levágta karomat.

Egy szerelmi történet a múlt századból.
(Francia elbeszélés.)

I.

A végéhez közelgő 1775-ik év egyik estéjén, két férfi ült szemközt egy okmányokkal és mindennemű bélyeges iratokkal elborított irodában. Egyiknek ruházata XVI. Lajos udvarának egyik legelegansabb lovagját árulta el, míg a másikat oly öltönydarabok fődék, melyekről amaz időkben első tekintetre föl lehetett ismerni a jogtudóst.

- Kedves Durocher, monda a fiatal lovag, mintha a vett tudósításokat rövid tartalomba összefoglalva ismételni akarná, tehát ön állítja, miszerint Solange marquisnő javadalmi 100,000 livre biztos jövedelmet hoznak be évenként, továbbá, hogy a marquisnőnek semmi adóssága nincs, sőt vagyona folyton növekszik.

- Minderről biztosíthatom önt, viszonzá a jegyző.

- Jó, hanem ön nemcsak jeles törvénytudós, uram, hanem egyszersmind oly férfi, kinek szavait, miket egyszer-mászor különféle személyekről mondott, a tapasztalás mindig híven és teljesen igazolta. Vajjon hajlandó lenne-e új tanujelét adni belátásának?

- Lanoy gróf ur, ön mindenkor számolhat alázatos szolgálatomra, mondá komolyan a jegyző.

- Nos, tehát mondja, mit tart és tud Solange marquisnőről?

- Gróf ur, szólt mosolyogva a jegyző, az én nézetem szerint, Solange marquisnő korunk legügyesebb diplomatanője, ki mellett minden államférfi háttérbe szorul.

A gróf bámulva tekintett Durocherra és kiáltá:

- Az egekre, és mit tett ő oly csodálatosat?

- Tánczvigalmakat ad, melyeken ön is tánczol, és belépése van Choiseul társaságaiba; mindezt ön talán csekélységnek fogja találni, gróf ur; hanem neki, hogy ezt elérhesse, több akaraterőre s kitartásra volt szüksége, mint minisztereinknek arra, hogy Amerikával háborút kezdjenek.

- Ah, értem, atyja nem tartozott a főúri osztályhoz.

- Atyja hajhász volt, ki zálogra kölcsönözgetett, s halálával két milliót hagyott hátra. Egy közönséges polgárleány boldoggá lett volna e vagyon birtokában, de Solange marquisnő az udvarhoz akart tartozni, épen mivel atyja hajhász volt! Oly házasságra kelle lépnie, mely származását elfeledteté. Egy játék által tönkre ment herceget, oly marquist kelle találnia, mint mindig vannak ilyenek, kik előkelőségeket a szerencsefi leányának szívesen eladják; de ez esetben adósságokat kellett volna fizetnie, s kegyes leereszkedéssel megelégednie; hanem a hajhász leánya mindenek fölött egy engedelmes férjet keresett.

- És talált?

- Egy szegény nemes embert fedezett fel, ki hajlandó volt neki nevét odaadni, anélkül, hogy a szerződésben azért előnyöket követelt volna. Ez de Solange marquis volt. A szerencsétlen ember nőül vette őt, csak hogy új öltözékre tehessen szert. A leánynak igaza volt, gondolva, hogy ily férj urnőjének fogja őt tekinteni, de tévedett, midőn azt hívé, hogy ő céljaira használhatni fogja. Solange marquis feleséget vett, mint nemeseink nagyrésze hivatalt vállal, - hogy aztán semmit se csináljon. Neki nem voltak vágyai, s azon emberek közé tartozott, kik ugyszólván a gondolatok és szenvedélyek holdvilágában élnek. Minthogy tehát mármost nem kellett aggódnia a megélhetés felől, nyugodtan sülyeszté ölébe kezét; Solange marquisnő hiába iparkodott becsvágyát fölkelteni, őt feltüntetni, lelkét nem lehelhette bele, hogy azzal gondolkodjék, intézkedjék, cselekedjék; semmi sem bírta fölébreszteni a marquis lusta

szellemét. Tíz esztendeig vesződött vele neje; hogy nagyravágyása célját elérje, meghordozta őt a befolyás minden ösvényén, elvezette a hatalom minden ajtajához, s a test mindannyiszor lélek nélkül esett hátra, ha a napi munkának, szokás szerint eredménytelenül, vége volt.

- Végre hát lemondott a marquisné?

- Igen, hanem most kényszerítve látta magát, lerontani azt, mit eddig épített. Hogy fölemelje a marquist, eddig a fontosság mesterkélt dicsőrével vonta körül személyét, és mély bölcseségű családfőnek adva őt ki, mindent csak az ő nevében tett. Most, miután gyámoltalanságáról meggyőződött, lassankint ismét vissza kellett vennie tőle a neki adott hatalmat; arról volt szó, hogy az árnyékot, melyet férje alakjában tíz esztendei munkával előállított, most ismét visszalökje a semmibe, és maga foglalja el helyét, anélkül, hogy a világgal észrevételné, hogy ő ez által valamit változtat.

- És sikerült ez neki?

- Sikerült. A függetlenséget, mit férjének, hogy tekintélyét emelje, eddig adott, apródonkint és lassankint visszaszedte tőle, és a férj, az árnyék, eltűnt, mint keletkezett. A marquisné hozzászoktatta a világot, hogy csak őt lássa, csak őt ismerje. Ő gazdag, befolyásteljes, s egyedül áll! Még férje neve is az övé, mert azt csak „Solange marquisné férjének” nevezik.

- S a férj beegyezett e semmivé nyilatkoztatásba?

- Nem minden küzdelem nélkül. Midőn szokásaiban háborgatni kezdték, ellentállt; de mit tehet ily gyöngye teremtmény e nő rettentő akarata ellenében? Ma gyermekes aggastyán, kit egy félreeső szobában ápolnak, s kit neje hangja remegésbe hoz. Senki nem engedelmeskedik neki, és még az idegenek sem veszik figyelembe. A marquisné csupán úgy tekinti őt, mint valami családi arczképet. Nem beszél senkivel, és vele sem beszél senki. Egyedül leánya, ki nem rég jött haza a kolostorból, mutat iránta vonzalmat, mely őt boldoggá teszi; hanem ez örömtől is meg lesz fosztva nemsokára, mert a marquisné nem hagyott föl nagyravágyási terveivel, s tapasztalásból tudja, hogy egyetlen nő fáradozásai nem messze visznek. Ezért nem fog késni Jeanne férjhezadásával, s a mi férje által nem sikerült neki, megkísérli kivinni vejével.

- És hihetőleg sikerülni is fog neki, Durocher ur, mert veje már meg van találva?

- Gyanítom, mondá nyugodtan a jegyző.

- És ismeri őt?

Durocher meglepetve kapta föl fejét, és mosolyogva mondá:

- Gróf ur, ön ma igen rossz fogalommal bír belátásomról.

- Na jó, Durocher, szólt Lanoy, a jegyző vállát gyöngén ütögetve, nekem tanácsolták e házasságot, és a mit az imént hallék, ösztönöz e tanács elfogadására. Tudja ön, mily állapotban hagytak anyám pörei; valami gazdag házasságnak ismét rendbe kell hoznia vagyonomat, s lehetővé tennie, hogy rangomhoz illő életet folytathassak. Solange asszony földszinti eredetét feledteti szelleme. A főnemességnek mindenesetre kell előjogainak lenni, senki sem bír engem e meggyőződésemben megtántorítani; a többire nézve osztom nagy költőnk nézetét, ki azt mondja, hogy a halandók mind egyenlők. Századunkban bölcselőnek kell lenni az embernek, kedves Durocher. A kicsikének nászhozománya azért is jó lesz, hogy hivatalt vehetek magamnak, mert az én nevemmel minden lehetséges.

- Ön tehát nem fél Solange marquisné nagyravágyásától?

- Ellenkezőleg, örülök rajta. Minthogy csak általam juthat célhoz, nem fog semmit kimélni, hogy engem fölemeljen. Vagyona, ügyessége, összeköttetései, mind az én javamra fognak közreműködni. Szerelmi ügyekben és politikában senki és semmi nem pótol egy öreg nőt. Ő észreveszi, mi figyelmünket kikerüli, intézkedik, intrikázik, hazudik értünk.

- Igaza lehet a grófnak; ilyen nő épen annyi, mintha maga az ördög volna szolgálatunkban; az ember igen jól találja magát mellette, de nem szükség hogy a lelkét is eladja neki.

- Attól őrizkedni fogok, kedves Durocher; vezetetni hagyom majd magamat Solange marquisé által, de csak úgy, mint a lőpor vezeti a golyót, tudniillik majd én leszek elől - igen könnyű dolog, mihez, azt hiszem, értek.

- Mindenesetre, gróf ur, mondá félgúnyos mosolylyal a jogtudós, én mindig csodáltam önnek abbeli ügyességét, miképen szerez magának oly szolgálkat, kiket nem fizet; egyedül is ön látszik képesnek Solange marquiséval kezdeni. Talán majd nem is lesz oka panaszra soha, mert hasonló erők mellett mindegyik fél kikapja a magát.

- Azt hiszem én is, mondá a lovag fölállva. Tegyen ön föl egy szerződést, mely mindkét félre nézve előnyös. Én nevet adok és állást az udvarnál, tehát igényem lehet gazdagságokra, mit ön ki ne feledjen, kérem. E néhány szó teljes fogalmat ad önnek kívánságaimról; szerkeszse ön ama szavakat a kellő stylusba úgy, hogy a marquisé meg ne sértődjék. Ha a szerződést majd elolvastam, Lussac herczeg, ki arra ajánlkozott, el fogja a marquiséhoz vinni, s ha föltételeim elfogadtatnak, bemutatatom magamnak a kicsikét, kinek nagyon csinosnak kell lennie.

- Tehát még nem látta őt?

- Nem, előbb tudni akarom, hogy megegyezhetünk-e; a házasság komoly dolog, mit nem lehet könnyedén venni. Jövők fölött egy jó, vagy rossz szerződés határozhat, hanem a mi a nőt illeti, elég ideje van az embernek megismerni. Legyen tehát figyelemmel előnyeimre, és mindenekfölött legyen rajta, hogy holnap minden készen legyen.

- Nem hiszem, hogy az lehetséges lehessen, sok utánjárással jár a dolog, és...

- Hát nincs-e itt önnek segédje Jerome Bouvart, ki oly ügyes!

- Én nem tudom, örökké hallgatag, sápadt és szórakozott.

- Ugy hát szerelmes, mondá Lanoy gróf, nézegetni kezdve magát egy kis fali tükörben.

- Én is azt hittem, míg oly gyakran látogatta unokahugát, ki a „menykereső” nénék kolostorában van; hanem két hónap óta nem jár oda többé.

- Nem tesz semmit, Durocher, önnek sietni kell, mert én hamarjában végére akarok járni ez ügynek. Hogy hallgatást ajánljak önnek, bizonynyal fölösleges.

- Gróf ur, ön ismeri buzgalmamát és ügyességemet.

- Szép, ön is meg fog elégedni velem.

A gróf köszönt, azon lenéző bizalmassággal, mely akkor a bontonhoz tartozott, és magát ajánlva, valami couplet dallamával távozott.

II.

XIV. Lajos korának csak Versaillesban vannak nyomai: paloták, kertek, térek, utcák, sétányok, mind kényuri fény kinyomatát hordozzák magukon. Mindenben jelentkezik a nagy király hajthatlan akarata, melylyel mindent egyenes vonallá akart változtatni, s teremtményeit is úgy, mint udvarát, a legszigorubb etiquette alá vetette. Hogy az ő korabeli Franciaországot megismerjük, magányos helyeken álló palotákat kell fölkeresnünk, melyeknek homlokzatai kőbe vágott virágczifrázatokkal vannak építve, úgy kis házacskákat rejtett ajtókkal, melyek fölött Amor van kifaragva; a kerteknek sűrű lombzatuk van, s a lugosokban nőszobrok állanak. Ide vonult vissza élveivel XV. Lajos társasága (kifáradva az előbbi uralkodás rendszerezett fényűzésében) nem szeméremből, hanem az élvek iránti szeretetből, mert a XVIII. század mindenekelőtt élvezni akart, könnyen vett mindent, így eszközölve saját vesztét könnyelmű kéjelgéssel, mint Sardanapal; ki szintén megépíté maga számára a máglyát.

Ezen Pompadour asszony korából való paloták egyikébe vezetem én olvasóimat. Solange marquisné háza a Montbauren-utca végén feküdt, s hatvan esztendő előtt építve, minden czifrázata megvolt rajta ama kor izlésének. Szűk udvaron át leheté belejutni. Csarnoka nem volt kívülről látható, mert narancsfákkal sűrűn beültetett terassera nézett, mely azonfölül virágágyakkal, tulipán és jácintbokrokkal volt elborítva. A kert közepén napóra állt fehér márványból, míg háttérben, az átláthatlan lugasok közül, fehér szobrok fejei látszottak ki.

Azon pillanatban, midőn történetünk kezdődik, egy ősz ember s egy fiatal leány ült a lugosok egyikében. Az aggastyán divat szerint, majdnem kaczéron volt öltözve; gondosan fölsütögetett haja kissé be volt porozva, himzett mellénye zsebéből arany burnótszelencze kandikált ki, selyem harisnyái arany rozettektől, kezei nagy értékű ékszerektől ragyogtak. Hanem e fényűzés még inkább szembetűntette az alak összeesettségét. Arczán nem volt meg azon erős meleg szín, melyet a kor végső frissességének nevezhetnénk, hanem mély sápadtság terült el rajta, mely a redőket kiemelte s az arcznak beteges kinézést adott; félig mindig nyitva levő ajkait ideges rángás mozgatta, és halványkék szemei tétovázva néztek.

A fiatal leányka az első ifjuság fényében tündökölt. Szelid szép arcza mintául szolgálhatott volna Watteau szent szüzeihez. Kezében Voltaire egyik tragoediáját tartá, s abból fönhangon olvasott. Hirtelen félbehagyta az olvasást, mert az aggastyán elaludt. Most letette a könyvet, s csöndesen közeledett az öreghez, ki e mozdulatra ismét fölnyitá szemeit.

- Ah, fölébresztettelek, kiáltá sajnálkozva a leányka.

- Maradj, Jeanne, szólta az öreg, ülj le oda, közelebb, még közelebb.

Jeanne lábaihoz ült, oly helyzetben, mint egy gyermek, ki várja, hogy enyelegjenek vele.

Az öreg egyik kezét a vállára tette, a másikkal fölemelte arczát, s azt elragadtatva szemlélte. A leány eleinte nevetett, de, azután valami sötét emlék zilálta meg gondolatait, szemei könnyekkel teltek meg, s fejét szomorún lehajtá.

- Mi bajod, Jeanne?

- Semmi, atyám, semmi.

- Te engem megcsalsz. Tegnap is láttam, hogy írtál, s ma ki is akartalak kérdezni ez iránt, hanem elfelejtettem - az a fejem, a fejem!

Mint siránkozó gyermek, kezeibe fogta fejét.

Jeanne át akarta ölelni, hanem gyöngéden elhárítá karját, s azután félénken körülnézve, susogva kérde:

- Ugy-e nem jól bánik veled Solange marquisné?

- Mért kérdi ezt, atyám?

Az öreg kezével intett, hogy hallgasson.

- Jól van, jól, mondá aztán, tudom; nem fogod azt nekem kivallani. Minek is, én úgy sem oltalmazhatnálak; de vigyázz, Jeanne, s ne ellenkezzél anyáddal. Ő mindent, mi ellene áll, összetör.

- Én tudom azt, mondá Jeanne, s atyjára tekintett, ki közelebb vonta őt magához.

- Megtagadott tőled valami örömet? kérde az atya.

- Nem, atyám, nem.

- Öltözékekre lenne szükséged?

- Semmire sincs szükségem.

- Mért titkolódzol, én vehetnék neked ruhákat, havipénzed nagyon kevés.

- Én csak akkor óhajtom, hogy pénzem lenne, ha szűkölködőket látok.

- És most ismersz olyanokat, kiken segíthetnél?

- Ah, atyám, szenvedők és szerencsétlenek mindig elegenden vannak.

Solange ur körültekintett, s kis bőrtárczát huzván elő, leánya kezébe szorította.

- Arany? kiáltá Jeanne csodálkozva.

- Igen, de rejtsd el, hogy anyád meg ne lássa.

- Mért? Nem tőle kaptad?

- Nem.

- Hol vetted?... De te nem felelsz atyám, mondá hevesen a leány, és valami sejtetem szállta meg. E tárcza... e tárcza pár nap előtt anyám szobájából tűnt el.

- Hallgass, mondá ijedten az öreg.

- Hogyan? Hát -

- Hallgass! susogá, s mintha meg akarna győződni, hogy egyedül vannak, szorongva tekintett mindenfelé, és susogva folytatá az ámulva rátekinthető leányhoz: minden az övé, én csak mint valami kórházban vagyok nála, és semmim sincsen. Mikor ez aranyat meglátam, azt gondoltam, hogy ez téged boldoggá tenne....

- Ah, atyám, atyám! kiálta Jeanne, szeméremtől, részvéttől és illetődéstől meghatva.

- Mondd, hogy boldog vagy, Jeanne, folytatá az öreg, leányát erősen szívére szorítva. Szegény leány, számodra a francia király kincsét is elloptam volna. Ha a paradicsom az enyém volna, egészen neked adnám, a nélkül, hogy csak egy helyet is megtartanék belőle magamnak. Öleld hát meg atyádat, most történik először, hogy valamit ajándékozhatok neked.

Az öreg szavaiban rejlő gyöngédség mélyen meghatotta Jeanne-t. A hosszú rabszolgaság alatt, minden önakarattól megfosztva, gyermekességekben lelte örömét e szegény lélek.

Jeanne megölelte őt és megcsókolta fehér haját.

- Rejtsd el a tárczát, mondá az aggastyán vidáman. Oh, ők azt hiszik gyöngé elméjü vagyok, hanem én mindent látok és értek. Légy csak nyugodt, kedves gyermekem, tudom én már most, mit kell tennem, ezentul semmiben sem látandnak szükségét szegényeid. De rejtsd el a tárczát, rejtsd el jól.

- Nem a miénk az, mondá szeliden a leányka, vissza kell adnunk.

- Visszaadnunk? Hát kinek?

- Anyámnak.

- Mit beszélsz? mondá leveretve a marquis, meg akarod neki mondani, hogy én vettem el?

- Nem, atyám.

- Ő ki fogja találni, kényszerítend téged, hogy valld meg! Szerencsétlen, be akarsz engem vádolni?

- Atyám!

- Ah, ne tedd azt, kedves Jeanne, kérlek, anyád boszut állana. Csak nem akarsz engem szerencsétlenné tenni. Magad vagy egyedül, ki engem itt szeretsz. Ne add vissza e tárczát, kedves Jeanne, hisz számodra vettem el. Legalább irgalomból ne mondj anyádnak semmit.

Összekulcsolta kezeit és sirt. A leányka karjaiba vetette magát, igyekezett őt ígéretekkal megnyugtatni, de ő mégis nyugtalannak látszott.

- Ha jól el nem rejted e pénzt, folytatá a marquis, mindent megtudnak. Add inkább nekem vissza, az biztosabb, add ide, én gondját viselem.

Jeanne visszaadta a tárczát. Az öreg szorgosan elrejté.

- Mindenekfölött ne szólj semmit anyádnak, folytatá, ujját ajkára illesztve. Ha kérdezni fog, irántami szeretetből hazudjál előtte; gyóntatóatyád meg fogja azt bocsátani, és szükség esetén én magamra vállalom a bűnt.

E perczben inas jelent meg a fásor végén, és jelenté a marquisnak, hogy az esteli föl van tálalva. A marquis fölemelkedett, jel által még egyszer hallgatást intett Jeanne-nak, s a szolgálkarjára támaszkodva, roskatag lépésekkel bement a szobába, melyet a kastélyban lakott.

A fiatal leányka gyöngéd részvétellel nézett utánna mindaddig, mignem a kanyarulatnál eltűnt. Gondolatai azután más irányt látszottak venni, mert mély álmodozásba merült.

A nap nyugodóban volt, s csak homályosan világítá be a lugast; az estéit jelentő harangszó is elhangzott, hanem az előkelő családkörök szokása szerint, Jeanne-nek nem kelle annál mulhatlanul megjelenie. Bizonyos volt tehát benne, hogy távolléte sem anyja, sem a cselédség előtt nem tűnt föl; fölkereste a lugos legelrejtőzöttebb szögletét, ide leült, s kebléből titkolózva levelet vont elő. Már a papir megpillantása fölizgatni látszott őt, mert kipirulva és nyugtalanul tekintett körül, amint azonban meggyőződött, hogy senki nem látja, csöndesen fölnyitá a levelet és olvasni kezdé. Pillanatra öröm sugározta be arcát, melyet aztán a kétség és félelem föllege borított be ismét. Kétszer, vagy háromszor félbeszakítá az olvasást, mereven maga elé bámult, és megsemmisülni látszott a kétségbeeséstől. Végre elvégezte az olvasást, és újra akarta kezdeni, midőn lépések zaját hallá; hirtelen keblébe rejtette a levelet. Majdnem ugyanazon pillanatban jelent meg Solange marquisé a lugas nyílásában.

A marquisé szép növésű hölgy volt; öltözete mindig gazdag, járása kissé lassu, de szilárd lépésű volt. Semmi sem árulta el rajta közrendű születését. Vonásai bizonyos előkelő szabályossággal bírtak, s redői, minthogy haja igazi arisztokratikus szőke színű volt, kevésbé voltak

észrevehetők. Lényén kevésbé hiányzott a külső méltóság, mint inkább az élet. A nehéz bársonyruha nem takarta el soványságát, s halvány arcza csillogott a szépítőszerektől. Csak tekintetében találta föl az ember a kipróbált erély és eltökéltség jeleit; minden élete szemében látszott öszpontosulni, mely szürke volt, de oly ragyogó, hogy alig lehetne belenézni.

Jeanne meg lehetett lepetve, de lesütött szemekkel mozdulatlan maradt; a marquisné nem látszott ügyelni erre.

- Kerestelek, mondá a fiatal leánynak, mely kissé ridegnek tetszett, egyedül vagy?

- Igen, anyám.

A marquisné a padra ült, melyről Jeanne az imént fölkel, s intett leányának, hogy foglaljon helyet ő is valamelyik faszéken.

- Beszélnem kell veled, Jeanne, mondá bizalmasabban, mint szokása volt, jöjj közelebb, és figyelj rám jól.

A leány engedelmeskedett.

- Három hónapja, hogy elhagytad a kolostort, s mindeddig nem mutattalak be a házuknál összejövő társaságnak. Visszahuzódva éltél, mint illik rangodbeli leányhoz, ki csak akkor jelenhetik meg a világban, midőn férjhez megy; hanem ez a pillanat most itt van.

- Mit mond ön, anyám?! kiálta Jeanne szinte szédelegve.

- Hogy számodra vőlegényt találtam, ki ép olyan, minőt én kívánok.

- Számomra?!

- Igen, számodra. Mit bámulsz e tudósításon? Sohasem gondolkodtál róla, hogy az előbb-utóbb elérkezik?

- Asszonyom, rebegé Jeanne.

- Légy nyugodt, a menyegző egy hónap múlva fog végbemenni, s holnap elkezdhetjük a szükséges vásárlásokat.

E hír oly váratlan volt, hogy Jeanne pillanatig mintegy megsemmisülve állt. Halványan, fölemelt kezekkel anyjára bámult, de beszélni nem tudott.

- Lehetetlen, zokogta végre, egy hónap múlva, asszonyom, az lehetetlen.

- És miért?

- Én nem valék elkészülve e hirre, semmit sem tudtam róla. Könyörgök önnek, hallgasson meg.

- Nos? mondá türelmetlenül a marquisné.

- Nem akarok férjhez menni, kiálta a leány térdre esve.

Solange asszonyságra ez kellemetlenül hatott.

- Kelj föl, szólt, miért e rémülés, könnyek, mit gondoljak én ezen ostobaságokról? Visszaéltek tán hatalmukkal a kolostorbeli nénék, s meggyökeresíték benned ama bigott kívánságot, hogy a világtól elzárkózzál?

- Nem, anyám!

- Mi bajod hát? Ellenszenved van a házasság iránt általában?

- O nem, anyám!

- Tehát csak azon férfi ellen, kit én ajánlok? De hisz még nem neveztem őt meg! Te sohasem láttad őt! S föltéve, hogy fiatal, szellemdús, szép, magas állású, mégis vissza fogod őt utasítani?

- Igen, visszautasítom, akár ki s mi legyen is.

Solange marquisné hirtelen magasra kapta fejét és kiáltá:

- Ugy! te valakit szeretsz?

Jeanne eltakarta arcát.

Szünet állt be.

- Bevallod hát, folytatá a marquisné oly hangon, melynek remegése visszafojtott haragot árult el, nos, kisasszony, ki a választottad? Hogy Lanoy grófnak eléje teszed, nagyon szépnek, nagyon okosnak, és nagyon előkelőnek kell lenni. Nevezd meg, azonnal nevezd meg! De mért e hallgatás? Vonakodásod méltatlan választást gyaníttat velem. Oly silány rangú és nevű, hogy nem mered megnevezni? Beszélj, leány, beszélj!

- Ne kérjden, anyám, rebegte a leány, majdnem elfulva a sirástól.

- Tehát pirulsz választásod fölött? kiáltá szenvedélyesen a marquisné, verj ki fejedből minden gondolatot ez iránt, nem lehet arról szó többé, Lanoy gróffal kelsz össze.

- Irgalom, anyám!!

Hanem Solange marquisné megragadta leánya karját, és heveséggel, melyet eddig csak küzdve birt elfojtani, kiáltá:

- Elég, engedelmeskedni fogsz, semmi könyörgés többé, semmi köny. Én úgy akarom! Ostoba szerelmedről nem tudakozodom. Miattam tartsd meg ábrándjaidat, de e házasság egy ohajtást teljesít, melyet én már husz esztendeje táplálok; megszerzi számodra a rangot és tekintélyt, mely után vágyni jogunk van. Meg fog történni, kisasszony! Ha halálom órája itt volna, a föloldoztatást elhalasztanám, hogy előbb e házassági szerződést irjam alá.

Az eltökéltség, melylyel e szavak mondva voltak, lenyomta terhével a fiatal leánykát; könnyes szemeit anyjára emelte, hanem a kemény tekintet, melyet az oly hajthatlan akarattal rászögezett, lesütteté vele szemeit. Megsemmisülve székére roskadt. A marquisné észrevette e levertséget és nyugodtabb lett.

- Megfontolod majdan; szólt hideg méltósággal, megtanítottak a kolostorban, hogy nekünk jogunk van sorsod fölött rendelkezni, s hogy te engedelmeskedni tartozol; hanem nekem nem elég, hogy csak engedelmeskedjél, úgy kell viselned magadat, amint nevelésedhez és rangodhoz illő. Reméllem, nem feleled ezt el. Most menj.

Jeanne reszketve fölemelkedett, meghajolt s elhagyta a lugast.

A marquisné soká azon helyen maradt, mozdulatlan szemekkel és sötét homlokkal; leányávali beszélgetése nyugtalanította. - Kétségkívül Jeanne oly szerelmet táplált keblében, melyhez nem remélt anyjától egyezést, mert nem akarta megnevezni annak tárgyát; de a következesek veszélyesek lehettek. A marquisné, ámbár csak pár hónap óta figyelt leányára, tisztán olvasott annak lelkében, melyet az maga nem ismert. Jeanne nagygyá lett, a nélkül, hogy észrevette volna; hanem a veszély, mely szerelmét fenyegette, jelentkezésre bírhatta erejét, és akkor ellenszegüléstől lehetett tartani, mert e leányban volt valami anyja erélyességéből. Az ifjuság kelleme és a tudatlanság tévovázása hiába földték el az erélyt, Solange marquisné fölismerte azt e burok daczára is, a mint a katona szeme a kardot a bársony burokban is fölismeri. Átlátta a marquisné, hogy az ellenszegülés elkerülésére egyedüli eszköz a sietés; remélte, ha a fiatal

leány meg lesz lepve, nem fog egyet is megkísérteni eddig még nem tudott erőiből, hanem tehetetlenségéről meggyőződve, megadja magát sorsának. E gondolatok következménye volt, hogy a marquisné nem nyomozta tovább fölfödözését, s hogy a megkezdett nyilatkozatot hirtelen félbeszakasztá. Jól tudta, hogy ha vonzalmával foglalkodtatunk egy szívet, hogy azt benne legyőzhessük, céljt tévesztünk, s azt inkább megerősítjük. Nem akart tehát tovább kérdezni semmit, hanem eltökélte alattomban fürkészni ki mindent, és nem rettenni vissza semmitől, hogy megtörhesse a vonzalmat, mely reményeit fenyegeté.

III.

Hat óra volt reggel. A Solange-kastélyban még minden aludni látszott. Csak a földszinti lakosztály egy üvegajtaja volt nyitva, melyen a kelő nap sugarai gyöngén bevilágítottak. A marquis a küszöb közelében ült és élvezettel szíta a friss őszi levegőt. Alma rövid volt, mint minden öregé; azért már a hajnalpírral fölkelte, hogy e magányos órát élvezze. Egész napon át neje rendeleteinek alávetve, csak a kiszabott rendhez alkalmazkodva olvashatott, sétálhatott és étkezhetett, mindenüvé kísértetve egy szolga által, ki tulajdonképpen vigyázója volt. Most azonban megszabadulva érezte magát ama lealázó kötelékektől, melyekkel szegény lelkét megakarták fojtani. A zsarnok szellem, mely sorsát vezérelte, még aludt, s nyomásától, mely gondolatait rendesen kötve tartá, megszabadulva, most ismét találhatott erőt gondolkodni és kívánni, mert az Isten nem vett el e lélektől minden világosságot. Gyöngéd bánásmód mellett ragyoghatott volna, mint azon csillagok, melyek a nélkül, hogy sugáraikat észrevétnék, az eget mégis megvilágítani segítik; hanem többet kívántak tőle, mint a mennyit adni képes volt. Szerény tehetségeihez mérsékelt napi foglalatosság elegendő lett volna; egy közönséges egyes fogathoz hasonlított ő, mely szorgalmasan szántogat, hanem Solange asszonyság futó versenylóvá akarta változtatni, s irgalmat nem ismerő sarkantyúzással kergette előbbre, míg nem megszakadt az erőfeszítésben. Ekkor tekintélyétől megfosztva, mint valami gyerkőc megálázva, megadta magát az aggastyán, s lelkének utolsó világa rövid küzdés után kialudt e megaláztatásban.

Jó ideig ugyanazon egy helyen ült már, s tévedező tekintetét a kertben jártatá, midőn a palota ellenkező végén egy ajtó csöndesen megnyílt.

Jeanne jelent meg, kedves reggeli főköttöcskében, s könnyű köpenykebe burkolva. Körülnézett minden irányban, néhány lépést tett előre, ismét megállt; erősen reszketett. Midőn meggyőződött, hogy senki sincs a kertben, a fasoron át a lugasba suhant, s itt megint meggyőződve, hogy egyedül van, a vasrácsához lépett, mely itt a kőfalat megszakasztja, s kilátást nyit a szabadba.

Közelben egy szobor állt, s az elmenők által márványába karczott betűk bizonyíták, hogy kívülről elérhető volt. A leányka körüljárta a szobrot, s a talapzatnak egy általa jól ismertnek látszó helyén alányult, és levelet vont onnét elő. Ugyanazon pillanatban közeli fölkiáltás hangzott; Jeanne hátrafordítá fejét - a fasor végén Solange marquisnét látta állni.

A leányka a kastélyba akart sietni, hanem az zárva volt, tehát egészen leveretve megállt. Ekkor nevét hallá kimondatni; föltekintett, s megpillantá atyját. Örömkialtással futott annak szobájába. Minden oly sebesen történt, hogy a marquisné, ki a leánynak mindenütt utánna sietett, ezt már nem találta, midőn a kastély elé ért, hanem egyetlen tekintet, az aggastyán ajtaján keresztül, fölvilágosította. Habozva állt meg.

Több év óta lakott már Solange marquis a kastély e részében egyedül, s ezen idő alatt csak kétszer, vagy háromszor látogatta meg neje. A gyermekes öreg látása annyi meghiusult reményt, s elkövetett igazságtalanságot idézett föl emlékezetében, hogy természetes volt, ha kerülte őt. Annak szobája olyasmi volt előtte, mint házi börtön, melyben bolondot, vagy szörnyet tartogat az ember, s melyhez csak akkor szokás közeledni, ha azt üressé tette a halál.

Hanem az alkalom sokkal kedvezőbb volt bizonyos dolgok fölfödözésére, hogysem azt el lehetett volna szalasztani.

Pillanatnyi tévovázás után legyőzött minden habozást, és eltökélten benyitott.

A marquis a szoba háttérében ült, s a remegő halvány Jeanne-t kezénél tartotta. Mindketten eliszonyodtak a marquisné megpillantásakor, s az öreg sietve rejtett el valami papirdarabot, mely eddig kezében volt; de neje észrevette mozdulatát, odalépett leányához, ki földreszegezett szemekkel állt, s azon erélyes hideg hangon, mely őt soha el nem hagyta, mondá: „Menj, leányom, társalkodónőd keres.”

A leány tétovázva vetette föl szemeit.

- Menj, ismétlé anyja.

Jeanne nyugtalanul tekintett atyjára, pillanatig habozni látszott, s erősen szorítá vissza a marquis kezét, mintha kérni akarta volna, hogy ő meg maradást parancsoljon neki, hanem ennek szemei a marquisnééval találkoztak, s félrefordítá fejét. Végre a leány engedelmeskedett anyja egy heves intésének, s elhagyta a szobát. Anyja kikísérte az ajtóig, melyet utána bezárt, azután leereszté a függönyöket, hogy kívülről be ne láthassanak, és sebesen az öreg elé lépett.

- Jeanne egy levelet adott át önnek.

- Széket a marquisnének, széket, rebegte a marquis, ki tekintetével egy szolgát keresett.

- Hallgasson rám, mondá neje türelmetlenül.

- Szép kelme, mond a marquis, s úgy tett, mintha a marquisné ruháját csodálgatná.

Ez merőn ránézett.

- Ah, értem, a marquis ur kikerülni reméli kérdéseimet, tetetvén magát, mintha nem értene, hanem ez hasztalan fáradság, én tudok mindent.

Az öreg reszketett, de nem látszott érteni semmit.

- A tél közelg. Asszonyom, a kertben már nincsen semmi madár, semmi virág.

- Elég, kiáltá a marquisné, nézzen szemembe, és hallgasson rám. Tudok mindent, mondom. Jeanne egy levéllel jött ide, láttam. Miután meg volt győződve, hogy én azt követelni fogom tőle, önnek adta, hogy előlem elrejtse; önnél van még most is.

A marquis hirtelen kabátja nagy zsebeibe rejté kezeit.

- Meg kell kapnom e levelet, mondá a marquisné, e pillanatban meg kell kapnom.

- Semmi ibolya, asszonyom, semmi ibolya! szólt zavarodottan a marquis.

A marquisné heves mozdulatot tett, hanem uralkodott magán, - mosolyogva közeledett az öreghez, és egészen más hangot váltva, szólt:

- Nos, uram, mért nem akar nekem felelni? Nem egyedül ezen levél volt oka jövetelemnek, kissé csevegni ohajtottam önnel.

Az öreg félékenyen tekintett föl.

- Épen most beszéltem Jeanne-ról, folytatá a marquisné, ő már felnőtt, s ideje, hogy férjhez menjen.

A marquis még mindig hallgatott.

- Soká kerestem, folytatá tovább neje, de végre, azt hiszem, megtaláltam a hozzáillő férfit.

- Férjet Jeanne számára? kérde az öreg fejét fölemelve.

- Igen, fiataalt, szeretetreméltót, s kinek hozzá még magas állása van az udvar körében, ön bizonyosan ismeri is őt, Lanoy gróf.

- Perigord egykori kormányzójának fia?

- Az, uram, ismerte ön atyját?

- Hogy ismertem-e, kiáltá a marquis, gyermekkori játszótársamat! Régi nemesi család, asszonyom! A Lanoy-k ép annyi ősöket számlálnak, mint a Montmorencyek. Jeanne-nak össze kell kelni a gróffal.

- Valahára! kiáltá a marquisné, igen örülök, hogy megértjük egymást. Hanem jutalmul a jó hirért, melyet önnek hozék, bizonyosan nem fog ön vonakodni, átadni nekem ama papírt...

A marquis megint tétozázott, s kezét, melyet félig elővont, gyorsan visszamélyeszté zsebébe, mialatt tekintete, melyben az értelemnek már egy szikrája látszott, újra elsötétült.

- Szép nap, asszonyom, gyönyörű nap, mondá gyermekesen, s a függönyökön át látszó napra mutatott.

- Mindenesetre, mondá a marquisné nyugodtan, önnek sétára kellene azt fölhasználnia.

- Nekem? kiáltá csodálkozva az öreg.

- Rendelkezése alá adom kocsimat.

- Egy sétakocsizás!

- Az erdőben, ha akarja ön; ma vadászat van.

- És én láthatnám azt, a kopókat, hajtókat, lovagokat!

- Mért nem?

- Igen, én akarom mindezt látni, asszonyom, mindjárt, azonnal.

- Mihelyt a levelet nekem átadta.

- Ah, a levelet, sohajtá az aggastyán szomorún. E szó minden örömét megsemmisíteni látszott.

- Nem mondta ön Baptistnak, hogy szeretné látni a király unokahugát? Baptist majd elkiséri önt a legközelebbi vasárnap, s megláthatja.

- Megláthatom Marie Antoinette-et?

- Igen, és hallani fog egy zenés-misét.

- És prédikációt, asszonyom, kétségkívül lesz prédikáció is. Oly szépeket hallott az ember Lotharingiában, még mikor én fiatal voltam. Különösen volt egy barát, kinek nevét elfelejtettem.... gondolja, ön asszonyom, hogy a király udvari barátja ép oly jól prédikál?

- Még jobban, uram, mondá a marquisné, ki az öreg gyermekes fecsegését türelmesen hallgatta, hanem szivességért szivességet. Ön ki fogja nekem adni a papírt, mit Jeanne-től kapott.

A marquis megszorította zsebében a levelet.

- Nem tehetem, mormogá, Jeanne nekem adta azt, s ha megtudná, hogy már nincs nálam...

- Nem mondom meg neki.

- De ő majd vissza fogja kérni.

- Én visszaadom önnek.

- Igazán?

- Igérem, marquis. Hanem siessen, ha nem akarja elmulasztani a sétakocsizást az erdőben. A vadászatnak különben vége lesz, a nélkül, hogy ön láthatta volna.

Az öreg még mindig nem birta eltökélni magát. A tiz év óta elvesztett szabadságnak néhány élvezendő pillanata után keblében támadt vágy, és Jeanne-nak adott szava, küszködtek benne. Meg-megfogta a levelet, s ismét elereszté, végre elővonta, s félig a marquisné felé tartá, ki hevesen kikapta kezéből, s következőket olvasá:

„Pár nap mulva alá lesz írva a szerződés, mely téged Lanoy grófhhoz kötend! Te tudod ezt, mert értesítélek. Azt is tudod, hogy a szökésre mindent készen tartok, e szerint utolsó pillanatig hatalmadban álland választani köztem és a közt, kit számodra anyád rendelt; de ha válaszod ennek részére lesz kedvező, úgy arra, ki neked ír, ne gondolj többé; az ő sorsa el van döntve. Ne tégy magadnak semmi szemrehányást, Jeanne, így kellett történnie, nem a te hibád, hogy szerettelek, jólehet csak mint szentet lett volna szabad tisztelnem téged. Ha okosabb lettem volna, nem lettem volna ily boldogtalanná! Hanem a meddig téged láttalak, nem gondolkodhattam másképp! - Akármilyen történnék is, légy megáldva a sorsért, mit nekem készítesz. Elfelejtess engem a világot, vagy elfelejtesd értem a világot, én egyképen foglak szeretni örökre! Isten veled hát Jeanne, isten veled, néhány órára, vagy örökre!”

A mint Solange asszonyosság a levelet elolvasta, hevesen a marquishoz fordult, ki aggódva figyelt minden mozdulatára.

- Ki írta e levelet, uram? kérdé halványan, és összeszorított ajkkal.

- Én nem tudom, viszonzá az öreg.

- Meg fogom én azt tudni, mormogá magában a marquisné, és készült elmenni.

A marquis fölemelkedett.

- A levelet, asszonyom, kiáltá.

- Magamnál tartom azt, uram.

- Mit mond?

- Azt, hogy magamnál tartom.

- Az nem lehet, kiáltá leveretve az aggastyán, Jeanne majd eljő, s kérni fogja tőlem. Ön ígérte, asszonyom, hogy visszaadja, meg kell, meg akarom kapni.

És az ajtó elé állt.

- Helyet, uram, kiáltott neje lángoló szemekkel.

- A levelet, a levelet, ismétlé az öreg.

- Helyet, mondom!

- Nem! nem! A levelet! kiáltott amaz, s igyekezett visszatartóztatni a marquisnét, hanem az félre lökte őt, és elhagyta a szobát.

Az épen olvasott levél meggyőzte ugyan a marquisnét Jeanne titkos szerelméről, de ugyanazon bizonytalanságban hagyta e szerelem tárgya iránt, mert semmit sem foglalt magában, a mi íróját elárulhatta volna. És az okok is, melyek őt eddig a leány kikérdezésétől visszatarták, alaposabbaknak tetszettek szemében, mint valaha. Jeanne kétségbeesését csak növelhette volna a vallomásra kényszerítés, s rendkívüli határozatra bírhatta volna. A marquisné pedig

remegett azon gondolatra, hogy egy gyermek szeszélye, annyi idők óta rendezgetett terveit semmivé teheti.

Az idő nem szelidítette meg keblében lázas nagyravágyását, sőt megkettőztette azt; ez volt minden, mivel teste lelke foglalkozott, s mely minden tettének kiindulási pontul szolgált. Egyik évet a másik után látta letűnedezni élte láthatárán, s tekintetét mindig ezen egyetlen, de folyton tovább haladó pontra függeszté, s minél inkább kimeríté erejét az utána való törekedésben, annál nagyobbra nőtt benne a vágy utána.

Miután a napok, melyek életéből még hátravoltak, megszámlálva lenni látszottak, csak arra gondolt, hogy elérje a rangot, melyért negyven esztendő óta küzdött. Vagyont, egészséget, családot, az örök boldogság reménységét hideg, kevély szívvvel odaadta volna e nő, csak hogy az udvarhoz tartozhassék, s hogy taboureten halhasson meg, hasonlólag XI. Lajoshoz, ki fehérített homlokkal, egy királyi elfogadás ettiquettei közepette, trónján ülve adta ki lelkét. Ez üdvösséget szerezhette meg számára Jeanne-nek a gróffali egybekelése. Tőle függött tehát álmának teljesülése és megsemmisülése. E gondolat kétségbeesett ingerültségbe hozta. Óhajtott volna kezében tartani leánya szívét, hogy így kormányozhatná kedve szerint, ha mindjárt össze kellene is zuznia azt.

Még habozott, hogy mitévő legyen, midőn jelenték neki, hogy Lanoy gróf a teremben vár rá.

A gróf Lussac herceggel jött, ki, mint hallók, őt Solange marquisenének ajánlotta, Jeannevali házassága ügyét pártfogolta, s most, a szerződés aláírásánál, védenca oldala mellett óhajtott állni.

A hercegnek tekintélyes neve volt akkor az udvarnál, s legmagasabb fokán volt a befolyásnak, melyet neki L'amballe hercegnővel rokonsága szerzett. Senki sem birt úgy, mint ő, azon élcés könnyelműséggel, mely akkor a királyné körében divatban volt, s azonfölül a legszellem-
dusabb és legderekabb lovagnak tartatott. Ezenkívül fölöttéb szolgálatkész volt, s a nyugdíj-
utalványokat, melyeket a ministertől kicsalt, szívesen osztogatta akárkinek, hacsak komornyikja által ajánltatott is.

Azon pillanatban, midőn Solange marquisé a teremben megjelent, egy bergére-en ült, teljes fesztelenségével egy derék lovagnak, a ki érzi, hogy alsóbb rangúnál van. Lehető legnagyobb kényszerítéssel emelkedett föl, miközben kiálta:

- Ah, itt van kegyed. Ismerje el pontosságunkat, kedves marquisé. Részemről elmulasztok most ön miatt három légyottot. Ma lovassági gyakorlat is van, hova kegyedet elvezethetném.

- Ezer köszönet, nem tudom, elmehetek-e.

- Mért nem? Önnek jönie kell. Lássá, marquisé, a szerződés dolgát elvégeztük pillanat alatt.

- Várom Durocher urat.

- Itt van segédje, kivel jövetközben találkoztam. Hozza ön számára az okiratokat.

A marquisé csak most vette észre az ajtóban álló ifjut, kinek vonásai ismerősnek tetszetek előtte. Az ifju feketébe volt öltözve, mint minden jogtudós, hanem a marquisenét meglepte a bátor viselet és büszke bánat, mely minden vonásán tükröződött. Az ajtótól pár lépésnyire mozdulatlan állt, egyik kezét zsebében tartva; midőn a marquisé feléje fordult, köszönt.

- Ön a szerződés vázlatát hozta, kérdé a marquisé.

A fiatal ember felelet helyett átnyújtá a papirosokat, mik kezében voltak. Vonásaiban oly fájdalmas kifejezés feküdt, hogy a marquisé egy pillanatig nem birta szemeit levonni róla.

Ez alatt a herceg és a gróf egy ablakmélyedésbe visszavonultak. A marquisné átvette a papirosokat, és kitárta, hogy olvassa, de alig tekintett beléjük, megrendült. A fiatal ember fölemelte fejét.

- Ez okmányokat nem Durocher ur írta? mondá a marquisné hévvel.

- Nem, én írtam azokat az ő szavai után, válaszolt a fiatal ember.

- Ön?

- Igen, én, marquisné asszonyom.

- Mi az, marquisné? kérde a herceg előlépve.

- Semmi, semmi, herceg, szólt izgatott hangon a marquisné.

A herceg tovább beszélgetett a gróffal. A marquisné leült. Ő a fiatal ember által odanyújtott iratokban fölismerte azon kezét, mely a leányának szólt levelet írta. Egyelőre megijedt, kételkedett is, de még egyszer megvizsgálta az írást; tisztán látta, hogy nem csalódott. Azután az ifjura nézett, és gondolkodott, hol látta ő már ezen arcot. Eszébe jutott, hogy a „menykereső nénék” zárdájában találkozott vele, és rögtön átlátta, miképen ismerték és szerették meg egymást Jeanne-val. Nem kérdezte magában, miképen győzhették le az akadályokat, melyek őket egymástól távol tartották, nem kérdezte, miképen tetszhetett meg ilyen szegény irnok leányának. Az időre hagyta, hogy majd derítse föl a körülményeket, lemondott minden hasztalan kifakadásról, nagyravágyó lelke csak az eszköz után kutatott, melylyel a veszélyt gyorsan el lehessen hárítani. Mindenesetre el kelle távolitnia az ifjút, mert ennek bátor szenvedélye rendkívüli lépésekre határozhatná el leányát. De hogyan tegye ezt?

Tekintetét az okmányokra függesztve gondolatokba mélyedt, rögtönzött ezer tervet, miket megint mind elvetett. Ezalatt Jeromos egy kertre nyíló ablakhoz vonult, s a rácsba fogózva fürkészőleg nézett le a kertbe, míg a herceg és a gróf néhány lépéssel odább beszélgettek, nem figyelve, hogy társalgásuk egészen hangossá vált.

A gróf erős fölnevetése hirtelen megszakítá a marquisné feszült gondolkodását, s kényszeríté, hogy ő is reájuk hallgasson.

- Ez uton tehát, kérde Lanoy gróf, nem tudott meg az ezredes semmit?

- Ő csak akkor tért vissza, midőn neje már a beavattatáson is túl volt, s most úgy élnek együtt, mint Philemon és Baucis. Egyébiránt, kedves gróf, ez mindig bizonyos eredményü módszer. Ha valamely férj nagyon szigorú, ha valamely hitelező valamely előkelő urat fölöttébb zsarnokul üldöz, hamar egy lettre de cachet, ez segít mindenben! Ez a legjobb intézmény egy monarchiában, és én mindig tartok rendelkezésem alatt néhányat magam és barátaim számára. Mindig hordok burnótszelenczém mellett egy pamat ilyen kitöltetlen lettre de cachet. Annak erejénél fogva valamely alkalmatlan egyént az ember ő felsége költségén visszavonultságban élni kényszeríthet, s ha ön kíván kettőt, vagy hármat...

- Szabad kérnem öntől csak egyetlen egyet, herceg? mondá hevesen a marquisné.

- Hogyan? Marquisné! Ön is?

- Egy kitöltetlen elfogatási parancs örök hálára kötelezne ön iránt.

- Ily csekélység! Részemről oly keveset csinállok abból, mint egy csipetnyi burnótból. Ime marquisné, - folytatá, egy himzet tárczából papirokat keresve elő - fogja; de mindenekfölött: hallgatás!

A marquisné elvett egyet a papirokból, megköszönte és kiment.

Nemsokára szolga lépett be s Bouvart Jeromosnak jelenté, hogy a marquisné beszélni óhajt vele. Jeromos a könyvtárban találta őt, kezében egy levéllel.

- Ön birja Durocher ur bizalmát, megajándékozhatom az enyémmel is?

Jeromos meghajtá magát.

- Önnek azonnal Párisba kell utaznia.

Jeromos elcsodálkozott.

- Durocher urat értesítem. Vigye e levelet s várja meg a választ, mert az meggátolhatja a szerződés aláírását.

- Rögtön indulok, mondá az ifju hévvel.

- Mindenekfölött: senkinek se szóljon e megbizásról.

- Esküszöm, hogy nem szólok.

- És, ne késedelmezzék.

- E pillanatban indulok.

Jeromos köszönt, és távozott.

Solange asszonyság az ablakhoz lépett, hogy lássa merre megy. Láta, hogy a párisi országúton indult el. Örömsugár borítá el a delnő arcját.

- Menj, mondá, nem félek tőled többé.

Azután visszatért a terembe, hol a herczeg és a gróf váraoztak reá.

- Minden rendben van, - szólt, s az utóbbinak átnyujtá a szerződést, - még ma aláírja a marquis is.

IV.

Mialatt Jeanne szerelme ellen így minden összeesküdött, szerencsétlensége egy váratlan segínyt szerzett számára.

Attóli félelme, hogy Solange asszonysággal találkozik, egyidőre visszatartóztatá atyja meglátogatásától; türelmetlensége azonban végre minden egyebet legyőzött keblében, odasuhant a marquis ajtajához, s miután meggyőződött, hogy senki sincs nála, sietve benyitott hozzá.

Atyja izgatottan járt föl s alá a szobában, s összefüggetlen szavakat rebegett. Jeanne meglátára fölkiáltott s eléje tárta karjait.

- A levelet! A levelet! tördelte a marquis.

- Anyám olvasta?

- Igen, és magával vitte.

A leány fölsikoltott.

- Nem én vagyok az oka, Jeanne, szólt kémlelőleg az öreg, s ölelésre tartotta karjait, - a marquisné zenés miséről beszélt nekem és sétakocsizásról az erdőben; aztán megígérte, hogy visszaadja a levelet, s neked semmit se szabad megtudnod. Ah, Jeanne! Jeanne! Csak nem haragszol?

Az egy székre roskadt s elfödte arczát kezeivel.

- Az Istenért! ne félj! kérte őt az öreg könnyezve.

- Ah, édes atyám, elvesztem!

- Elvesztél! ismétlé Solange marquis ijedten, mit tartalmazott hát e levél Jeanne? Ne légy oly levert, kérlek! De miért adtad át nekem, hogy viseljem gondját? Hisz nekem nincsen erőm, akaratom!... Te nem láttad még az ő szigorú merev tekintetét! Ha ő ezzel rám néz, érzem, hogy fejem szédül és minden tagom remeg! Én rettegek tőle!

E szavak oly felindulással voltak mondva, hogy Jeanne, mély fájdalom daczára, megilletődött általuk. Fájdalmas részvételt fogta s csókolta meg atyja kezét. Erre elszorult az öreg szive, s maga vidámabb lett.

- Megbocsátsz nekem, Jeanne, ugye bár? szólt megcsókolva leánya homlokát. Ah, de légy nyugodt; elmúlik minden nemsokára, te megszünsz rabszolganő lenni, s tehetsz mindent a mit akarsz.

- Én, atyám?

- Lanoy gróf neje lesz.

- Nem, soha!

A marquis fölemelte fejét.

- Soha? ismétlé bámulattal, mit akarsz ezzel mondani, Jeanne?

- Ah, atyám! Én oly boldogtalan vagyok.

- Boldogtalan? Te, Jeanne? Hát nézz rám... de miért sirsz? - Hanem hirtelen megvilágult gyöngé elméje, s folytatá: - ah, te nem szereted a grófot?

A leány szemérmesen elrejté arczát az öreg keblén.

- Igen, értelek. Van egy más valaki, kit anyád nem akar elfogadni. Ő csak azon fárad, hogy téged fölemeljen, s aztán ő is követhessen. De, nagyon szereted azon másvalakit?

- Ah, atyám! susogta szorosabban ölelve atyját a leányka.

Az öreg sóhajtott.

- Ah, mit tegyek! mondá szomorún. Ő a grófot választá, akarja, hogy neje légy, s neki nem lehet ellenállni.

- Oh, én tudom ezt! Hanem mielőtt a gróf neje lennék, inkább meghalok.

- Te, meghalni?

- Igen! Mert minden könnyebb lesz nekem, mint e viszonyt elviselni. Gondolja meg, atyám, ha az Istennek megfogadjuk, hogy valakiért élni fogunk, míg lelkünk szivünk egészen egymásé, nem annyi-e ez, mint magunkat halálig tartó hazugságra kárhoztatni? - Az lehetlen! És, mi lesz ő belőle, ha én elhagyom! Ön nem tudja, mily jó ő! Gyakran beszéltünk önről; ő szereti önt, mert én is szeretem! Ah, vele oly boldog lennék, atyám!...

A leányka nem tudott többet mondani, a sirás elfulusztá hangját, míg fájdalmas megindulása egészen meglágyítja az öreget.

- Hát szökjünk el! kiáltotta hirtelen az utóbbi.

- Szökni!?

- Igen, Jeanne, ez az egyetlen mód, az ő zsarnoksága elől megmenekülni. Téged is kinozni akarnak, mint engemet. Szökjünk!

- Mire gondol ön!

- Ki akadályozhat bennünket ebben? Nem vagyok-e én atyád? Velem, a nélkül, hogy szégyenlened kellene magadat, eljöhetsz akárhova. Én kísérni foglak, Jeanne. Majd messze innen egy félreeső faluban fogunk élni, hol nekem is szabad lesz örök nélkül sétálnom a fák alatt. Ha szegények vagyunk, én dolgozni fogok.

- Ön, édes atyám!

- Igen, igen, az én erőm visszatér gyermekem. Itt az ő jelenléte megmérgezi a levegőt; itt az ő akaratát mint vaslánczot érzem magam körül, mely szorít engem és nyom. Ezért vagyok én gyöngé, együgyű és ilyen öreg. Hanem a szabadság majd megifjít. Tudósítsd őt is, Jeanne, a derék fiatal embert; s ird meg neki, tartson készen mindent, hogy elszökhessünk, mielőtt anyád gyanítaná.

- Ah, már késő! sohajtá a fiatal leány. A levélből ő már mindent megtudott!

- A levél! kiálta az aggastyán, és arcza megint sötét lett. Ah, igen! Igazad van! A levél! És én hiu ígéreteként kiadtam kezemből!

- Atyám!

- Én téged eladtalak üres hitegetésekért - én egy nyomorult ember vagyok! kiáltotta az öreg, s fejét a karszékekben erősen hátraveté. Leánya gyöngéden átkarolta őt.

- Ne beszéljen így, atyám! Ne vádolja, ne gyötörje miattam magát! Az Isten akarta így, ő nem akarta megadni nekem a boldogságot, mit tőle kértem. Egyedül ő az Ur, ki intézi a jövőt. Ha ezen a világon nem élhetek Jeromosért, egy zárdában fogok érte imádkozni! Öleljen meg, atyám! Ön nemsokára nem lát többé engem.

- Nem, Jeanne, az nem történhetik meg! Te zárdába akarsz menni, te, az én szép szelid Jeanne-om! És mit tennél te a fátyol alatt vidám mosolyoddal? Kit boldogítanál szerelmeddel? Ah, nem tudod te, mennyit kell a zárdában szenvedni!

- Nem, kedves atyám, de tudom, mit szenved az ember bizonyos helyzetekben.

- Mint az enyémben, nemde? mondá elhalványodva az aggastyán. Igazad van, nem gondoltam erre. Ha neked úgy kellene szenvedned, mint ahogy én szenvedtem!

Megborzadt e gondolatra.

- Jeanne, te nem fogsz férjhez menni akaratod ellen, kiálta teljes erővel a marquis. Minden szerelem nélkül kötött házasságnak hasonlítani kell egymáshoz. Te nem fogsz férjhez menni, én nem engedem meg. Én atyád vagyok, e címet legalább nem rabolhatták el tőlem. Ők nem rendelkeztek nálam nélkül kezed fölött. Te nem fogsz a gróf neje lenni.

- Én mégis elhoztam a szerződést önhez aláírás végett, mondá egy nyugodt határozott hang.

Solange asszonyosság épen belépett, s néhány lépésre megállt, kezében a papírral. A leánya ijedten szorítá magához atyját; ez reszketett, de nem süté le szemeit. A marquisné közeledett.

- Fölöslegesnek tartom a tervezett házasság előnyösségeit ismételve felsorolni, mondá a delnő hidegen, - én szavamat adtam; a föltételek megállapítva, és a világon semmi sem képes határozatomat megváltoztatni. Alapos okom van tehát hinni, hogy a marquis nem fog ellenszegülni egy terv kivitelének, melyhez egyszer már egyezését adta.

- Az én beleegyezésem Jeanne-étől függ, mondá tartózkodva az aggastyán.

- Ön beleegyezése az enyimet fogja követni, uram! vágott közbe a marquisné türelmetlenül; az én akaratom nem olyan, hogy szeszélynek, vagy könnynek megadja magát; de nem vitatkozom - parancsolok. Irja alá!

Hangja kemény és fenyegető volt. Jeanne föl volt indulva, de az öreg hajthatatlan maradt. Elérkezett egyike ama pillanatoknak, midőn az elkinzott léleknek föl kelle lázadnia, hogy magán a hosszú elnyomatás terhét megkönnyítse. A nélkül, hogy szólna, hirtelen elkapta a marquisnétól a szerződést; aztán széttépte és a földre dobta.

- Láthatja asszonyom, hogy nem fogom aláírni, mondá eltökélten.

A marquisné elsápadt; először ránézett a marquisra, azután az eldobott okmánydarabokra.

- Gondolja meg, uram, mit tesz! szólt reszkető hanggal; ön helyzetének előjogai vannak, s én akarom hinni, hogy egyáltalán nem teljes öntudattal jár el e dologban; fontolja meg!

- Mindent megfontoltam, s ellenszegülök. Mindaddig a mig az én boldogságomról volt szó, türtem. De Jeanne több nekem, ő egyetlen része életemnek, mit ön nem mérgezett meg. E házasság nem menend végbe akaratom ellenére.

- E házasság végbemenend ön nélkül!

- Én daczolok önnel, asszonyom. Atyai jogom hatalmat ad kezembe, melylyel élni akarok. Itt semmi nem történhetik akaratom nélkül, én vagyok az ur, érti ön? Ah, hát mivel fejem az egyedülletben elgyengült; mivel oly hosszú ideig magamat ön lábaitól tapostatni hagytam: azt hiszi talán, hogy jogaimat elfelejtem? Ha azt akarta ön, hogy megalázkodó maradjak, nem kellett volna e gyermek ellen fordulnia. Ő karjaim közt sirt, halálról és kolostorról beszélt; könnyei megerősítének engem! Mostanig elrejtőzködve szenvedtem, inkább választottam a küzdés helyett a néma fájdalmat; de ha nem volt bátorságom magamért, van és lesz ő érette.

Lelke üdvösségére kérem önt, ne bántsa Jeanne-t, mert én vagyok oltalma, gyámolója, és tudni fogom őt védeni.

E szavakkal, fölindulástól remegve, keblére szorította a leányt. Alakja fölmagasult, és azt lehetett volna mondani, hogy természetfölötti erő jött ez összetört testbe, és hogy régóta rejtőzködő lelkierő lángolt föl hirtelen benne.

Solange asszonyság megütődve állt. Ez ember föllázadása, ki oly soká volt rabszolgája az ő akaratának, elcsodálkoztatta és pillanatra elkábította; de azonnal föl tudott ébredni meglepetéséből.

- Legyen hát! mondá szikrázó szemekkel. Ön harcot akar köztünk? Elfogadom! Eddig tudtam kimélni egy gyermekes öreget; meghagyta jóságom egy árnyéknak a családfői látszatot, hanem ez árnyék föllázad és veszélyes kezd lenni! Most hát ezen jog látszatát is, melylyel vissza akar élni ellenem, elragadom tőle! Ön e gyermek gyámjának tartja magát, uram? Pár nap múlva magának is lesz gyámja.

- Oh! asszonyom! kiáltott Jeanne, és összetett kézzel borult a marquisné elé.

Az eltaszítá őt.

- Hagyj békét. Ti küzdést akartok? Hát küzdeni fogunk! Hadd védjen téged e lélek, mely oly gyorsan követeli vissza jogait! Látni fogjuk majd, hogyan állja ki birái előtt a megalázó próbatétet. Én nem kívánom többé ön aláírását, uram; nemsokára nem lesz már arra szükségem. Szerződésnek nincs szüksége egy tébolyodott aláírására.

Míg Solange asszonyság beszélt, az öreg fölindulása szünetezni kezdett, szemeinek tüze lassankint kialudt, karjai lesülyedtek; úgy tetszett, hogy ezen pillanatra erejére ébredt lélek fölismerte urának hangját, s félékeny engedelmességébe öntudatlanul visszaesett. A marquisné szavaira irtózva fölkiáltott.

- Tébolyodott? Én?! Nekem nem kellenek birák! Mint gonosztevőnek kelljen felelnem? Nem! Nem! Én nem fogom magam védelmezni! Ön nem fogja ezt tenni.... becsületsértésből.... könyörületből!... Tébolyodott!? Inkább meghalok, asszonyom! Hagyjon meghalni!

Könnyek fojták el szavait; karszéke után tapogatózott, s tántorogva beleroskadott.

- Atyám! Oh, atyám! kiáltott Jeanne, karjaival iparkodván őt támogatni.

- Nem tébolyodott! Nem kellenek birák! tördelé az aggastyán, és elájult.

V.

Egy hét mult el, s a Solange-palotában ismét minden nyugalomba látszott térni; de e nyugalmon valami zsibbasztó volt. Az elmondott jelenet után elterjedt a hír a marquis megtérbolyodásáról, a nélkül, hogy az be lett volna határozottan bizonyítva; mert a marquisné szigorú parancsából még a szolgák sem férhettek közel szobájához. A palota ezen részéből hirtelen kihalni látszott az élet; s ha az ember az elzárt ajtókat, szorosan berakott ablaktáblákat látta, a marquis szobáját egy halott koporsójának tarthatta.

A marquisné tilalma Jeanne-ra is kiterjedt; minden kérése, hogy atyját láthassa, hiába volt.

A leányka ezen egyetlen támaszától is tehát, melyet segítségül hihatott volna, megfosztva, az egész hetet könnyek közt tölté. Azon fájdalomhoz, melyet az aggastyán elzárattatása fölött érzett, s mely őt vádolá ez elzártság okául, járultak még reménytelen szerelmének szenvedései is. Hol volt Jeromos? Felfödözte őt anyja? Üldöztette van? Mit gondolhat Jeanne hallgatásáról? Mi volt a marquisné kezeibe jutott levélben?... Talán most hálátlansággal, hűtlenséggel vádolja őt Jeromos hallgatása miatt, és valami boldogtalan lépést követett el? A leányka hiába hitta segélyül minden ügyességét, anyja néma vigyázása körülvette őt, mint valami áthatlan háló. Mindenütt hát csak a lehetlenséget látta. Nem volt számára más egyéb, mint a végzetlen kétségbeesés. A szenvedéstől elgyötörve, oda jutott, hogy ama szerelmet, mely lelkének világossága volt, bánni kezdé; éjelenként gyakran könyörgött Istennek hideg, gonosz szívért, mely nem tudna úgy fájni, mint az övé. Ezután kifáradva, leverte lett. Megszűnt küzdeni, s az Istentől csak a halált kérte.

Solange asszonyság fürkészőleg vizsgálta a gyötrött lélek mindezen mozdulatát. A marquisnak tett fenyegetés végrehajtása nagy botránnyal járt: tehát nem gondolt arra teljes komolysággal. Mert ha e tervére idegen segélyhez folyamodott volna, talán ellenségeket szerezhetett volna magának; mindenesetre veszélyeztethette volna függetlenségét, mert a leendő beavatottak, titkát tudva, majd uralkodhattak volna fölötte.

Jobbnak látta tehát mindent zaj nélkül végrehajtani; a leány és férj ellenszegülését megtörni, lefegyverezvén mindegyiket egymás iránti kölcsönös szeretetük által: el akarván érni, hogy Jeanne erőszak és botrány nélkül mondjon le boldogságáról. Hanem azt átlátta, hogyha Jeanne-t idáig akarja vinni, előbb közönyössé kell őt tennie az élet iránt: ennél fogva elzárt előle minden legkisebb reményt, hogy aztán a feledést, mely az igaz fájdalmat kíséri, kénye szerint fölhasználhassa. Tudta, hogy a kétségbeesésben mily könnyű a lemondás, s mily gyorsan dönt bennünket a fájdalom azon közönyös állapotba, midőn a léleknek nincs többé akarata, midőn annak már minden mindegy.

Egy reggelen Jeanne értesítve lett, hogy anyja beszélni ohajt vele. A marquisné a könyvtárban volt Durocher urral, intett tehát leányának, hogy várakozzék reá a szomszéd szobában. Ez engedelmeskedett, hanem a jegyző megpillantása izgatottá tette; sejtette, hogy az házassága ügyében hivatott ide, melyről anyja már egy hete nem beszélt előtte, és gyanítá, hogy sorsa talán e pillanatban lesz eldöntve. Kíváncsiság és nyugtalanságtól kényszerítve, lassan a szőnyeges ajtóhoz közeledett, mely a könyvtárba nyílt, és hallgatódzott.

Eleinte összefüggetlen szavakat hallott csak, s már vissza akart vonulni, midőn észrevette, hogy Durocher ur felkelt, s a marquisnéval együtt mindketten közelednek.

- Ön tehát sietni fog a Lanoy gróf urat illető 50,000 livre fölvételével, mondá Solange asszonyság.

- Sietni fogok, válaszolt Durocher ur.
- És lépései eredményéről engem értesítend?
- Igérem, marquisné.
- Miért nem bizza az ez ügybeni eljárást segédjére, ő oly ügyes.
- A melyik a marquisnénál is volt néhányszor, nemde?
- Igen, küldje el megint.
- Bárcsak engedné az Isten, marquisné, hogy azt tehessem. Bouvart Jeromos nincs már nálam.
- Hogyan?
- Elvesztém őt, egy szerencsétlen szerelem következtében.
- Melynek tárgyát ön ismeri? kérde a marquisné hévvel.
- Nem, marquisné, hanem ismerem szomorú következményeit. Két hónap óta Jeromos napról napra szomorubb lett, s gyakran sötét szavakat ejtett... Végre egy hét előtt hirtelen eltűnt.
- Nem tudja ön, mi lett belőle?
- Ellenkezőleg, félek, hogy tudom. Valami szerencsétlenséget gyanítok, ezért mindenfelé tudakozódtam utána. A hajósok mondták, hogy ama estén egy Jeromoshoz hasonló koru és természetű ifjut a Tournelle-hidon láttak.
- Lehetséges-e?
- Éjfélkor látták őt földult arccal a parton járni. Azután zuhanást hallottak, mint mikor valami test a vízbe esik.

Átható fájdalmas sikoltás szakította félbe Durocher ur szavát. Elámulva megfordult, és Solange asszonyságra nézett, ki úgy tetette magát, mintha semmit sem hallott volna, és kinyitotta a könyvtár ajtaját.

- A viszontlátásra, Durocher ur, jó egészséget! mondá a marquisné.

A jegyző távozott; Solange asszonyság szobája ajtajához sietett, s az ajtófüggönyt fölemelte. Itt feküdt, Jeanne mozdulatlan.

A fájdalom, mit a fiatal leány fölébredésekor érzett, őt heves lázba ejtette, úgy hogy még a marquisné is megijedt. Ezen minden szeretet nélkül levő lélek nem is bírta képzelni a csapás erejét, melylyel Jeanne szívére sujtott. Nem is lélekfurdalás fogta el a fájdalmas látványra, hanem csak ijedség: Jeanne-val büszkeségének legutolsó reménysugara is eltűnt volna. Annak élete tehát drágább lett előtte, mint a magáé; s ezen, még a halállal szemben is hiú, kevély teremtés gyöngédséget fejtett ki. A nagyravágyó asszony anyakönyveket sirt!

Leánya ágyaszélén ülve leste annak minden mozdulatát, vigyázott lélekzésére, s feszülten vizsgált égő homlokán minden legkisebb színváltozást. Minden, mit tudomány és gondos ápolás tehet, meg lett kísértve és kimerítve. - Végre a természet győzött a fájdalom, és Jeanne felgyógyult.

Mindaddig, a míg a leányka állapota aggasztó volt, a marquisné gondosan került minden vonatkozást a tervezett házassági egybeköttetésre, de mihelyt nem kellett aggódnia, megint teljes elméjével arra gondolt, csak hogy terve gyorsan foganatosíttassék. Jeanne hasonlólag az elítélthez, kit csak azért vonnak vissza a halál torkából, hogy hóhéra kinzásai tovább tartsanak rajta, visszatért az életre, hogy új gyötörtetéseket álljon ki. Lanoy gróf, kit ügyei kis időre

Burgundba szolítanak, minden perczen megérkezhetett, s Jeanne-nak készen kelle lennie az engedelmességre. A betegség és kétségbeesés semmi erőt nem hagytak meg benne az ellenszegülésre; oly hajóhoz hasonlított, mely árbocát, kormányát vesztve, minden ellenállás nélkül hajtathatik a hullámok által jobbra balra. Ámbár ő is osztá Durocher tévedését, és hitt Jeromos halálában, kinek eltűnése pedig pusztán a marquisné műve volt, az ifju emléke mégis drága maradt előtte, és hű akart ahoz maradni. Hanem a marquisné talált módot ez utolsó szeszély legyőzésére is; sikerült már legyőznie benne minden erőt, megfosztván minden reménytől, most arra volt szükség, hogy engedelmisségét gyermeki áldozatképen tüntesse föl.

Jeanne-nak fölgyógyulása óta nem volt szabad atyját látnia. Végre részesült e kegyben; Baptist vezette őt az öreg szobájába. Az ablaktáblák szorosan be voltak zárva, egyetlen éji lámpa szórt a szobában némi homályos világosságot. Midőn a fiatal leányka lassankint hozzászokott annyira a homályhoz, hogy a tárgyakat megkülönböztethetné, nem nyomhatott el egy sikoltást a szoba szomorú kinézésének láttára. A butorokból, szőnyegekől, képekből semmi sem volt, egyetlen függöny fődé egy helyen a falat, melynek alakjai a lámpa határozatlan világa mellett úgy látszott, mintha tánczolnának, mi a szobának még sötétebb kinézést adott.

A marquis csak akkor vette észre leányát, midőn ez már ágya előtt térdelt.

- Én vagyok, atyám, mondá kézcsókolva Jeanne, nem ismer rám?

Az aggastyán merev tekintettel bámult rá s kezét elkapva tőle, mormogá: Tébolyodott!... Semmi napsugár, semmi zaj, semmi!

- Édes atyám! kiálta Jeanne ijedten és fölugrott.

E fölkiáltásban oly gyöngéd ijedelem feküdt, hogy a marquisnak szívéig hatott. Erősen a leánykára nézett, s némi vidámság jelent meg szomorú vonásain.

- Jeanne! mondá, s kitérte karjait.

- Igen, atyám, Jeanne, önnek szerető Jeanne-ja. Nézzen rám! Ah, mily halvány ön!

- Ők tébolyodottnak nyilatkoztattak! ismétlé magában az aggastyán.

- Ne higgye azt, atyám!

- Nézz körül, mindent elvettek tőlem, még a szobát is, melyben tíz esztendeig laktam.

- Ön még mindig szobájában van atyám!

- Abban vagyok, mondod, te bohó leányka. Hol van hát karszékem, könyveim, családképeim, a falóra, melyet éjjelenként úgy szerettem hallgatni, mikor ütött? Nem, nem. Ide akasztották ezt a nagy függönyt, hogy engem megcsaljanak; ez egy sir, látod? Ha kimégysz, olvashatod rajta nevemet. Oh elevenen temet el, Jeanne, mert tébolyodott vagyok.

- Ah, atyám, térjen magához.

- Nézd, szólt a marquis, és mutatta rendetlen haját, nem gondolnak velem, mert előttük csak hulla vagyok már. Hanem nem tesz semmit, folytatá büszkén, nem bírták velem aláíratni a szerződést, Jeanne. Ah, ah ő azt hitte, hogy, mint máskor, engedni fogok, de érted, Jeanne, még az égnek is ellenállnék. Ne félj, Jeanne, ő jöhet már most, s ha halálomat határozta volna is el, mégis azt kiáltanám: nem irom alá, nem irom alá!

- Atyám, édes atyám, zokogá Jeanne szomorúan, mindennek én vagyok oka! Ha engedelmeskedtem volna, ön szabad lenne és boldog. De nem maradhat itt, el kell hagynia e börtönt, az kétségtelen. Jöjjön!

- Hallgass! szólt az aggastyán, kinek gondolatai megint szokott irányukat követték, ez azon időpont, mikor ő jöni szokott.

- Kicsoda, atyám?

- Beszélj csendesebben gyermekem, az Isten gondoskodik a tébolyodottakról is. Látod, ők azt hiszik, hogy a napot is elrabolták tőlem, pedig az mindennap meglátogat engem.

- Mit beszél ön?

- Nézz ezen oldalra, ezen ablaktábla hasadékan fog most mindjárt egy sugár beosonni. Csak pillanatig világít, de eljő mindennap, és számlálom az órákat amig elérkeztét várom. Annak köszönöm, hogy van még nap az égen. De ne mondj anyádnak semmit erről, Jeanne; senkivel sem beszélj arról; még napsugaramat is elvennék.

- Ah atyám, ön valóban sokat szenved a börtön által.

- Hogy szenvedek-e? Nincs neked fogalmad ily végtelen éjszakákról s örök csöndességről! Vannak pillanatok, melyekben kétkedem, hogy még élek, s ágyam úgy tetszik, mintha koporsó lenne. Egy öreget megfosztani szokásaitól, annyi, mintha szívét cserélnék ki. Sokszor magamat is keresnem kell ebben az elhagyatottságban. Mindent, mit szemem ismert, s mi engem még emlékeztetni tudott, elraboltak tőlem. Midőn kiürítették e szobát, emlékezetem világát oltották ki; nem vagyok képes emlékezni többé; nem kívánok semmit; s keresem magam körül a világot, a nélkül, hogy megtalálnám.

- Lehetséges ez!/? Istenem!

- Ah, ha szabad lenne kimennem egy órára, egy pillanatra! Jeanne, nem tudsz engem megmenteni, anélkül, hogy ő megtudná? Csak annyi időre, hogy az eget láthassam, a madarakat hallhassam, csak hogy egy kis levegőt érezzek fürteim közt! Jeanne, hát e sírban kell nekem meghalnom!/?

Kezeit összekulcsolta, és zokogott, mint gyermek; Jeanne kétségbeesetten omlott karjaiba.

- Nem, atyám, ön meg fog szabadulni, ismét látni fogja a napot.

- Mikor?

- Azonnal, atyám.

Ezzel a csöngetyűzsínörhöz lépett, és erősen meghuzta. Solange asszonyság belépett.

- Hogy atyám szabaddá legyen, asszonyom, kiálta a leány a marquisné elé sietve, neje leszek Lanoy grófnak.

* * *

Egy hét múlva minden harang zúgott a sz. Lajos egyház tornyán, s hosszú fogatsor csoportosult össze a templom bejárása előtt. Lanoy gróf esküvője tartatott Solange kisasszonynyal.

Közel az oltárhoz ünnepi ruhában állt a marquis, nézegetve a fényes sokaságot, szíva a tömjén füstjét, s elragadtatva az orgona hangjaira.

Midőn a szertartásnak vége lett, s az eskető pap eltávozott, Jeanne reszketve és tévelygő tekintettel emelkedett föl a térdeplőről; de szemei az aggastyánéival találkoztak, s ennek keblére dőlve, seraphi magasztossággal mondá: Örülj, atyám, már most boldog leszl!

A palotába visszatérve, az új pár a jegyzőt találta ott, ki az aláírandó okmányokat hozta. Látára a két család tagjai, különváló érdekeik miatt, elváltak egymástól. A kölcsönös udvariasságok megszűntek, és feszes komolyságnak adtak helyet; az érdeklettek leültek, mint

ellenségek, kik a béke pontjai fölött akarnak tanácskozni. Durocher olvasni kezdé a cikkeket amaz álmos hangon, melyhez akarattal szoktatta magát. Tudta, hogy ritkán találkozik akkora türelem akárkiben is, hogy ily olvasás egyformaságát képes legyen végighallgatni, és hogy az unalom, mely a hallgatókat rendesen figyelmetlenekké teszi, veszedelmes vitáknak veszi elejét. Hanem semmi nem birta kifárasztani a marquisné, ki több homályosnak tetsző cikkelyt megmagyaráztatott magának, és egynémely, pontot kitöröltetni kívánt, mert félt azoktól. A gróf mindenbe beleegyezett, ama boszantó közönnyel, mely a részleteket lenézni látszott. Jeanne némán, érzéketlenül ült, s atyja kezét tartá; hallgatott mindent, anélkül, hogy értené; beegyezett mindenbe, anélkül, hogy tudná mibe.

A fölolvadásnak vége lett, s a fiatalember, ki Durocher urat kísérte, az illető aláírásokat gyűjtötte össze az érdeklettekől. A jegyző Solange asszonyság mellett állt.

- Végre hát ismét van segédje önnek? kérdé a marquisné, hogy megtörje a nyomasztó csendet, de nem gondolta meg, hogy mit tesz.

- Igen, asszonyom, monda Durocher ur, de azt hiszem, hogy ismét föl találtam a régit.

- Hogyan? kérdé reszkette a marquisné.

- Azon fiatalember hullája, kit a hajósok a vízbe esni láttak, megtaláltatott.

- Nos?

- Az nem Jeromosé volt.

Jeanne, ki remegve hallgatott e beszélgetésre, fölugrott és sikoltott.

- Mindannyian aláírták, Durocher ur? monda izgatottan a marquisné, s míg a jegyző az okmányokat szedte össze, ő megragadta leánya kezét, és kényszeríté őt leülni, miközben monda: Legyen nyugodtan Lanoy grófné, férje nézi őnt.

* * *

Solange marquis nemsokára ezután meghalt, s vele Jeanne-ra nézve minden érdek eltűnt volna, mely őt, míg atya élt, a földhöz köté, ha anyává nem lesz. A marquisné és a gróf nagyra valószínűsítő terveiken kovácsolva, ritkán háborgaták magányát, és az ifjú nő kötelességei teljesítésében és a vallásban keresett vigasztalást, mit máshol úgy sem találhatott volna föl.

De az események minden tervét megsemmisítették Solange asszonyságnak. A főnemességnél nemsokára nem az lett többé kérdés, hogy ki miképen szerezzen magasabb rangot, hanem hogy miképen tartsa meg az eddigit, mert kitört a forradalom. A gróf, ki bölcselkedő eszméiről azonnal lemondott, mihelyt félnie kellett, hogy azok ellene találnak alkalmaztatni, az elsők közt volt, ki idegeneknél keresett támaszt a mozgalom ellenében. Titkos követséggel megbizva, Németországba ment, s Jeanne-t Párisban hagyta a marquisnéval. Az utóbbit végre lesújták a csalódások, és lélekereje lassankint kialudt.

A fiatal nőt ellenkezőleg érintetlenül hagyták az események. A mint az oltártól távozott szépen, szomorún, úgy lehetett még látni mindig. Lelkének örök fiatalsága arczára költözött át, egy épen leszakasztott virághoz hasonlított, melyet valami csodás varázshatalom tisztán és hervadatlanul tart meg.

Egy napon a Saint-Marieau-negyedből jött, hová valamely jótékony cselekedet végrehajtása szolgáltatta; kocsija a városház előtti téren haladt át, midőn hirtelen nagy néptömeg által, mely diadalkiáltások közt jött szemközt, föltartóztatott. A grófné kihajolt az ablakon, és kérdé a kocsistól, hogy mi történik.

- A nép bevette a bastille-t, viszonzá remegve az inas.

E pillanatban egy napszámos csoport közeledett a kocsihoz, s egy közülök sebesen fölrántotta a kocsiajtót. A szép szomorú Jeanne látására némileg meghökkent és köszönt.

- Mit akar ön? kérde a grófné szelid hangon.

- Bocsánat, asszonyom, tagoló a napszámos, de a foglyok egyike, kiket megszabadítánk, elájult.

- Hozzák csak őt ide, kiáltá élénken Jeanne, van itt elég hely a számára.

Az emberek, kik a haldoklót karjaikon tarták, közeledtek, s behelyezték őt a kocsiba. A grófné maga segítette őt elhelyezni; de amint ez arc, melyen alig lehetett már valami emberit fölsismerni, feléje fordult, nem nyomhatott el egy részvétteljes fölkiáltást. A haldokló hallani látszott ezt, mert szemei fölnyíltak, s merőn nézték Lanoy grófné vonásait.

- Nagyon szenved ön? kérde ez reszketve és könyezve.

A fogoly vonásai megvidámulnak, ajkai mozogni kezdtek, s erőfeszítéssel susogák: Jeanne!

- Ön tudja nevemet! mondá a grófné csodálkozva.

- Jeanne! ismétlé a fogoly és kitárta karjait.

- Ki ön? kiáltá Jeanne, s kétségbeesett aggodalommal szögezé szemeit a fogolyra.

- Jeromos, viszonzá a haldokló.

Lanoy grófné fölsikoltott, és térdre esett a haldokló előtt. Az felegyenesedett, és két kezét a grófné vállára tévé.

- Jeanne, mondá, én ismét láttalak téged, az Isten jó.

E szavai után hátraesett. Jeanne megrendülve föléje hajolt, de a haldokló már halott volt. A sok szenvedés elgyöngítette, s az öröm megölte.

E váratlan csapás megtörte a fiatal hölgy lélekerejét, s néma kétségbeesésbe taszította, melyből még az anyai szeretet sem bírta kiragadni. Ámbár a forradalmi mozgalmak egyre nőttek, nem akarta elhagyni Páris, hol nevén kívül még azon körülmény is nagyon gyanússá tette őt a forradalmiak szemében, hogy férje tudomás szerint fegyveresen a Vendéeban volt; a miért is nem sokára az egészen gyermekessé vált marquisnéval együtt elfogatott. A forradalmi törvényszék elé vitetve, halálra ítéltettek, és Thermidor kilencedikén kivégeztettek.

-&-